

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER

MAGISTRSKA NALOGA
OCENJEVANJE POSLOVNE USPEŠNOSTI
PODJETIJ V RAZLIČNIH ČASOVNIH
OBDOBJIH

DARKO TURK

MENTOR
IZR. PROF. DR. FRANKO MILOST

KOPER, 2008

POVZETEK

Časovno obdobje v katerem se ocenjuje poslovna uspešnost kakega podjetja je praviloma leto dni. Za presojanje njegovega postopnega razvoja pa je treba ocenjevati poslovno uspešnost v seriji zaporednih let. Če gre za leta v sodobnosti ni težko izpeljati nalogo, saj obstajajo izdelane sodobne metode ocenjevanja in tudi ustaljen sistem podatkov. Drugače pa je v primeru, če se želi ocenjevati poslovno uspešnost kakega podjetja, ki je delovalo pred več kot petdesetimi leti. Namen te raziskave je predstaviti, kako se danes ocenjuje poslovna uspešnost podjetij in kako se lahko ta spoznanja in metode uporabijo tudi za presojo uspešnosti podjetij iz preteklosti. Glede na to, da se predvojni finančni izrazi in takratna poslovna poročila razlikujejo od današnjih, so v nalogi ustrezno tolmačene predvojne ekonomske kategorije, na kratko pa je predstavljena tudi tedanja računovodska praksa. Zaradi obstoječe omejitve arhivskih podatkov je v raziskavi uporabljen svojstven pristop za ocenjevanje uspešnosti predvojnih podjetij. V drugem poglavju so predstavljeni sedanji pogledi na poslovno uspešnost podjetij. Opisane so metode številnih avtorjev za ocenjevanje podjetij in različni sodobni kazalniki uspešnosti poslovanja. Kot en vidik poslovne uspešnosti pa je posebej opredeljen tudi pojem družbena odgovornost podjetja. Praktični del raziskave nato proučuje obdobje Kraljevine Jugoslavije in delovanje dveh takrat največjih slovenskih delniških družb. Za lažje razumevanje pomena teh družb je v tretjem poglavju opisano njuno družbeno-ekonomsko okolje, ki je omogočilo začetek zgodovine slovenskega managementa. V raziskavi so uporabljene sodobne metode proučevanja računovodskih podatkov in kazalniki, ki jih danes priporočajo slovenski računovodski standardi. Glavni vir računovodskih podatkov pa predstavljajo vsa predvojno izdana letna poslovna poročila proučevanih delniških družb. Za bolj celovit vpogled v delovanje teh družb in ravnanje takratnega managementa, pa je raziskano in opisano tudi njihovo družbeno odgovorno ravnanje. Na koncu naloge so dognanja te analize strnjena na splošno uporaben model, s katerim je mogoče presojati katerokoli podjetje iz preteklosti.

Ključne besede: Kazalniki za presojo uspešnosti poslovanja, letni računovodski izkazi, poslovna poročila, zgodovinski podatki, zgodovina slovenskega managementa.

ABSTRACT

The time-frame for evaluating a company's business effectiveness is usually one year. But for an assessment of a company's gradual development, an evaluation of a company's business effectiveness through a series of consecutive years is needed. For evaluating business effectiveness in more recent years, the assignment is not that difficult because of existing modern methods of evaluation and also because of a stable system of data that is available. A more difficult task is evaluating a business effectiveness of a company that was active more than fifty years ago. The purpose of this research is to present how a company's business effectiveness is evaluated today and how this knowledge and methods can be used to assess the performance of historical companies. Considering that pre-war financial terms and the business reports of that period differ from present reports the thesis interprets the pre-war economic categories accordingly and shortly presents the accounting practice of that period. The second chapter presents contemporary views on company's business effectiveness. It describes the company evaluation methods of numerous authors and various modern indicators of business effectiveness. The practical part of the research then examines the period of the Kingdom of Yugoslavia and the operation of the two largest Slovenian public limited companies. For a better understanding of the significance of these companies, the third chapter describes their social and economic environment that enabled the beginning of Slovenian management history. The research uses modern methods of examining accounting data and indicators that are recommended today by Slovenian accounting standards. The main source of accounting data is the annual business reports of the examined public limited companies published before the war. For a more comprehensive insight into the operation of these companies and actions of the management of the period, their actions in the field of social responsibility have also been researched and described. At the end of the thesis, the findings of this analysis are summed up in a generally useful model which allows for the assessment of any historical company.

Key words: Indicators for assessment of business effectiveness, yearly financial statements, business reports, historical data.

UDK: 65.011.4 (043.3)

VSEBINA

1 Uvod	1
1.1 Teoretična izhodišča in opis problematike.....	2
1.1.1 Predstavitev ekonomskih kategorij.....	2
1.1.2 Predvojna računovodska praksa	5
1.2 Namen in cilj raziskave ter temeljna teza	8
1.3 Predstavitev metod raziskovanja.....	9
1.4 Predvidene predpostavke in omejitve	11
2 Sedanji pogledi na uspešnost podjetij	13
2.1 Predstavitev metod ocenjevanja in kazalcev uspešnosti poslovanja.....	13
2.1.1 Slovenski računovodski standardi	13
2.1.2 Du Pont.....	16
2.1.3 Kaplan in Norton	17
2.1.4 Priznanje Republike Slovenije za kakovost.....	18
2.1.5 Nickols.....	18
2.1.6 Garrison	19
2.1.7 Howell in Soucy	19
2.1.8 Maskell	19
2.1.9 Fisher	20
2.1.10 Eccles.....	20
2.1.11 Ocenjevanje vlagateljev kapitala	21
2.2 Opredelitev pojma družbene odgovornosti podjetja	21
3 Družbeno-ekonomsko okolje delovanja delniških družb v času Kraljevine Jugoslavije	27
3.1 Splošen družbeno-ekonomski razvoj	27
3.2 Vplivi velike gospodarske krize.....	29
4 Uporaba sedanjih pristopov pri ocenjevanju poslovne uspešnosti podjetja Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode d.d. (ZP VGM) 1920 do 1944	31
4.1 Splošni pogled na razvoj ZP VGM v obravnavanih 24. letih	31
4.2 Razvoj financiranja kot podlaga za poslovne izide.....	34
4.3 Razvoj investiranja kot podlaga za poslovne izide	37
4.4 Analiza izidov poslovanja na podlagi letnih poročil.....	39
4.5 Analiza finančnega položaja in izidov poslovanja.....	43
4.6 Družbeno odgovorno ravnanje ZP VGM	59
4.7 Sklepne ugotovitve za ZP VGM	60

5 Uporaba sedanjih pristopov pri ocenjevanju poslovne uspešnosti podjetja	
Trboveljska premogokopna družba (TPD) 1928 do 1939	63
5.1 Splošni pogled na razvoj TPD v obravnavanih 12. letih.....	63
5.2 Razvoj financiranja kot podlaga za poslovne izide.....	65
5.3 Razvoj investiranja kot podlaga za poslovne izide	67
5.4 Analiza izidov poslovanja na podlagi letnih poročil.....	70
5.5 Analiza finančnega položaja in izidov poslovanja.....	72
5.6 Družbeno odgovorno ravnanje TPD	84
5.7 Sklepne ugotovitve za TPD	85
6 Prispevek raziskave ter izhodišča za nadaljnje raziskovanje	87
7 Posplošitev dognanj analize na splošno uporaben model.....	89
7.1 Pregled financiranja kot podlaga za poslovne izide.....	89
7.2 Pregled investiranja kot podlaga za poslovne izide	90
7.3 Analiza izidov poslovanja.....	92
7.4 Analiza finančnega položaja in izidov poslovanja.....	93
7.5 Družbeno odgovorno ravnanje.....	95
8 Sklep	97
Literatura	101
Priloge.....	105

PONAZORILA

Tabela 4.1	Višina dividende ZP VGM v obdobju 1920-1944.....	44
Tabela 4.2	Nakupne cene delnic ZP VGM.....	45
Tabela 4.3	Lastniški kapital ZP VGM v obdobju 1920-1944	46
Tabela 4.4	Čista dobičkonosnost kapitala ZP VGM v obdobju 1920-1944.....	47
Tabela 4.5	Stopnja udeležbe kapitala v celotni pasivi ZPVGM v letih 1920–1944....	48
Tabela 4.6	Stopnja udeležbe osnovnih sredstev ZP VGM v obdobju 1920-1944.....	49
Tabela 4.7	Stopnja udeležbe zalog ter komercialnih terjatev ZP VGM v celotnih sredstvih.....	50
Tabela 4.8	Koeficient kapitalskega pokritja osnovnih sredstev (in zalog) ZP VGM..	51
Tabela 4.9	Razmerje vseh terjatev proti vsem dolgovom ZP VGM od 1920-1944	52
Tabela 4.10	Koeficient amortizacije na neodpisano vrednost amortizirljivih osnovnih sredstev ZP VGM	54
Tabela 4.11	Stopnja udeležbe stroškov splošnih služb in amortizacije v povečanem kosmatem dobičku ZP VGM.....	55
Tabela 4.12	Stopnja udeležbe obresti in davkov v kosmatem dobičku povečanem za finančne in druge prihodke ZP VGM	56
Tabela 4.13	Stopnja udeležbe davkov v dobičku pred obdavčitvijo v ZP VGM	57
Tabela 4.14	Stopnja udeležbe nagrad zaposlencem v povečanem kosmatem dobičku in razmerje med dodatno udeležbo zaposlencev in popravljenim čistim dobičkom v ZP VGM	58
Tabela 5.1	Tečaji delnic TPD na dunajski borzi – v kronah	64
Tabela 5.2	Tečaji delnic TPD na borzi – v kronah do leta 1926 nato pa v šilingih	64
Tabela 5.3	Opredmetana osnovna sredstva rudarske dejavnosti TPD v dinarjih	68
Tabela 5.4	Opredmetana osnovna sredstva industrijske dejavnosti TPD v dinarjih ...	68
Tabela 5.5	Zaloga materiala in proizvodov TPD v obdobju 1928–1939 v dinarjih....	69
Tabela 5.6	Dividenda izplačana v TPD od leta 1928 do 1939 v dinarjih.....	72
Tabela 5.7	Nakupna cena delnic TPD v obdobju 1934-1939 v dinarjih	73
Tabela 5.8	Kapital in kapital z rezervacijami za TPD v obdobju 1928–1939.....	74

Tabela 5.9	Koeficienti čiste dobičkonosnosti kapitala TPD	75
Tabela 5.10	Stopnja udeležbe kapitala (in rezervacij) v celotni pasivi TPD.....	76
Tabela 5.11	Stopnja udeležbe osnovnih sredstev (in zalog) v celoti sredstev TPD	77
Tabela 5.12	Komercialne terjatve v celoti sredstev TPD v obdobju 1928-1939.....	78
Tabela 5.13	Koeficient kapitalskega pokritja osnovnih sredstev (in zalog) v TPD	79
Tabela 5.14	Terjatveno-dolgovno razmerje za TPV v obdobju 1928-1939.....	79
Tabela 5.15	Koeficient amortizacije na neodpisano vrednost amortizirljivih osnovnih sredstev TPD.....	80
Tabela 5.16	Koeficient odpisa terjatev proti povprečnemu stanju terjatev za TPD	81
Tabela 5.17	Stopnja udeležbe stroškov splošnih služb in stopnje amortizacije v kosmatem dobičku TPD	81
Tabela 5.18	Stopnja udeležbe obresti in davkov v kosmatem dobičku TPD	82
Tabela 5.19	Dobiček skupaj z davki in stopnja udeležbe davkov v dobičku pred obdavčitvijo za TPD	83
Tabela 5.20	Stopnja udeležbe socialnih dajatev in popravljenega čistega dobička v kosmatem dobičku TPD	84

KRAJŠAVE

AJPES	Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve
KID	Kranjska industrijska družba
SRS	Slovenski računovodski standardi
TPD	Trboveljska premogokopna družba
ZGD	Zakon o gospodarskih družbah
ZP VGM	Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode d.d.

Menjalna razmerja

1920	4 krone = 1 din ¹
1941	100 din = 38 lir ali 100 lir = 263,15789 din
1945	100 lir = 30 din

¹ Kot merilo za razmerje dinarja in krone so vzeli relacijo njunih borznih tečajev, čeprav so lastniki kron menili, da je vrednost krone nasproti dinarju večja (Šorn, 1997, str. 127).

1 UVOD

Ocenjevanja poslovne uspešnosti se lahko lotimo z raznih zornih kotov in s pomočjo raznovrstnih pripomočkov in sodil. Na razpolago imamo številne pristope in metode ocenjevanja podjetij, ki so jih razvili sodobni avtorji. Bistveni del informacijske podlage o podjetju predstavljajo njegove računovodske informacije, ki jih dobimo iz računovodskih izkazov in z njihovo pomočjo izračunanih kazalnikov. Poleg računovodskih informacij, ki so usmerjene v preteklost, je za celovito oceno podjetja potrebno upoštevati tudi vrsto neračunovodskih – kvalitativnih informacij o poslovanju podjetja.

Za presojo uspešnosti podjetij iz preteklosti pa je potrebno nekoliko več iznajdljivosti pri pridobivanju informacij in nekaj dodatnega znanja za pravilno interpretacijo podatkov. Pri tem se soočimo tudi s problemom, kako razpoložljive podatke predvojnih podjetij prilagoditi današnjim metodam ocenjevanja in sodobnim kazalnikom uspešnosti. Ravno to pa mi je predstavljalo strokovni izziv, ki sem si ga zadal v pričujoči nalogi.

V svoji raziskavi nameravam s sodobnimi metodami za presojo rezultatov poslovanja analizirati uspešnost delovanja dveh slovenskih predvojnih delniških družb. Ne zanima pa me samo ocenjevanje posameznega leta, temveč celotno obdobje njunega razvoja in delovanja v času Kraljevine Jugoslavije. V nalogi opisana metoda predstavlja moj originalni pristop k reševanju te problematike, saj podobnih raziskav o uspešnosti poslovanja podjetij iz preteklosti ni mogoče nikjer zaslediti. Ker za presojo uspešnosti predvojnih podjetij ne obstajajo posebni kazalniki, bom uporabil sodobne, katere priporočajo tudi slovenski računovodski standardi. Finančne podatke dobljene iz letnih poslovnih poročil proučevanih družb, bom temu ustrezno prilagodil in po potrebi tudi razjasnil, kakšen je njihov današnji pomen.

V raziskavi nameravam:

- Predstaviti sodobne kazalnike in metode ocenjevanja poslovne uspešnosti podjetij.
- Napraviti praktični primer celovite presoje uspešnosti za dve vplivni in pomembni podjetji v času Kraljevine Jugoslavije.
- Posplošiti dognanja analize na splošno uporaben model za ocenjevanje podjetij iz preteklosti.

1.1 Teoretična izhodišča in opis problematike

1.1.1 Predstavitev ekonomskih kategorij

Management je vseobsežno in celovito obvladovanje organizacij in managerji so tisti, ki ga opravljajo. Vršnega managerja v organizaciji postavijo ustanovitelji ali lastniki in zahtevajo, naj jo obvladuje tako, da bo učinkovito delovala in uspešno dosegala zastavljene cilje (Tavčar, 2002, str. 2). Temeljni cilj vsakega podjetja pa je uspešno poslovanje in dolgoročno večanje tržne vrednosti podjetja za njegove lastnike. Pri tem se srečujemo z nalogo kako poslovno uspešnost spremljati in ocenjevati.

Uspešnost organizacije presojamo glede na to, kako uspešno je gospodarila. Nosilec gospodarjenja pa je ravnateljstvo, zato presojamo, koliko je ravnateljstvo, ki mora zastopati interese vseh interesnih skupin v organizaciji, izrabljalo razpoložljive zmogljivosti in gospodarilo v dobro lastnikov (Turk, Kavčič, Kokotec-Novak, 2003, str. 729).

Poslovni uspeh podjetja lahko opišemo kot celovito ostvarjanje smotrov, temeljnih in pomembnih ciljev ter tudi bolj konkretno določenih ciljev v podjetju in glede na njegovo okolje. Obenem pomeni to doseganje zelenega uspeha v času, po obsegu in kakovosti, plasma proizvodov in uresničitev vrednosti na trgu. Kakovost poslovanja podjetja opredeljuje učinkovitost in uspešnost kot neposredni ekonomski sestavini uspeha ter urejenost in uglednost podjetja kot posredni vedenjski sestavini (Kralj, 2001, str. 130).

Pojem »uspeh poslovanja«² je dejstvo, da se s poslovanjem doseže, kar se od njega pričakuje; to je dobiček s primerno velikostjo. Od tega se nekoliko razlikuje pojem »uspešnost poslovanja«³, ki pomeni značilnost poslovanja, merjena s stopnjo uresničitve ciljev in nalog (Turk, 2000, str. 791).

Učinkovitost je notranja značilnost poslovnega sistema, da opravi zastavljeno nalogo v določenem času. Ugotavljamo jo kot razmerje med vložki (potroški) in izložki (poslovnimi učinki). Uspešnost pa je zunanja značilnost poslovnega sistema. Merimo jo z ugotavljanjem, kaj dosežemo z izložki glede na vložke (Milost, 2002, str. 209).

Presoja uspešnosti poslovnega sistema lahko temelji na različnih izhodiščih in je odvisno od tega, kaj nas pri dejavnostih poslovnega sistema zanima. Zato poznamo

² Angl. »business success«

³ Angl. »business effectiveness«

različne prijeme za presojanje uspešnosti. Vsak zase daje odgovor le na eno od mnogih vprašanj. To pa zopet zahteva celovito presojo izidov poslovnega sistema, torej povezano presojo z različnih zornih kotov. Vsaka presoja zase lahko osvetljuje le tako ali drugačno značilnost v dejavnosti poslovnega sistema (Melavc, 1986, str. 276).

Uspešnost podjetja opredelimo kot ujemanje med notranjimi zmožnostmi in zunanjim okoljem, učinkovitost pa z dodatno vrednostjo, ki nam pove, koliko podjetje s svojim delovanjem prinaša glede na vložena sredstva. Vprašanje, ki se nam pri tem zastavi, pa je, komu podjetje s svojim delovanjem kaj prinaša in od koga je njegovo delovanje odvisno (Horvat, 2000, str. 22).

Za ocenjevanje poslovne uspešnosti podjetij potrebujemo številne računovodske in neračunovodske informacije. Bogat vir računovodskih informacij za presojo uspešnosti najdemo v letnih poslovnih poročilih, ki vsebujejo temeljne informacije o poslovanju.

Letno poročilo je tiskani dokaz posloводства sedanjim ali morebitnim lastnikom, zaposlenim, poslovnim partnerjem in drugim interesnim skupinam. V svetu je tudi eno od najbolj uveljavljenih komunikacijskih sredstev, s katerim ciljnim javnostim predstavimo podjetje v celoti, njegove dosežene rezultate in njegovo perspektivo (Horvat, 2000, str. 73).

Obveznost sestavljanja letnega poročila in njegove bistvene sestavine v sedanosti predpisuje Zakon o gospodarskih družbah. Letno poročilo mora biti sestavljeno iz računovodskega in poslovnega dela.

V poslovnem poročilu mora biti opravljen pošten prikaz razvoja poslovanja in položaja poslovnega sistema, izkazani pa tudi pomembni poslovni dogodki, ki so nastopili po koncu poslovnega leta, pričakovan razvoj poslovnega sistema, aktivnosti poslovnega sistema na področju raziskav in razvoja, podružnice in aktivnosti podružnic poslovnega sistema v tujini. Slovenski računovodski standardi podrobneje obravnavajo možne oblike in vsebine vseh štirih temeljnih računovodskih izkazov za potrebe zunanjih uporabnikov (Melavc, Milost, 2003, str. 106).

Glavni sestavini računovodskega dela sta bilanca stanja in izkaz poslovnega izida. Bilanca stanja je računovodsko poročilo, ki prikazuje sredstva, s katerimi podjetje razpolaga v določenem trenutku. Hkrati nam da tudi informacijo o izvoru teh sredstev. Bilanca stanja daje bistvene računovodske informacije za potrebe obvladovanja

ekonomskega položaja in rasti podjetja. Iz nje so razvidne informacije o premoženjskem stanju podjetja, o finančnem položaju in financiranju podjetja.

Izkaz poslovnega izida prikazuje razliko med prihodki in odhodki v proučevanem obdobju. Predstavlja pomemben računovodski izkaz uspešnosti, katerega ključne izidne kategorije so dobiček, čisti dobiček in izguba.

Dodatna izkaza v sedanjosti sta še izkaz finančnega izida in izkaz gibanja kapitala. Pomembne so tudi priloge, v katerih so vsebovana pojasnila posameznih računovodskih kategorij.

Pri branju računovodskih poročil je ključno vprašanje vsebine in vrednotenja prikazovanih ekonomskih kategorij. Računovodske informacije razkrivajo vsa pomembna dejstva v zvezi s poslovanjem podjetja in njegovim finančnim stanjem. Na podlagi podatkov iz računovodskih izkazov lahko izračunamo različne kazalnike uspešnosti. Nekatere postavke, ki niso neposredno razvidne iz računovodskih izkazov pa je potrebno prilagoditi za uporabo v izračunu kazalnikov. Pri izboru kazalnikov in njihove informacijske vrednosti so podjetja samostojna, saj splošnega pravila ni.

Primerjalna računovodska analiza črpa podatke o različnih gospodarskih kategorijah, ki so med seboj povezane in zato tudi primerljive. Take primerjave obogatijo analitska poročila še s kazalniki, ki so lahko indeksi, koeficienti ali stopnje udeležbe, ki izražajo razmerja med različnimi velikostmi gospodarskih kategorij ali z udeležbo posameznih gospodarskih kategorij v določeni celoti (Melavc, Milost, 2003, str. 110).

Računovodski kazalci so absolutna števila, ki se nanašajo na pomembne gospodarske kategorije, o katerih obstajajo računovodski podatki, na primer sredstva, osnovni kapital, prihodki, dobiček, izguba, prodajna cena enote in tako naprej. Ti kazalci napovedujejo ali kažejo stanje ali nakazujejo razvijanje česa v denarni merski enoti (Slovenski računovodski standardi, 2006).

Računovodski kazalniki so relativna števila, ki se nanašajo na gospodarske kategorije, o katerih obstajajo računovodski podatki. Lahko so koeficienti, stopnje udeležbe ali indeksi. Dobijo se s primerjavo dveh kategorij. Če se količnik pomnoži s 100, se govori o odstotnem koeficientu, odstotku udeležbe ali odstotnem indeksu (Slovenski računovodski standardi, 2006).

Računovodska analiza omogoča sodbo o proučevanih računovodskih poročilih. V mnogih poročilih so že zajete določene analitične informacije, nekatere pa je potrebno posebej izračunati. Položaj podjetja lahko merimo z računovodskimi kazalniki stanja financiranja (vlaganja), stanja investiranja (naložbenja), vodoravnega finančnega ustroja, obračanja, gospodarnosti, dobičkonosnosti in dohodkovnosti.

Letna poročila gospodarskih družb predstavljajo bogat vir informacij in se objavljajo. Današnja so dosegljiva na AJPES-u oziroma v različnih elektronskih bazah podatkov, za bolj oddaljena časovna obdobja pa jih je potrebno poiskati v državnih arhivih oziroma v arhivih posameznih gospodarskih družb.

Predvojna letna poročila (imenovala so se poslovna poročila) se seveda razlikujejo od današnjih, tako po sestavi kot tudi po vsebini predstavljenih podatkov. Pri branju računovodskih poročil je zato ključno vprašanje vsebina in vrednotenje prikazovanih ekonomskih kategorij. Da bo razumevanje predvojnih letnih poročil bolj jasno, bom predstavil nekaj za tisti čas značilnih pojmov in temeljnih načel računovodenja.

1.1.2 Predvojna računovodska praksa

Do leta 1945 so predpisi reševali le nekaj vprašanj na področju računovodstva. Dr. Nemo je v leksikonu ta pojem opredelil tako: »Računovodstvo so pregledni vpisi o stanju imovinskih delov in njih prometov. Namen računovodstva je, nuditi lastniku pregled o stanju njegovega premoženja in o njegovem prometu in pri zasebno gospodarskih podjetnikih, kapitalistih ali mezdnih delavcih omogočiti jim ugotovitev rezultata gospodarjenja« (Nemo, 1948, str. 465).

V predvojnem obdobju so bilanco razumeli kot statično, to je tisto, ki je napravljena z namenom ugotovitve čistega premoženja in jo danes označujemo kot bilanco stanja. Dinamično bilanco, ki je bila namenjena ugotovitvi dobička pa so imenovali kar »račun dobička in izgube«.

Prva bilanca (današnja bilanca stanja) je zajemala aktivo in pasivo (in ne sredstva in obveznosti do virov sredstev, kot smo jih vajeni danes).

Aktiva je vsebovala Stalno imovino in Obtočno imovino (Nemo, 1948, str. 409). Pri tem stalna imovina sestoji iz:

- nepremičnin, tj. iz hiš in zemljišč, ter iz
- premičnin, tj. pogonskih motorjev, delovnih strojev, orodja in druge opreme.

Obtočna imovina pa sestoji iz:

- stanja denarja in vrednostnih papirjev,
- zaloge surovin, nedokončane proizvodnje, proizvodov in blaga,
- terjatev, ter
- anticipacij.

Pasiva pa je zajemala tisto, kar sedaj označujemo kot dolg ali obveznost, čeprav je bila tam izkazana kot čisto premoženje tudi razlika med večjo aktivo in manjšo pasivo, ki pa je štela le kot nekakšen saldo bilančnega prikazovanja aktive in pasive. Čisto premoženje je bilo označeno kot »kapital« in včasih kot »glavnica«.

Sestavine druge bilance imenovane »Račun dobička in izgube« so bile označene kot »dohodki« in »izdatki« kar danes imenujemo prihodki in odhodki.

Zanimiva je bila tudi predvojna delitev čistega dobička, saj se le ta ni razdelil v celoti med delničarje v obliki dividend. V literaturi je omenjeno naslednje pravilo: »Dividenda se računa najprej 5% od delniškega kapitala. Od ostalega zneska čistega dobička pa se mora oddati določen odstotek na rezerve družbe, kajti družba mora snovati rezerve za primere slabe konjunktore, defraudacije, poloma, slabih špekulacij in slično. Od ostalega dobička gre nekaj na tako imenovane tantijeme. To so nagrade upravnim svetnikom, ki so bedeli nad svojim in tujim premoženjem ter ga vestno upravljali. Poleg njih pa pritiče obligatna nagrada ravnateljem za vse delo in trud ter bilančna nagrada uradnikom za vestno izpolnjevanje svojih službenih dolžnosti. Poleg tega gre nekaj odstotkov za darila. Pod temi darili razumemo podporo brezposelnim in podporo raznim humanitarnim korporacijam in društvom, strokovnim šolam itd. V tistem času, ko še ni deloval Pokojninski zavod, je pripadal del dobička tudi pokojninskemu skladu. Iz tega sklada so črpali tedaj, če je kdo izmed uradništva doslužil svojo predpisano službeno dobo ali pa v službi obnemogel. Končno ostane še vedno nekaj odstotkov čistega dobička. Glavni del tega se razdeli med delničarje pod imenom superdividenda, ostanek pa se pripiše na račun dobička in izgube za novo poslovno dobo« (Sič, 1943, str. 89-90).

Zanimivo v predvojnem času je bilo pojmovanje dividendnega sklada. Knez pojasnjuje: »Če hoče na primer družba za ustalitev borznega tečaja svojih delnic zavarovati delničarjem za več let vnaprej primerno dividendo ne glede na vsakokratni poslovni uspeh, rezervira na kontu dividendnega sklada del dobička, doseženega v

ugodnih letih. V slabih letih, ko utrpi izgubo, črpa iz rednega rezervnega sklada sredstva za poravnavo izgube, iz dividendnega sklada pa sredstva za izplačilo določene dividende. Tovrstno prizadevanje spada v politiko dividend» (Knez, 1944, str. 61-62).

Poznali pa so tudi že valorizacijski sklad, »ki nastane zaradi zvišanja pre nizko ocenjenih aktivnih imovinskih delov. Novo, višjo ocenitev imovine nazivamo valorizacijo. V takih primerih uporabljamo tovrstno rezervo za iste namene kakor redno rezervo – če ni drug namen zanj izrecno določen« (Knez, 1944, str. 62).

Za popravek vrednosti kapitala na aktivni strani bilance (tj. bilance stanja) pa isti avtor pravi »tako predstavlja za primer terjatev družbe do delničarjev za vpisane, a še ne docela vplačane delnice knjigovodstveno-tehnično popravo vrednosti delniške glavnice. Ta postavka je hkrati prava družbena terjatev. Višina delniške glavnice je namreč po pravilih določena. Zatorej so delničarji zavezani plačati dolžni znesek« (Knez, 1944, str. 67).

Tudi amortizacija pred letom 1945 ni bila jasno opredeljen strošek, temveč je šlo bolj za sporazumno dogovorjen odpis. Avtor navaja: »Načelno so odpisi sestavni del proizvodnih stroškov, kar mora kalkulacija upoštevati s tem, da jih v določeni enakomerni višini vračunava (vkalkulira) v ceno izdelkov. Temu načelu ustrezajo redni odpisi, s katerimi se ustreznemu aktivumu v naložbah vsako leto enako zmanjšuje do določene meje. Poznamo pa tudi izredne odpise, pri katerih se dotični aktivum v posameznem letu v večji meri zmanjša. Izredni odpisi ne obremenjujejo proizvodnih stroškov, ampak se morajo odtegniti od že ugotovljenega čistega dobička, ki bi ga podjetje sicer razdelilo po sklepu občnega zbora« (Knez, 1944, str. 69-70). Poznali so torej strošek v zvezi z zmanjševanjem vrednosti nepremičnin in premičnin v kalkulacijah, izraz amortizacijo pa so uporabljali v zvezi z obnovitvenim ali amortizacijskim kontom, ki ga sedaj imenujemo konto popravka vrednosti osnovnih sredstev.

Kot primer sedanjega razumevanja računovodskega proučevanja navaja avtor analizo računovodskega zaključka: »Primerjave vloženih sredstev in aktivnih imovinskih delov izražamo praviloma v razmernih številih, tj. v odstotkih, tako na primer razmerje lastnih do tujih sredstev, medsebojno razmerje tako lastnih kakor tujih sredstev, razmerje med imovino v naložbah in imovino v prometu, kakor tudi razmerje posameznih postavk teh skupin med seboj.... Če raziščemo na primer, koliko

obveznosti je moč poravnati iz trenutno razpoložljivih aktivnih imovinskih delov, si predočimo posamezne stopnje likvidnosti podjetja. Posebno poučni so izsledki glede možnosti in brzine prometanja vloženih sredstev odnosno njihovih delov kakor tudi posameznih aktivnih imovinskih delov. Tu gre predvsem za ugotovitev, kolikokrat in s kakšno brzino so se obrnila lastna sredstva, oziroma lastna in tuja sredstva skupaj, v prometu, tj. v izkupičku za blago.... Merjenje stopnje donosnosti je možno po več vidikih. Ločiti moramo finančno donosnost, tj. razmerje med tečajem delnic in dividendo, donosnost kapitala, tj. razmerje med vloženimi sredstvi in čistim uspehom podjetja, in naposled donosnost prometa, tj. razmerje med zaslužkom in letnim izkupičkom (prometom). Opisano raziskovanje obsega navadno tudi račun izgube in dobička« (Knez, 1944, str. 85-86).

1.2 Namen in cilj raziskave ter temeljna teza

V magistrski nalogi nameravam natančno opredeliti, katere sedanje pristope presoje uspešnosti podjetij je mogoče uporabiti v preteklosti in katere podatke je potrebno poiskati, da se pride do spoznanj o njihovem delovanju. Sedanja metodološka spoznanja nameravam strniti v model, ki ga bo mogoče uporabiti za proučevanje podjetij iz preteklosti. S pomočjo te metodologije pa nato oblikovati sodbe o stanju in razvoju dveh predvojnih delniških družb iz gospodarskega in finančnega zornega kota, o čemer v preteklosti ni bilo še nič napisanega. Namena raziskave sta dva:

1. Predstaviti kako se danes gleda na uspešnost podjetij v teoriji in praksi, ter kateri kazalniki jo omogočajo spoznavati. Tu ne gre samo za to, da se izračunajo kazalniki v časovnem vrstnem redu, ampak je potrebno tolmačiti posamezni kazalnik v odvisnosti od drugih kazalnikov in eno sodbo povezati z drugimi podrejenimi sodbami.
2. Kako je mogoče s sedanjega zornega kota gledati na uspešnost dveh konkretnih predvojnih podjetij in kako se lahko pride do potrebnih podatkov.

Nadalje bom poskusil pojasniti, kako je družbeno okolje vplivalo na poslovanje proučevanih podjetij in kako sta ti dve podjetji vplivali na razvoj družbenega okolja. S pomočjo današnjih teoretičnih spoznanj s področja družbeno odgovornega ravnanja bom poudaril pomen takega ravnanja in raziskal, kaj je bilo storjenega na tem področju.

Predvsem se bom osredotočil na družbeno odgovornost do zaposlencev, odgovornega ravnanja z okoljem in na skrbnost v odnosu do ožje lokalne skupnosti in širšega družbenega okolja, v katerem sta podjetji delovali. S tem bom predstavil širši družbeni aspekt delovanja nekdanjih družb in ravnanje managementa v preteklosti.

Uspešnost poslovanja in družbeno odgovorno ravnanje bom presojal za Trboveljsko premogokopno družbo d.d. (TPD) od leta 1928 – 1939 ter za Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode d.d. (ZP VGM) od leta 1920 - 1944. Poslovna poročila so bila namreč izdana le za ta leta.

Cilj raziskave je posplošiti dognanja na podlagi analize dveh predvojnih delniških družb na splošno uporaben model, s katerim bo mogoče presojati katerokoli podjetje iz preteklosti.

Temeljna teza, ki jo nameravam v magistrski nalogi dokazati je, da sodobne metode presojanja uspešnosti ni mogoče v celoti uporabiti pri zgodovinskih podatkih o predvojnih podjetjih. Računovodski standardi, ki so danes običajni povsod v svetu, v predvojnem obdobju niso bili poznani. Prav tako v tistem času niso bili posebej obravnavani stroški kot celota in prihodki po drugi strani, temveč samo nekatere med seboj kompenzirane kategorije, ki so vodile do zaznave tedanjega poslovnega izida. Zato je treba glede na omejitve arhivskih podatkov izdelati nekoliko drugačen pristop k proučevanju uspešnosti, kot smo jih vajeni v sodobnosti.

Moj prispevek v strokovnem smislu bo torej osvetljevanje vloge managementa in delovanja podjetij v preteklosti. Oblikoval bom model za ocenjevanje uspešnosti predvojnih podjetij glede na obstoječe omejitve. Drugi moj raziskovalni prispevek pa bo na podlagi te metodologije oblikovati sodbo o uspešnosti dveh pomembnih predvojnih podjetij TPD in ZP VGM. S svojo raziskavo bom prvi, ki se bo lotil osvetljevanja njihovega ekonomsko-finančnega položaja.

1.3 Predstavitev metod raziskovanja

Danes se lahko presoja uspešnost podjetij na podlagi različnih računovodskih in neračunovodskih informacij. Proučil sem sodobne metode in modele, ki so jih razvili različni avtorji, kot na primer: Du Pont, Kaplan in Norton, Nickols, Garrison, Howell in Soucy, Fisher, Eccles, in drugi. Vsi njihovi kazalniki uspešnosti seveda niso primerni za proučevanje preteklosti, zato sem uporabil le nekatere posamezne vidike ali kazalnike. Za presojo računovodskih podatkov pa sem se oprl na kazalnike uspešnosti, ki jih

najdemo v Slovenskih računovodskih standardih. Uporabil sem tiste, ki so najbolj indikativni in medsebojno logično povezani. V koliko je bilo potrebno, sem uporabil še razne dodatne kazalnike in vidike iz drugih metod merjenja uspešnosti poslovanja. Sicer pa je izračun kazalnika najpreprostejši del analize, bistveno bolj pomembna sta dela, kjer se opredeli smiselno razmerje in nato ustrezno povzame vsebina izračunanega.

Čeprav se je pojem družbene odgovornosti začel uporabljati šele v zadnjih desetletjih, je možno proučevanje njegovega uresničevanja tudi za predvojna podjetja. Danes podjetja svojo družbeno odgovorno ravnanje objavljajo v letnih poslovnih poročilih, za podjetja iz preteklosti pa je te podatke potrebno poiskati v raznih arhivskih publikacijah. S tako raziskavo postane razvidno kakšen je bil vpliv predvojnih podjetij na razvoj družbe, ter kako je takratni management gledal na probleme zaposlencev in na širše družbeno okolje.

Metoda raziskovanja temelji na proučevanju teoretične podlage, ki je dala osnovo za oblikovanje modela, primerne za proučevanje preteklosti. Preštudiral sem sodobno strokovno literaturo domačih in tujih avtorjev s področja ekonomike podjetja, managementa in financ - še posebej računovodske izkaze in računovodske kazalnike. Pregledal sem tudi domačo zakonodajo, predpise in priporočila iz slovenskih računovodskih standardov, kar mi je omogočilo postaviti miselno ogrodje za nadaljnjo raziskavo. Spoznanja, ki so se pokazala uporabna sem vključil v praktičnem delu naloge pri ocenjevanju uspešnosti dveh konkretnih podjetij. Na osnovi temeljite analize obstoječih računovodskih in neračunovodskih kazalnikov sem na koncu podal svoj predlog modela za presojo uspešnosti, ki je uporaben za ocenjevanje katerihkoli podjetij iz preteklosti.

Za proučevanje preteklosti ni mogoče izvesti anket in intervjujev, zato sem do potrebnih podatkov prišel predvsem s pomočjo poslovnih poročil za obdobje 12 oziroma 25 let. Predvojna letna poslovna poročila sem ustrezno tolmačil, v njih zajetim računovodskim podatkom pa opredelil ustrezne sodobne izraze in pomen. Tako prilagojeni podatki so bili nato primerni za presojo uspešnosti s sodobnimi metodami in kazalniki. Neračunovodske informacije pa sem poiskal v raznih arhivskih publikacijah, ki se nanašajo na predvojno obdobje in omenjajo tudi delovanje proučevanih delniških družb.

Metoda raziskave je sprva kvalitativna, ko sem poskušal sistematizirati rešitve na področju sedanje teorije. Nato sem iz te splošne sheme z dedukcijo prikazal, kako je možno ta spoznanja uporabiti na dveh konkretnih primerih iz preteklosti. Na podlagi teh konkretnih spoznanj pa sem nato z indukcijo prišel do nekih novih splošnih spoznanj. Raziskava je torej potekala iz splošnega na posebno in iz posebnega nazaj na splošno, saj je bil moj namen prikazati, kaj se da iz sedanje metodologije uporabiti pri ocenjevanju podjetij iz preteklosti.

Magistrska naloga je razdeljena na šest poglavij. Uvodnemu delu sledi poglavje, kjer sem predstavil različne sodobne metode ocenjevanja uspešnosti poslovanja s pomočjo računovodskih in neračunovodskih podatkov. Med njimi sem poiskal tiste vidike in kazalnike uspešnosti, ki lahko tvorijo model za proučevanje preteklosti. V tretjem poglavju sem opisal družbeno-ekonomsko okolje v katerem sta proučevani delniški družbi delovali. To je pomembno za razumevanje ravnanja takratnega managementa, razvoja in delovanja proučevanih delniških družb, kakor tudi pravilnega vrednotenja njihovih poslovnih rezultatov – na primer med veliko gospodarsko krizo v tridesetih letih. V četrtem in petem poglavju sem nato predlagan model za presojanje uspešnosti praktično uporabil na dveh izbranih podjetjih. V sedmem poglavju pa sem v raziskavi dobljena spoznanja strnil v model, ki je uporaben za presojo uspešnosti katerihkoli podjetij iz preteklosti.

1.4 Predvidene predpostavke in omejitve

Predpostavljam, da se je tudi nekoč pričakovalo od managerjev uspešno vodenje podjetij in primerna oploditev lastnikovega kapitala. Predpostavljam pa tudi, da v preteklosti niso obstajale enake zahteve do managerjev kot danes, zato lahko obstajajo omejitve pri presoji.

Predvidene omejitve v raziskavi pomenijo težko dostopni podatki zaradi časovne oddaljenosti proučevanega obdobja, kakor tudi razlikovanje predvojnih ekonomskih kategorij in izkazov od sedanjih. Predvojni finančni podatki objavljeni v poslovnih poročilih se namreč razlikujejo od današnjih, s katerimi se računajo sodobni kazalniki za presojo uspešnosti. Določenih kategorij se nekoč sploh ni obravnavalo (prihodki, odhodki, plače,...) zato je potrebno nekatere podatke in tudi kazalnike ustrezno prilagoditi. Predvidena omejitev pa je lahko tudi to, da bom empirično raziskavo zasnoval na samo dveh podjetjih (skozi celotno dobo predvojnega razvoja).

2 SEDANJI POGLEDI NA USPEŠNOST PODJETIJ

2.1 Predstavitev metod ocenjevanja in kazalcev uspešnosti poslovanja

Bistveni del informacijske podlage predstavljajo računovodske informacije, za celovito presojo podjetij pa je potrebno upoštevati tudi vrsto kvalitativnih informacij. Pri pojasnjevanju stanja in uspešnosti poslovanja se vedno opiramo na več računovodskih kazalnikov. Kazalnike lahko povežemo v urejen prikaz, da dobimo sistem kazalnikov, ki prikazuje logične povezave ter odvisnosti med posameznimi kategorijami. Poleg izračunavanja in povezovanja kazalnikov je potrebno oceniti tudi primernost njihove višine. To lahko naredimo z medsebojno primerjavo kazalnikov istega podjetja v različnih obračunskih obdobjih, ali s primerjavo različnih podjetij znotraj iste panoge.

2.1.1 Slovenski računovodski standardi

Položaj podjetja lahko merimo z računovodskimi kazalniki financiranja, investiranja, vodoravnega finančnega ustroja, obračanja, gospodarnosti, donosnosti in dohodkovnosti. Danes Slovenski računovodski standardi (2006) priporočajo za presojo uspešnosti uporabo naslednjih kazalnikov:

Za vsako podjetje je ob začetku treba poznati njegovo financiranje, pri čemer je pomemben kazalnik:

$$\text{stopnja lastniškosti financiranja} = \frac{\text{kapital}}{\text{obveznosti do virov sredstev}}$$

Ta kazalnik nam prikaže udeležbo kapitala v celotnih obveznostih do virov sredstev. Rezultat »1« pove, da so celotne obveznosti sestavljene zgolj iz kapitala in podjetje ne uporablja tujih, praviloma cenejših virov. Postavlja se vprašanje gospodarnosti angažiranih virov. V drugi skrajnosti, ko je rezultat »0« pomeni, da med obveznostmi do virov sredstev ni kapitala in je podjetje financirano v celoti iz tujih virov. V tem primeru je praviloma v slabem položaju in je poslovanje z njim tvegano. Idealnih razmerij med različnimi viri financiranja ni. Običajno se gibljejo vrednosti med obema mejama in se razlikujejo od primera do primera (Mayr, 2006, str. 47).

Dalje je treba poznati sestavo njegovih sredstev, pri čemer je zelo pomemben kazalnik:

$$\text{stopnja osnovnosti investiranja} = \frac{\text{osnovna sredstva}}{\text{sredstva}}$$

S pomočjo tega kazalnika izračunamo delež trajnih sredstev v povprečnem stanju sredstev. Kakšna je normalna vrednost tega kazalnika se zopet razlikuje od podjetja do podjetja in je odvisna predvsem od njegove dejavnosti. Tako na primer pri delovno intenzivni proizvodnji zavzema kazalnik udeležbe osnovnih sredstev v celotnih sredstvih majhno vrednost (Mayr, 2006, str. 48).

Primer temeljnega kazalnika vodoravnega finančnega ustroja sta:

$$\text{koeficient kapitalske pokritosti osnovnih sredstev} = \frac{\text{kapital}}{\text{osnovna sredstva}}$$

in

$$\text{koeficient komercialnega terjatveno-obveznostnega razmerja} = \frac{\text{terjatve do kupcev}}{\text{obveznosti do dobaviteljev}}$$

Pri teh kazalnikih primerjamo postavke sredstev z njihovimi viri in obratno. Ti kazalniki so pomembni pri presojanju kvalitete financiranja, to je pokritosti posameznih sredstev z ustreznimi viri financiranja. Primer kazalnika kapitalske pokritosti osnovnih sredstev prikazuje financiranje neodpisane vrednosti osnovnih sredstev s kapitalom. Zaželeno je, da bi bila osnovna sredstva financirana s kapitalom in z dolgoročnimi krediti. Zato so dobre vrednosti okoli »1« ali večje. Vrednost »1« pomeni, da je vsa neodpisana vrednost osnovnih sredstev financirana s kapitalom. Vrednosti večje od »1« pomenijo, da so neodpisana sredstva v celoti financirana s kapitalom in da so z njim financirana tudi druga sredstva. Vrednost kazalnika pod »1« pa pomeni, da je s kapitalom financiran le del neodpisane vrednosti osnovnih sredstev (Mayr, 2006, str. 48).

Uporabna kazalnika obračanja sta:

$$\text{koeficient obračanja osnovnih sredstev} = \frac{\text{amortizacija}}{\text{povprečno stanje osnovnih sredstev}}$$

in

$$\text{koeficient obračanja obratnih sredstev} = \frac{\text{poslovni odhodki}}{\text{obratna sredstva}}$$

Pri teh kazalnikih se primerjajo stanja iz bilance stanja in izkaza poslovnega izida. Prikazujejo hitrost obračanja posameznih sredstev, kar je izrednega pomena za presojanje kvalitete poslovanja. Tako nam zgornji koeficient obračanja obratnih sredstev prikazuje, koliko odhodkov odpade na enoto obratnih sredstev. Ali z drugimi besedami nam pove, kolikokrat na leto se povprečno stanje sredstev obrne (Mayr, 2006, str. 49).

Gospodarjenje s sredstvi je izraženo predvsem s kazalnikoma:

$$\text{koeficient gospodarnosti poslovanja} = \frac{\text{poslovni prihodki}}{\text{poslovni odhodki}}$$

in

$$\text{stopnjo dobičkovnosti prihodkov} = \frac{\text{dobiček}}{\text{prihodki}}$$

Ta kazalnika kažeta učinkovitost porabe sredstev. Koeficient gospodarnosti poslovanja prikazuje razmerje med poslovnimi prihodki in poslovnimi odhodki. Dobre so seveda vrednosti nad »1«, ko so prihodki večji od odhodkov (Mayr, 2006, str. 49).

Med temeljnimi kazalniki dobičkonosnosti bi omenil:

$$\text{koeficient čiste dobičkonosnosti kapitala (ROE)} = \frac{\text{čisti dobiček}}{\text{povprečni kapital}}$$

in

$$\text{koeficient čiste donosnosti sredstev (ROA)} = \frac{\text{dobiček in obresti}}{\text{povprečna sredstva}}$$

To sta vsekakor najpomembnejša kazalnika, saj prikazujeta stopnjo dobičkonosnosti kapitala in stopnjo donosnosti sredstev. Dobičkonosnost kapitala je zanimiv predvsem za delničarje, saj pokaže koliko dobička ustreza njihovem vložku. Donosnost sredstev pa kaže kakšen donos prinašajo sredstva med poslovanjem podjetju.

Za primer temeljnega kazalnika dohodkovnosti bi izpostavil:

$$\text{stopnjo udeležbe zaposlencev v dohodku} = \frac{\text{čiste plače} + \text{drugi deleži zaposlencev}}{\text{dobiček} + \text{stroški za plače} + \text{obresti} + \text{dajatve} - \text{izguba}}$$

Kazalniki uspešnosti poslovanja so kazalniki gospodarnosti in kazalniki dobičkonosnosti, ki kažejo uspešnost poslovanja z zornega kota delničarjev in organizacije, ter kazalniki dohodkovnosti, ki kažejo uspešnost poslovanja iz zornega kota zaposlencev, države, prinašalcev denarja (financerjev v najširšem smislu besede) in organizacije same. Vsi drugi kazalci pa kažejo, v kakšnih razmerah je organizacija dosegla izid, ali pa pojasnjujejo oziroma kažejo razloge za doseganje takšnega izida (Turk, Kavčič, Kokotec-Novak, 2003, str. 733).

Glede na posebnosti svojega poslovanja in objektivne možnosti merjenja, lahko poslovni sistem oblikuje še druge kazalnike, obenem pa lahko oblikuje tudi lastni sistem povezanih kazalnikov. Pomembno je, da imajo vsi oblikovani kazalniki določen pomen, kar velja tudi za njihovo medsebojno povezovanje. V inflacijskih razmerah pa moramo biti pozorni zlasti na to, da vrednostno izraženi kazalniki omogočajo tudi presojanje količinskih gibanj (Milost, 2002, str. 219).

2.1.2 Du Pont

Med prvimi in najbolj znanimi sistemi povezanih kazalnikov, ki prikazuje njihove medsebojne vplive je model Du Pont. Ta sistem je še danes sestavni del poročil velikega dela ameriških podjetij in je osnova za druge podobne sisteme. Dupontov model temelji na logično povezanih kazalnikih v piramidni obliki. S pomočjo sistema medsebojno povezanih kazalnikov analiziramo dejavnike, ki vplivajo na višino dobičkonosnosti kapitala kot enega temeljnih finančnih kazalnikov uspešnosti poslovanja podjetja (Tekavčič, Mengušar, 2002, str. 22).

Iz tega sistema povezanih kazalnikov vidimo, da je čista donosnost kapitala odvisna od hitrosti obračanja sredstev, čiste donosnosti prihodkov in strukture financiranja. To pa so hkrati tri področja delovanja in odločanja managementa, s katerimi le ta lahko vpliva na donosnost kapitala. Ta področja so: odločitve o investiranju, odločitve o poslovanju in odločitve o financiranju (Igličar, Hočevar, 1997, str. 249).

Računovodske informacije sicer predstavljajo bistveni del informacijske podlage, kljub temu pa same ne povedo dovolj. Za kvalitetno oceno določenega podjetja moramo upoštevati še vrsto kvalitativnih informacij. V nadaljevanju bom zato predstavil nekaj modelov merjenja uspešnosti poslovanja z večjim poudarkom na neračunovodskih kazalcih.

2.1.3 Kaplan in Norton

Kaplan in Norton sta za uravnoteženo merjenje in presojanje uspešnosti poslovanja podjetij zasnovala model »The Balanced Scorecard«, ki smo ga poslovenili v »uravnoteženi izkaz«. Celovitost uravnoteženega izkaza je v tem, da upošteva več vidikov uspešnosti poslovanja: en vidik je finančni, trije vidiki pa so neračunovodski.

Svoj model sta avtorja zasnovala kot strukturo štirih vidikov in s tem štirih skupin kazalcev (Kaplan, Norton, 1992, str. 72):

1. Finančni vidik je vidik lastnikov podjetja. Tu so vključeni finančni kazalci, ki odražajo kriterije uspešnosti pomembne za lastnike podjetja.
2. Vidik kupcev vsebuje kazalce, s katerimi se spremlja kako poslovanje podjetja vrednotijo kupci.
3. Vidik notranjih poslovnih procesov vključuje kazalce za najpomembnejše notranje procese, v katerih se mora podjetje odlikovati, če želi zadovoljiti kupce in lastnike.
4. Vidik učenja in rasti pa odraža prek izbranih kazalcev sposobnost podjetja za spremembe, ki so potrebne, da podjetje udejanja svojo strategijo.

Kaplan in Norton sta merjenje in presojanje uspešnosti poslovanja povezala z vizijo in s strategijo podjetja. Uravnotežen izkaz pomaga prevesti strategijo podjetja v konsistenten splet kazalcev, s katerimi dejansko presojamo uspešnost izvajanja strategije

podjetja. Podjetje lahko glede na svoje posebnosti vključi še kak dodatni vidik za katerega smatra, da je pomemben za njegovo poslovanje. Na izbor kazalcev vplivajo strategija podjetja, tehnologija, organizacijska kultura in drugi dejavniki. Kazalci pa morajo odražati vzročno-posledične povezave med posameznimi vidiki poslovanja, zlasti med finančnim in nefinančnimi vidiki.

2.1.4 Priznanje Republike Slovenije za kakovost

Eden od pristopov k merjenju uspešnosti poslovanja podjetja je tudi »priznanje Republike Slovenije za kakovost«, ki temelji na modelu evropske nagrade za kakovost. Podeljevanje priznanj naj bi spodbujalo nenehne izboljšave delovnih procesov v podjetjih (Mihelčič, 1996, str. 139), hkrati pa naj bi enoten model omogočal konkurenčno primerjavo z drugimi podjetji, tudi evropskimi. Model ocenjuje poleg uspešnosti poslovanja tudi dejavnike, ki so pripeljali do teh rezultatov. To se upošteva z oceno dveh skupin informacij:

1. Informacije o rezultatih (50%): poslovni rezultati (15%), zadovoljstvo kupcev (20%), zadovoljstvo zaposlenih (9%) in vplivi na družbo (6%).
2. Informacije o dejavnikih (50%): vodenje (10%), upravljanje s sposobnostmi zaposlencev (9%), politika in strategija (8%), upravljanje z viri (9%) in upravljanje z delovnimi procesi (14%).

V tem modelu sestavljajo celovito oceno kakovosti poslovanja podjetja pretežno neračunovodske informacije. Izključno finančne narave so samo informacije o poslovnih rezultatih.

2.1.5 Nickols

V modelu, ki ga predlaga Nickols (1998, str. 1-8) se pri merjenju uspešnosti poslovanja upira na interesne skupine oziroma udeležence v poslovanju. Podjetje pojmuje kot mrežo medsebojno odvisnih odnosov med podjetjem in različnimi interesnimi skupinami. Vsak odnos je zaznamovan s prispevkom posamezne strani k skupnemu delovanju in s spodbudo, ki jo druga stran da kot stimulacijo v zameno za prispevek. V svoj model imenovan »izkaz obveznosti« (angl. »Accountability Scorecard«) je vključil štiri glavne interesne skupine: klientelo (to so kupci oziroma

uporabniki poslovnih učinkov podjetja), zaposlenec, poslovodstvo in dobavitelje. Ta model je torej splet kazalcev, s katerimi vodstvo podjetja skuša ugotoviti, kako dobro podjetje posluje z vidika vseh udeležencev poslovanja.

2.1.6 Garrison

Garrison je nefinančne kazalce, ki so vezani na proizvodno poslovno funkcijo razdelil na pet skupin (Tekavčič, 1995, str. 125-126):

- Kazalci, vezani na merjenje kakovosti.
- Kazalci, vezani na kontrolo stroškov materiala in izmeta.
- Kazalci, vezani na zaloge različnih vrst in količin.
- Kazalci, vezani na razpoložljivost in izkoriščenost opreme.
- Kazalci, povezani z obdobjem od nabave do dobave proizvodov kupcem.

Vsi ti neračunovodski kazalci presoje uspešnosti poslovanja pa ne obravnavajo podjetja kot celote, ampak le posamezno poslovno (proizvodno) funkcijo.

2.1.7 Howell in Soucy

Tudi Howell in Soucy (1987, str. 25-31) merita predvsem uspešnost proizvodne funkcije v podjetju. Obravnavani sodobni kazalci, ki morajo biti pravočasni, točni in relevantni so razvrščeni v pet področij:

- Kazalci o kakovosti: kot so pritožbe ali garancije.
- Kazalci zalog: na primer količniki obračanja.
- Kazalci o vzdrževanju in opremi: stroški vzdrževanja ali čas nastavitve.
- Kazalci o materialu: odstotek izmeta ali odstotek stroškov materiala.
- Kazalci o dobavah: na primer pretočni čas ali odstotek pravočasnih dobav.

2.1.8 Maskell

Maskell (1992, str. 44-48) pri merjenju uspešnosti poslovanja obravnava sodobna proizvodna podjetja v celoti. Posebnost njegovega pristopa pa je v tem, da namesto konkretnih kazalcev določi sedem temeljnih značilnosti sodobnih kazalcev:

- Kazalci so nefinančni, da bolj celovito odražajo uspeh podjetja.
- Kazalci so različni po lokacijah in niso enotno predpisani.

- Kazalci se spreminjajo, kar je skladno s konceptom nenehnih izboljšav.
- Kazalci so enostavni, da jih razumejo vsi zaposleni.
- Kazalci omogočajo hitre povratne informacije in s tem pravočasno ukrepanje.
- Kazalci spodbujajo napredek oziroma nenehne izboljšave v poslovanju.
- Kazalci so vezani na strategijo podjetja in odražajo doseganje strateških ciljev.

2.1.9 Fisher

Fisher (1992, str. 31-38) je predlagal nov sistem kazalcev, kateri naj temeljijo na informacijah, ki odražajo za uspeh podjetja pomembne dejavnike. Ker so računovodske informacije omejene na poročanje o preteklih finančnih dosežkih, to ne more biti prava informacijska podlaga za napovedovanje prihodnje uspešnosti. V njih tudi ni moč razbrati dejavnikov, ki so pripeljali do teh dosežkov. Ključni dejavniki uspeha so za avtorja: zadovoljstvo kupcev, odličnost proizvodnje, tržno vodstvo, kakovost, zanesljivost, odzivnost, tehnološko vodstvo in vrhunski finančni rezultati. Na podlagi teh ključnih dejavnikov uspeha je potrebno določiti kazalnike, ki metrično odražajo te dejavnike. Ti nefinančni kazalci predstavljajo kontrolni mehanizem, ki daje vodstvu signale o morebitnih nevarnostih za uspeh podjetja.

2.1.10 Eccles

Eccles za izkazovanje uspešnosti opredeljuje kot relevantne tiste nefinančne informacije, ki zajemajo celoto poslovanja podjetja. Potrebne informacije deli v osem skupin, znotraj katerih so bolj poredko navedeni kazalci (Hočevar, 1995, str. 187):

- Informacije vezane na kakovost: pritožbe in zadovoljstvo kupcev, garancijske zahteve, nadziranje kakovosti dobaviteljev, statistika popravil in vračil.
- Informacije vezane na zaloge: število uskladiščenih enot, količnik obračanja po vrstah materiala in proizvodov po lokacijah, izkoristek skladiščnega prostora.

- Informacije vezane na odpadek materiala: kakovost vhodnega materiala, odpadki po proizvodih, odstotek stroška odpadka med celotnimi stroški materiala.
- Informacije vezane na vzdrževanje opreme: statistika izkoristka strojev, njihovo vzdrževanje, delovanje in okvare.
- Informacije vezane na razpečevanje: procesni in razpečevalni čas, vezava dokončanih proizvodov v zalogi, odstotek izpolnjenih naročil.
- Informacije vezane na prilagodljivost: število sestavnih delov po proizvodih, odstotek enakih sestavnih delov v proizvodih.
- Informacije vezane na človeške dejavnike: izostanki z dela, fluktuacija zaposlenih, morala, delovna usposobljenost zaposlenih.
- Informacije vezane na varnost: število zaporednih dni brez nesreče, število izgubljenih delovnih dni zaradi nesreč.

2.1.11 Ocenjevanje vlagateljev kapitala

Povsem drug vidik presoje uspešnosti podjetja pa je z zornega kota posameznega vlagatelja kapitala (delničarja), katerega zanima predvsem koliko čistega dobička odpade na delnico glede na ceno, ki jo je zanjo plačal. Za njega ni toliko bistveno koliko dividende dobi, ampak koliko je čistega dobička glede na tisto koliko je on vložil. Zanima ga torej čisti dobiček na nabavno ceno njegove delnice. Kajti če se čisti dobiček ne razdeli, ostane v okviru kapitala, ki se s tem poveča. To se v praksi praviloma odraža v večanju vrednosti delnice in s tem finančne naložbe vlagatelja.

2.2 Opredelitev pojma družbene odgovornosti podjetja

Za celovito presojo uspešnosti delovanja podjetja je poleg analize ekonomskih kazalcev potrebno oceniti tudi njegovo družbeno odgovorno ravnanje. Čeprav se je pojem družbene odgovornosti začel uporabljati šele v zadnjih desetletjih, je možno proučevanje njegovega uresničevanja tudi za podjetja v preteklosti. Za spoznavanje in analiziranje podjetja so namreč pomembne tudi informacije o sožitju podjetja z lokalno skupnostjo, ravnanju z okoljem, socialni dejavnosti, zaposlencih, javno financiranih dejavnostih in drugih neračunovodskih informacijah. S tem postane razvidno kakšen je

bil dejanski vpliv posameznega podjetja na takratno družbo in kako je njegovo poslovanje gledalo na probleme zaposlenecv in na širše družbeno okolje.

Družbena odgovornost podjetij⁴ pomeni zagotavljanje ekonomske uspešnosti podjetja z vključitvijo družbenih in naravnih okoljskih dejavnikov v svoje poslovne aktivnosti. Pojem družbena odgovornost je nastal na podlagi zavedanja, da ima strogo sledenje ekonomskim kazalcem (dobiček, rast kapitala,...) lahko negativne posledice na okolje podjetja in dolgoročno tudi na njegovo poslovanje. Družbena odgovornost torej pomeni, da podjetje motivira kaj več kot zgolj maksimiranje dobička in si prizadeva pospeševati kolektivno koristoljubnost širše družbe in naravnega okolja.

Svetovni gospodarski svet za trajnostni razvoj (The Centre for Innovation in Corporate Responsibility) je leta 1999 objavil sledečo definicijo: «Družbena odgovornost pomeni nenehno zavezanost podjetja k etičnemu vedenju, ekonomskemu razvoju, izboljševanju kakovosti življenja zaposlenecv, njihovih družin, lokalne skupnosti in družbe na sploh.» Omenja pet prednostnih področij: človekove pravice, pravice zaposlenecv, varstvo okolja, vključevanje v skupnost in odnose z dobavitelji.

Danes notranji in zunanji nosilci interesov podjetja poleg donosnosti pričakujejo tudi njegovo družbeno odgovornost, saj je od tega odvisen ugled podjetja in s tem njegova ekonomska uspešnost. Tega se še posebej zavedajo večja podjetja s slovečimi blagovnimi znamkami, ki dajejo pečat svojemu ožjemu in širšemu okolju. Družbeno odgovorno ravnanje vgrajujejo v svojo poslovno vizijo in o dosežkih obveščajo javnost. Zaposlenecv, dobavitelje, porabnike in lokalno skupnost namreč zanima kakšno je sodelovanje podjetja pri družbenih projektih in ravnanju z okoljem, zato je potrebno o tem poročati. Poročanje o družbeni odgovornosti torej ne pomeni le razkrivati odnos podjetja do naravnega okolja ali višine sponzorstev, ampak gre tudi za odsev zamisli o trajnostnem razvoju. Dolgoročnega preživetja podjetja ni, če ne uresničuje interesov različnih skupin, ki sodelujejo z njim (Slapničar, 2005, str. 44).

⁴ Angl. »Corporate social responsibility«

Podjetje, ki se obnaša pošteno in odgovorno največ prispeva k ekonomskemu razvoju, izboljševanju kvalitete življenja svojih zaposlencev, njihovih družin, lokalne skupnosti in celotne družbe. Komisija evropskih skupnosti je družbeno odgovornost podjetja opredelila kot koncept, po katerem podjetja na prostovoljni podlagi integrirajo skrb na družbenem in okoljskem področju, v okviru svojega dnevnega poslovanja in v interakciji s svojimi nosilci interesov (Mazurkiewicz, 2003, str. 8).

V uspešnih podjetjih se poslovodstvo zaveda, da je poleg urejenega proizvodnega procesa, korektnega odnosa z zaposlenci in poslovnimi partnerji, pomemben tudi odgovorni odnos do ožjega in širšega okolja. Z družbeno odgovornim ravnanjem se podjetje oddolži družbi, da ji omogoča ostvarjanje smotrov in zastavljenih ciljev.

Podjetje je odgovorno za svoje aktivnosti, ki vplivajo na ljudi, skupnosti ali njihovo naravno okolje. Negativne vplive na družbo mora podjetje ugotoviti in jih skušati popraviti. To lahko pomeni, da se mora odpovedati delu dobička, če njegova aktivnost resno prizadeva kakšno interesno skupino podjetja (Jaklič, 1996, str. 60).

Zaradi potrebnega odpovedovanja delu dobička so zato nekateri poslovodstveni krogi tudi kritični do družbene odgovornosti. Če podjetje namenja veliko sredstev za naložbe v okolju prijazno tehnologijo, radodarno zagotavlja prednosti svojim zaposlencem in podpira razvoj lokalne skupnosti, lahko to bistveno podraži ceno njegovih izdelkov in ogrozi konkurenčnost podjetja. Ekonomska uspešnost zato ostaja na dolgi rok prva odgovornost podjetja, družbena odgovornost pa ostaja eden od ključnih dejavnikov graditve ugleda uspešnega podjetja. Dolgoročno uspešnost je mogoče doseči le z opravljanjem dejavnosti na konkurenčen način, usmerjenim v gospodarsko rast, ki bo ščitil potrošnike in okolje ter širil družbeno odgovornost.

Družbena odgovornost je povezana s pristopom »trojnega izida«. Trajnostno poslovanje vključuje upoštevanje načel družbeno odgovornega ravnanja na treh področjih delovanja podjetja: ekonomskem, družbenem in okoljskem. Podjetje je uspešno, če maksimira vse tri komponente (Slapničar, 2005, str. 45).

Mnoga podjetja gredo dlje od zgolj skrbi za dobiček, zmanjševanja svojih negativnih družbenih in okoljskih vplivov in upoštevanja obveznih predpisov. Kot cilj naj bi se postavilo doseganje vseh treh vidikov družbeno odgovornega ravnanja, v

nasprotju z doseganjem sedanjega prevladujočega ekonomskega dobička (Vezjak, 2002, str. 42).

Gre torej za poslovni pristop, ki dolgoročno vrednost za svoje nosilce interesov zagotavlja z iskanjem priložnosti in upravljanjem tveganj, ki izvirajo iz omenjenih treh vidikov (Wilson, 2003, str. 1).

Temeljna načela pri uresničevanju družbene odgovornosti podjetij so sledeča (Drevenšek, 2005):

- Pošteno in enakopravno obravnavanje zaposlencev.
- Etično in pošteno poslovanje.
- Spoštovanje temeljnih človekovih pravic.
- Odgovorno ravnanje z okoljem (skrb za prihodnje generacije).
- Skrbnost v odnosu do ožje lokalne skupnosti in širšega družbenega okolja v katerem podjetje deluje.

Skladno s temi temeljnimi načeli izhajajo ključna področja družbene odgovornosti podjetij do: zaposlencev, kupcev, konkurentov, lokalnih-regionalnih skupnosti ter držav oziroma vlad.

Vse več managerjev danes ugotavlja, da lahko prinese družbeno odgovorno ravnanje pomembno konkurenčno prednost pri gradnji blagovne znamke in ugledu podjetja. Čeprav ima podjetje kratkoročno nekoliko višje stroške in manjši dobiček, lahko dolgoročno pričakuje dobiček iz družbeno odgovornega ravnanja. Osnovna naloga podjetij je, da so dobičkonosna. S tem, ko prinašajo koristi lastnikom, omogočajo tudi varno zaposlitev zaposlencem in pozitivne posledice za lokalno skupnost. Zato je tudi dobičkonosnost podjetja lahko kazalnik družbene odgovornosti.

Družbena odgovornost podjetja postaja sestavni del poslovanja marsikaterega podjetja v Sloveniji. Podjetja si namreč po navadi izberejo tiste kulturne, humanitarne, zdravstvene, športne in izobraževalne dejavnosti, ki prispevajo k razvoju družbenih vrednot in so povezane z dejavnostjo. Podjetje lahko deluje kot širše družbeno podjetje

v državi ali pa podpira dejavnosti lokalne skupnosti kjer posluje in od koder prihajajo zaposleni (Horvat, 2003, str. 260).

Trajnostni razvoj je temeljna skrb dolgoročnega preživetja podjetij in družbe. V zvezi s tem lahko govorimo o tako imenovanem trojnem poročanju, ki zahteva razkrivanje informacij o gospodarskem, okoljskem in družbenem delovanju podjetja. Ugotovili smo, da ni dovolj, da podjetje deluje odgovorno, ampak mora tudi javnost vedeti, da podjetje deluje odgovorno in da je del širšega družbenega sistema, v katerem ne posluje kot neodvisno, temveč povečuje možnost prihodnjim generacijam. Pričakujemo lahko razvoj vsebine letnih poročil v tej smeri, da bodo podjetja sestavila letno poročilo v dveh delih, pri čemer bosta prvi del sestavljala poslovno in računovodsko poročilo, drugi del pa okoljsko poročilo. Temu se bo v prihodnosti pridružil še tretji del letnega poročila, ki bo poudarjal družbeno delovanje (Horvat, 2003, str. 403).

3 DRUŽBENO-EKONOMSKO OKOLJE DELOVANJA DELNIŠKIH DRUŽB V ČASU KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

3.1 Splošen družbeno-ekonomski razvoj

V drugi polovici 19. stoletja so slovenske dežele v okviru habsburške monarhije gospodarsko zaostajale za razvojem v avstrijskih in čeških deželah. Po podatkih avstrijske poklicne statistike je bilo ob popisu prebivalstva leta 1910 na ozemlju današnje Republike Slovenije 66,6% vsega prebivalstva kmetijskega, poljedelstvo in živinoreja pa sta dajala 60% nacionalnega dohodka (Brezigar, 1918, str. 16).

Za proces industrializacije pri nas je bila pomembna izgradnja slovenskega železniškega omrežja, ki je omogočila učinkovito prometno povezavo med industrijskimi obrati. Drugi pomemben element pa je bil razvoj bančništva, ki je zagotovil pridobivanje potrebnega kapitala. Vse do konca 19. stoletja je bila intenzivnost industrializacije odvisna predvsem od investicij tujega kapitala, ki je bil potreben za modernizacijo in koncentracijo industrijske proizvodnje. Posledica tega je bilo odtekanje ali reinvestiranje dobička, dividend in obresti v tujino. Najpomembnejše delniške družbe na Slovenskem, kot na primer KID, TPD, Hüttenberška železarska družba, Bleiberška rudarska zveza, družba Leykam-Josefsthal, so bile v lasti dunajskega, berlinskega in graškega kapitala. Tudi (v 5. poglavju) proučevano Trboveljsko premogokopno družbo (TPD) so najprej nameravali ustanoviti ljubljanski veletrgovci, zaradi pomanjkanja investicijskega kapitala pa je družbo nato ustanovila dunajska banka. Zato je tudi sedež te družbe bil sprva postavljen na Dunaj.

Kot prva domača banka je bila leta 1900 ob pomoči češkega kapitala ustanovljena Ljubljanska kreditna banka in nato leta 1905 še Jadranska banka, ki sta hitro začeli prevzemati lastništvo nad industrijskimi podjetji. Glavno obdobje ustanavljanja slovenskih bank pa je bilo šele po prvi svetovni vojni v obdobju 1919 – 1925. Takrat so bile ustanovljene: Zadružna gospodarska banka, Zadružna banka Ljubljana, Celjska posojilnica, in druge. Leta 1920 pa so bile z nacionalizacijo⁵ pretvorjene v slovensko institucijo še Kreditni zavod za trgovino in industrijo, Hipotekarna banka jugoslovanskih hranilnic Ljubljana, Mariborska eskomptna banka in nekatere manjše inkorporirane banke (Borak, Lazarević, 1996, str. 209). Vse te domače finančne institucije so nato igrale pomembno vlogo v slovenskem gospodarstvu.

Konec I. svetovne vojne leta 1918 se je Slovenija z izločitvijo iz avstroogrskega državno pravnega okvira podala v nov jugoslovanski gospodarski prostor, od katerega je pričakovala hitrejši gospodarski razvoj. Gospodarski tokovi, ki so prej potekali na

⁵ Z nacionalizacijo tako imenovano »nostrifikacijo« po 1. svetovni vojni je šlo za transfer tuje lastnine v domače (privatne) roke.

relaciji Dunaj – Trst so se preusmerili proti jugu. Vključitev v jugoslovansko državo je prinesla uveljavitev zemljepisnega pojma Slovenije, celovito poslovenjenje gospodarstva in poslovanja, oblikovanje in utrditev slovenskega bančnega sistema, ter dokaj nagel industrijski razvoj. Značilnosti nove državnosti so bile lastniške spremembe (z nacionalizacijo poslovenjen avstrijski državni kapital), socialni programi, dolžniška kriza in denarna reforma.

Konec leta 1918 je Narodna vlada ukazala postaviti pod državni nadzor podjetja, stavbe in zemljišča v lasti tujcev, da ne bi prihajalo do nenadzorovanega prenosa sredstev, odvajanja dobička v tujino in izogibanju obdavčitve v Sloveniji. Vse družbe, ki so imele centralo v tujini, so morale odpreti v Sloveniji svoje podružnice. Če so poslovale izključno na slovenskem prostoru, so morale na naše ozemlje prenesti tudi svoj sedež. Ta nadzor je trajal do leta 1922. Tuji lastniki so lahko »nacionalizirali«
podjetje tudi s prevzemom jugoslovanskega državljanstva. Delniške družbe v lasti tujcev pa so se nacionalizirale tako, da so domače pravne osebe (denarni zavodi ali posamezniki) prevzele večinski paket delnic (55%). Tri četrtine delnic je moralo biti nato deponiranih pri domačem denarnem zavodu in tri leta pod zaporo. Če so ob tem zasedali še večino mest v upravnem svetu jugoslovanski državljani, je podjetje postalo in štelo za jugoslovansko (Borak, Lazarević, 1996, str. 104). Tako so lastninske spremembe, po letu 1918 omogočile slovenski nadzor nad domačim gospodarstvom in s tem oblikovanje slovenskega narodnega gospodarstva. Primer v papirni industriji, kjer je nastopala Ljubljanska kreditna banka bom obravnaval v 4. poglavju.

Leta 1919 je bilo z zakonom določeno, da se proti »pravični odškodnini«
razlastijo vse veleposesti v državi. Razlaščeno zemljo so dodelili podeželskemu prebivalstvu in sicer toliko, kolikor so jo zmogli obdelati s svojo družino. Podržavili so tudi vse večje gozdne komplekse, kmetje pa so imeli pravico do paše, drv in potrebne količine stavbnega lesa.

Z razvojem delavskega gibanja in gospodarskega razvoja se je razvijala tudi socialna politika. Država je razvila delovno pravo in socialno varnost, ki ni zaostajala za evropskim razvojem. Glavne pridobitve razvoja delovnih razmerij so bile po letu 1918 naslednje: uvedba 8 urnega delovnika, podpiranje brezposelnih, uvedba delavske zbornice kot interesne predstavnice delavcev in nameščencev, stanovanjska zaščita, začetek izvajanja pokojninskega zavarovanja vseh delavcev in Uredba o določanju minimalnih mezd, sklepanju kolektivnih pogodb, poravnavanju in rabsodništvu.

Socialno zavarovanje ni bilo enotno izvedeno za vse zaposlene delavce. Vsi, ki so imeli pravico do socialnega zavarovanja, so imeli samo bolniško in nezgodno zavarovanje, pokojninsko zavarovanje pa je bilo urejeno posebej. Rudarji so bili na primer zavarovani v okviru krajevnih bratovskih skladnic pri rudarskih in metalurških podjetjih, ki so bile podrejene glavni bratovski skladnici s sedežem v Ljubljani. Javni in

privatni nameščenci so bili bolniško in nezgodno zavarovani pri Trgovskem bolniškem in podpornem društvu, pokojninsko pa pri Pokojninskem zavodu za nameščence v Ljubljani. Državni uslužbenci so bili zavarovani v državnem pokojninskem skladu.

Za izvajanje zdravljenja in zdravstveno zaščito delavcev so bile ambulante v Ljubljani, Mariboru, Celju, Ptuj in v Kranju. Nekatere tovarne (Tobačna tovarna, papirnici Vevče in Goričane, Tekstilna tovarna v Litiji,...) so imele zdravniške ordinacije kar v svojih tovarniških prostorih. Rudarji in metalurgi so imeli svoje lastne bolnišnice in zdravstvene ambulante, prav tako pa so imeli tudi železničarji svojo lastno mrežo ambulant. Leta 1920 je socialno zavarovanje obsegalo 70.000 upravičencev, leta 1939 pa že 135.642, kar je z družinskimi člani pomenilo 38% slovenskega prebivalstva (Kresal, 1978, str. 381-393).

3.2 Vplivi velike gospodarske krize

Pri proučevanju rezultatov poslovanja so zelo izstopajoča leta velike gospodarske krize v tridesetih letih, zato bom nekaj pozornosti posvetil še gospodarskemu dogajanju v tem obdobju. Velika gospodarska kriza se je začela oktobra 1929 v Združenih državah Amerike z znanim borznim zlomom. Sledila je gospodarska kriza, ki je zaradi zmanjšanja dohodkov in velike brezposelnosti izničila kupno moč prebivalstva, investicijsko dejavnost ter likvidnost bančnega sistema in podjetij. Iz ZDA se je kriza hitro prenesla v Evropo in se širila iz Zahodne Evrope proti Vzhodu. V Sloveniji se je velika gospodarska kriza začela z zamikom in sicer leta 1930 v kmetijstvu. Leto dni kasneje se je nadaljevala kot finančna kriza in se sprevrgla še v industrijsko, s katero je bila ohromljena vsa gospodarska aktivnost. Velika gospodarska kriza je najprej povzročila zlom izvozne trgovine s kmetijskimi pridelki, padec cen in kupne moči kmetov. To je pomenilo hud udarec zvečine agrarni družbi in posledice so se kmalu prenesle še na industrijo in bančništvo. Posledica prekinjenih denarnih tokov je bil ohromljen bančni sistem, temu pa sta sledila padanje industrijskih cen, proizvodnje, delavskih plač in velikansko povečanje brezposelnosti (Borak, Fischer, 2005, str. 474).

Padanje cen kmetijskih proizvodov je prignala kmete na rob propada in životarjenje. V njihovo škodo pa je šla tudi nesorazmernost v zniževanju cen kmetijskih pridelkov in industrijskih izdelkov. Razlog za različno dinamiko zniževanja cen je v značilnostih kmetijske in industrijske proizvodnje. Industrija, ki je krizo najprej občutila v povečevanju zalog, potem pa v zniževanju cen je bolj kot kmetijstvo nagnjena k omejevanju obsega proizvodnje kot k zniževanju cen. Poleg tega ji ohranjanje višje ravni cen omogočajo tudi kartelni dogovori. Kot posledica zmanjševanja industrijske proizvodnje je sledilo povečanje brezposelnosti, saj je industrija v Sloveniji v letih krize odpustila kar 27% zaposlenih (Borak, Fischer, 2005, str. 475).

Zmanjšanje donosnosti v industriji je zahtevalo tudi zniževanje stroškov. Ena od možnosti je bila nadomeščanje dražje delovne sile s cenejšo. V letih krize so v delovno intenzivni proizvodnji moško delovno silo nadomeščali z žensko ali pa zniževali plače zaposlenih. Povprečni mesečni zaslužki so se med krizo v primerjavi z letom 1929 znižali kar za 40%. Osrednji problem vseh kriznih let pa je bila finančna kriza. Denarni zavodi so se otepali z velikimi likvidnostnimi težavami saj je kronično primanjkovalo gotovine (Borak, Fischer, 2005, str. 476).

Da bi se izognili grozečim socialno-gospodarskim pretresom, je bil nujen korenit poseg države. Prvi korak k odpravljanju krize je bila državna intervencija v kmetijstvu in moratorij na kmečke dolgove ter kasneje likvidacija teh dolgov. Med krizo so se lotili tudi javnih del in sprejeli ukrepe, s katerimi naj bi preprečili škodljivo kartelizacijo v industriji, vlada pa je kar nekajkrat znižala tudi davke. Leta 1934 je kriza končno dosegla dno, naslednje leto pa se je že začelo oživljanje gospodarstva, kot posledica povečanega povpraševanja na najpomembnejših tujih trgih (Nemčiji, Avstriji, Italiji in Češkoslovaški). Cene so se začele zviševati, povečevala pa sta se tudi obseg proizvodnje in zaposlenost. Industrija je šele leta 1938 dosegla tolikšen obseg zaposlenosti in proizvodnje, kot ga je imela v letih pred krizo (Borak, Fischer, 2005, str. 478).

Tudi premogovništvo se je uspešno razvijalo do gospodarske krize, ko je zaradi zastoja v industriji nazadovalo. Ker je država začela dajati prednost srbskemu premogu, so se zmanjšala tudi železniška naročila. Še naprej pa je bila v tej panogi najpomembnejša Trboveljska premogokopna družba, ki je združevala skoraj vse slovensko premogovništvo. TPD je bila tudi najpomembnejša premogokopna družba v Jugoslaviji in je do leta 1929 nakopala več kot polovico vsega premoga v državi, pozneje pa približno tretjino (Borak, Fischer, 2005, str. 446). Poslovanje te družbe bom podrobno predstavil v poglavju 5.

4 UPORABA SEDANJIH PRISTOPOV PRI OCENJEVANJU POSLOVNE USPEŠNOSTI PODJETJA ZDRUŽENE PAPIRNICE VEVČE, GORIČANE IN MEDVODE D.D. (ZP VGM) 1920 DO 1944

V povsem kmečkem okolju z možnostmi, ki jih je ponujala reka Ljubljanica, je Feliks Terpinč s sorodniki zgradil tvornico, ki je 14. junija 1843 začela izdelovati papir. Nekoliko kasneje je ustanovil v Medvodah še tovarno umetne volne oziroma od leta 1868 tovarno lesovine. Istega leta je kupil na javni dražbi propadlo papirnico v Goričanah, kjer so že leta 1763 pričeli izdelovati papir. Leta 1870 je prodal svoje podjetje novo ustanovljeni delniški družbi »Leykam-Josefsthal A.G. fuer Papier und Druck Industrie« iz Gradca, ki je zgradila na Verju pri Medvodah tovarno papirja, leta 1890 pa še tovarno celuloze v Goričanah. Leta 1909 je ta družba odkupila še tovarno barvastega lesa in strojil in s tem pridobila vse vodne sile na Fužinah na desnem bregu Ljubljanice (Slovenski Narod, 1943, str. 2).

V raziskavi bom na podlagi letnih poslovnih poročil za leta 1920 do 1944 proučil in prikazal poslovanje te delniške družbe, ki je delovala v času po I. svetovni vojni do konca II. svetovne vojne.

4.1 Splošni pogled na razvoj ZP VGM v obravnavanih 24. letih

Dne 13. novembra 1918, torej komaj 14 dni po odcepitvi Države Slovencev, Hrvatov in Srbov od Avstro-Ogrske monarhije, se je obrnila Ljubljanska kreditna banka do družbe »Leykam-Josefsthal A.G. fuer Papier und Druck Industrie« na Dunaju, kot lastnice starih papirnih podjetij Vevče, Goričane in Medvode, z vprašanjem, ali so ta njena podjetja na prodaj. Odgovor na to vprašanje je bil najprej odklonilen. Politične razmere pa so lastnika kasneje privedle do tega, da se je v začetku leta 1919 začel pogajati o prodaji. Pogajanja so bila končana novembra 1919, 1. januarja 1920 pa je celotno premoženje omenjene avstrijske delniške družbe, ki se je nahajalo v Sloveniji, prevzela preko Ljubljanske kreditne banke nova domača delniška družba. Potem, ko je 26.2.1920 oblast odobrila ustanovitev nove domače delniške družbe »Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode« (v nadaljevanju ZP VGM) s sedežem v Ljubljani, je potekal 7.3.1920 njen ustanovni občni zbor, v register pa je bila vpisana 26.6.1920 (Šorn, 1997, str. 215).

Leta 1920 je nova delniška družba začela obnavljati leta 1917 pogoreli papirni obrat Janezija v Vevčah in modernizirati električno centralo v graščini na Fužinah. Na novo pa je začela proizvajati tudi rotacijski papir za časopise. Leta 1921 je družba ponovno začela proizvajati v tovarni v Goričanah, ki je od leta 1914 stala. Istega leta je vzpostavila svoja prodajna zastopstva v Zagrebu in Sarajevu ter vstopila v krog državnih dobaviteljev.

Leta 1922 je začela povečevati svojo električno centralo, končala obnovo papirnega obrata Janezija, začela graditi velebrusilnico v Vevčah in odprla prodajno zastopstvo v Beogradu. Leta 1924 je dokončala novi fužinski jez, preuredila papirni stroj za proizvodnjo na eni strani gladkih papirjev in poskrbela za dvig kakovosti svojih proizvodov na svetovno raven. Leta 1924 je dokončala novo električno centralo na Fužinah in velebrusilnico v Vevčah ter odprla prodajna zastopstva v Trstu, Carigradu in Londonu. Za prodajo svojih proizvodov zunaj Slovenije je začela sodelovati s Hrvatsko industrijo papira v Zagrebu.

Leta 1926 je visoko narasla Sora poplavila vse tovarniške zgradbe v Goričanah in povzročila zastoj pri proizvodjanju. Visoko narasla Sava je povzročila škodo v Medvodah, visoko narasla Ljubljana pa v Vevčah. Leta 1927 je bila prodaja v Sloveniji poverjena ljubljanski družbi Kastelic in drug. Poleti leta 1929 je izredna suša onemogočila obratovanje brusilnice v Vevčah.

Gospodarska kriza, ki se je pojavila leta 1930, je povzročila bistveno zmanjšanje proizvodnje. Leta 1931 je bilo začasno ukinjeno delo v tovarni Goričane. Istega leta je bil v tovarni Vevče nadomeščen parni kotel, v tovarni Goričane pa zamenjana turbinska naprava. Kljub omejenem delovanju je bil v tovarni Vevče leta 1935 nadomeščen stroj za izdelovanje papirja, preurejene pa so bile tudi proizvodne dvorane. Istega leta so zaradi likvidacije Hrvatske industrije papira d.d. v Zagrebu prevzele zastopstvo ZP VGM ločene zasebne družbe v Zagrebu, Beogradu in Sarajevu. Leta 1936 je bila dokončana reorganizacija tovarne v Vevčah, tako da je nov papirni obrat omogočil prehod starega papirnega obrata Janezija v rezervo. Leta 1937 so se začela dela na nadaljnji razširitvi proizvodnih zmogljivosti v Vevčah in Goričanah zaradi potreb po boljših vrstah papirja, medtem ko je brusilnica v Medvodah prenehala delovati. Prodaja proizvodov je bila poverjena družbi »Centropapir« Ljubljana – Zagreb - Beograd. Sicer pa so obstajale udeležbe ZP VGM tudi v kapitalu podjetij »Kuverta«, d.z o.z v Ljubljani in »Prerada papirmate robe« d.d. v Zagrebu kot odjemalcih njenih proizvodov. Leta 1938 je bila poverjena oskrba s celuloznim lesom novo ustanovljeni družbi »Gorjana« s sedežem v Gorjah pri Bledu.

Leta 1939 je bil opravljen nakup fužinske graščine, izdelane so bile moderno urejene delavnice v Vevčah, začeta pa je bila tudi gradnja gasilnega doma s kopališčem v Vevčah. Leta 1940 je bilo kupljeno gozdno posestvo Drinić v okolici Bosanskega Petrovca, s čimer je bil ustvarjen naravni rezervoar za celulozni les. Tega leta je bila dokončana tudi gradnja gasilskega doma, zgradbe uradniškega kopališča in poletnega kopalnega bazena. Leta 1941 so bile tovarna v Goričanah, tovarna v Medvodah ter mlin v Smledniku stavljene pod upravo nemškega komisarja in zaplenjene. V začetku tega leta je bil pridobljen kaolinski kop v Zabukovici pri Libojah, ki je prav tako ostal zunaj območja okupirane Ljubljanske pokrajine, gozdno veleposestvo v Driniču pa je utrpelo

zaradi vojne veliko škodo. Nakupovalnica »Gorjana« je prenesla svoj sedež v Ljubljano, prav tako je bil v Ljubljano premeščen prodajni urad iz Zagreba, prodaja pa se je preusmerila na italijanski trg. Leta 1942 je požar uničil stara papirna skladišča in mlinsko industrijo na Hrušici, na novo pa je bila začeta predelovalnica papirnih odpadkov v Vevčah. Leta 1943 je bila dograjena zgradba embalažne delavnice in žage ter sulfitnih in papirnih skladišč, kakor tudi predelovalnica papirnih odpadkov.

Iz sredstev Dr. Trillerja pokojninskega sklada za uradništvo in mojstre se je začel v Vevčah graditi Družabni dom in prva stanovanjska hiša, ki nista vključena v bilanco stanja ZP VGM. Leta 1944 je bilo dokončano novo celulozno skladišče ter postavljene naprave za izdelovanje slamne snovi, proizvoda, ki so ga pričeli uporabljati kot delno nadomestilo za lesovino oziroma celulozo. Prodaja je bila preusmerjena iz Italije na področje Jadranske operacijske cone. Iz sredstev Dr. Trillerja pokojninskega sklada za uradništvo in mojstre se je nadaljevala prejšnje leto omenjena gradnja Družabnega doma in prve stanovanjske hiše, v načrt pa je bila postavljena gradnja še vsaj štirih nadaljnjih stanovanjskih hiš.

Med organi ZP VGM je treba navesti državno nadzorstvo, upravni svet in nadzorni svet, kakor tudi ravnateljstvo.

Predsednik upravnega sveta je bil dr. Karel Triller (1920 – 1925), Fran Bonač (1928 – 1933), Alojzij Vodnik (1934 – 1937) in Ivan Jelačin (1939 – 1944).

Med člani upravnega sveta se pojavljajo tudi druga znana imena, npr. dr. Ivan Tavčar, Ivan Hribar, dr. Peter Defranceschi, dr. Ernest Rekar, Leo Souvan in drugi. Kot vidimo iz tabele 1.6 (v prilogi), se je število članov upravnega sveta (skupaj s predsednikom) gibalo od 10 do 12.

Predsednik nadzornega sveta je bil Ivan Knez (1920), dr. Fran Windischer (1921 – 1926), Ladislav Pečanka (1927 – 1933), dr. Vjekoslav Lavš (1935 – 1943) in Fran Rus (1944). Člani nadzornega sveta se od leta 1935 dalje niso spreminjali, tako da srečujemo le imena Matko Janežič, dr. Albin Stele in Vladislav Turk. Kot spet vidimo iz tabele 1.6, se je število članov nadzornega sveta (skupaj s predsednikom) gibalo od 2 do 5.

Državno nadzorstvo je izvajal vladni komisar dr. Fran Ratej (1920 – 1924), dr. Rudolf Marn (1925 – 1928), Miroslav Senekovič (1929 – 1934) in Narte Velikonja (1935 – 1944).

Ravnateljstvo v letih 1920 do 1922 v poslovnih poročilih ni omenjeno, letni računovodski izkazi za 1920 so brez podpisa, letne računovodske izkaze za 1921 in 1922 pa sta podpisala komercialni ravnatelj Alfred Pildner-Steinburg in glavni knjigovodja Josip Roesmann. Od leta 1923 dalje so ravnateljstvo sestavljali:

- generalni ravnatelj Maks Seller (1923 – 1928) in dr. Ciril Pavlin (1929 – 1944),

- generalni tajnik dr. Ciril Pavlin (1923 – 1928), kasneje je bilo to mesto ukinjeno oziroma je bilo združeno delovno mesto generalnega ravnatelja in generalnega tajnika,
- komercialni ravnatelj Egon Srebre (1924 – 1940) in Milan Guzelj (1941 – 1944),
- proizvodni ravnatelj Erih Liebeherr (1923 – 1924), ing. Ivan Hausch (1925 – 1926), Henrik Jahn (1927 – 1928) in dr. ing. Miloš Krofta (1939 – 1944), s tem, da je bil obratni vodja Goričan in Medvode dr. Aleksander Horovic (1939 – 1940),
- pisarniški predstojnik Avgust Kuster (1924 – 1928) in Milan Guzelj (1929 – 1938), s tem, da je bil slednji kasneje komercialni vodja za Vevče (1939 – 1940),
- šef knjigovodstva Josip Roesmann (1937 – 1944), ki ga najdemo na tej funkciji že od samega začetka, vendar to delovno mesto tedaj ni štelo kot ravnateljsko.

4.2 Razvoj financiranja kot podlaga za poslovne izide

Ob ustanovitvi domače delniške družbe leta 1920 je znašal delniški kapital 20 milijonov kron, vendar je bil zaradi potreb po začetnem naložbenju v osnovna sredstva že leta 1921 povečan na 40 milijonov kron in leta 1922 na 50 milijonov kron. V tabeli 1.1 (v prilogi) so ti zneski preračunani v dinarske zneske po tedanjem uradnem tečaju 4 krone = 1 dinar in znašajo 5 milijonov din v letu 1920, 10 milijonov din v letu 1921 in 12,5 milijonov din v letu 1922.

Zaradi potreb po nadaljnjem naložbenju v osnovna sredstva je bil delniški kapital že leta 1923 spet povečan in sicer na 20 milijonov din. Vsa ta povečanja so bila povezana z novimi vplačili delničarjev. Drugače pa je bilo s povečanjem delniške glavnice leta 1927 na 25 milijonov din. Tedaj je namreč prišlo do novega ovrednotenja osnovnih sredstev z odobritvijo Ministrstva trgovine in industrije, pri čemer je bila večina sredstvom pripisane razlike porabljene za povečanje delniškega kapitala. Izdanih je bilo 50.000 kosov brezplačnih delnic z nominalo po 100 din, ki so bile razdeljene dotedanjim delničarjem.

Tudi nadaljnje povečanje delniškega kapitala leta 1940 na 30 milijonov din ni bilo povezano z novimi vplačili delničarjev, temveč je 5 milijonov bilo predkazanih iz dotedanjih objavljenih kapitalskih rezerv in v še večji meri iz prej skritih rezerv v nižje ovrednotenih sredstvih. Ta znesek delniškega kapitala se kasneje ni več spreminjal, čeprav je bil za leta 1941 do 1944 uradno izkazan v lirah. Vse podatke za ta leta sem v tabeli 1.1 preračunal v predvojne dinarske zneske na podlagi uradnega tečaja, po katerem je bilo treba po ukazu od 16.6.1941 preračunati vse dinarske zneske v lirske zneske, tj. 100 din = 38 lit ali 100 lir = 263,15789 din. Le s takšnim preračunom je mogoče priti do niza primerljivih podatkov za leta 1920 do 1944, pri čemer lahko motijo le inflacijska gibanja, ki pa v tem obdobju niso bila tako očitna.

Za delniškim kapitalom je mogoče videti lastnike delniške družbe. Ker pa so bile delnice izdane kot prinosniške in ne kot imenske delnice, se v času obstoja delniške družbe ni vodila delniška knjiga. Delnice so imele nominalno vrednost 100 din, kar pomeni, da je bil ob koncu delniški kapital 30 milijonov din sestavljen iz 300.000 delnic. Od tega števila delnic je bilo leta 1945 (po arhivski dokumentaciji):

v depozju pri Ljubljanski kreditni banki.....	277.890 delnic	(92,63%)
v depozjih pri drugih bankah.....	1.824 delnic	(0,61%)
neznano.....	20.286 delnic	(6,76%)

Glavni lastniki so bili:

Ljubljanska kreditna banka (LKB).....	190.269 delnic	(63,43%)
Pokojninski sklad Ljubljanske kreditne banke.....	60.000 delnic	(20,00%)
ostali.....	49.731 delnic	(16,57%)

V skupini ostalih so tudi trezorske delnice, tj. lastne delnice samega izdajatelja. Teh je bilo 7.537 (2,51%). Za že omenjenih 20.286 delnic (6,76%) iz te skupine ni mogoče ugotoviti lastnikov, medtem ko so drugi znani. Delničarji, ki so imeli več kot 1.000 delnic, so bili naslednji:

Dr. Ciril Pavlin, Ljubljana, gen. ravnatelj ZP VGM.....	6.173 delnic
Ing. Jernej Zupanc, Lancovo	1.717 delnic
Dr. Alojzij Kunst, Ljubljana.....	1.040 delnic
Vladislav Turk, Ljubljana, podravnatelj LKB.....	1.028 delnic

Pri pregledu spiska drugih lastnikov je mimo Slovencev mogoče ugotoviti le 4 osebe nemške narodnosti s skupaj 1.817 delnicami in 2 osebi češke narodnosti s skupaj 890 delnicami.

Druge podatke iz tabele 1.1 na tem mestu še ne bom analiziral, pač pa je potrebno, da pojasnim metodiko sestavljanja te tabele na podlagi podatkov iz izvirnih bilanc stanja.

Podatki v stolpcu »Presežek kapitala« se prvič pojavijo leta 1921 ob novi izdaji delnic. Gre za ažijo, kar sedaj imenujemo vplačani presežek kapitala, nastaja pa, če je dosežena prodajna cena delnic ob prvi prodaji višja od njihove nominalne vrednosti. Iz podobnih razlogov se ta postavka povečuje še leta 1922 in 1923. Nasprotno je njeno povečanje v letu 1927 povezano z opravljenim novim višjim ovrednotenjem sredstev.

Za zmanjšanje te postavke v letih 1924 in 1925 ni v poslovnih poročilih nikakršnih pojasnil. Obstaja pa pojasnilo za zmanjšanje v letu 1936, ko so na takšen način bili pokriti naknadno obračunani davki. Za dodatno vzpostavljeno davčno rezervo, je bila obravnavana postavka povečana v letu 1937, za vrnjeni davek v letu 1938 in za javno priznanje skritih rezerv tudi v letu 1939. Nasprotno je v letu 1940 prišlo do zmanjšanja te postavke zaradi prenosa v okvir delniškega kapitala. Za spreminjanje te postavke v letih 1941 do 1944 v poslovnih poročilih ni posebnih pojasnil, na splošno pa je mogoče predpostaviti, da gre spet za razlike pri ovrednotenju sredstev.

Podatki v stolpcu »Rezerve in preneseni čisti dobiček« obsegajo knjigovodsko izkazano stanje oblikovanih rezerv ob koncu leta in še tisti čisti dobiček, ki izhaja iz predhodnega leta, ker tedaj še ni bil razdeljen. Postavka je obravnavana na način, ki je v sedanosti na podlagi računovodskih standardov povsem običajen. Oblikovanje rezerv za posamezno leto ni prikazano v podatku za isto leto, ker je ustrezni znesek vsebovan še v postavki čistega dobička za posamezno leto. Šele naslednje leto se del za rezerve premakne iz stolpca »Popravljeni čisti dobiček v letu« v stolpec »Rezerve in preneseni čisti dobiček«. Tudi zmanjšanje prenesenega čistega dobička iz prejšnjih let, ker se za proučevano leto namerava razdeliti več dividend kot bi ustrezalo tedanjemu čistemu dobičku, je v stolpcu prikazano s časovno zamaknjenostjo šele v naslednjem letu. Zato se podatek v tem stolpcu tudi v letu, ko ni bil zadosten tedanji čisti dobiček, še ne zmanjša, temveč se zmanjša šele naslednje leto.

Podatki v stolpcu »popravljeni čisti dobiček« v letu ne obsega več tistih postavk, ki po sedanjih računovodskih standardih pomenijo odbitne postavke pred ugotovitvijo dejanske oploditve kapitala. Podatki obsegajo le znesek oblikovanja rezerv in znesek dividend, ki pripada iz čistega dobička posameznega leta. Če je najavljen večji znesek dividend kot ga omogoča čisti dobiček posameznega leta, je to dejstvo skrito v prej obravnavani postavki »Rezerve in preneseni čisti dobiček« za isto leto.

Do sedaj obravnavane postavke pasive bilance stanja ustrezajo sedanjemu pojmovanju kapitalske sekcije v bilanci stanja, tj. obveznosti do delničarjev. Postavka »Dolgoročne rezervacije za stroške« v izvornih bilancah stanja ZP VGM ni tako predstavljena, temveč je vključena kar v rezerve. Tedaj namreč računovodska stroka še ni razlikovala rezerv, ki izhajajo iz delitve čistega dobička, od rezervacij, ki se pojavljajo pred ugotovitvijo dobička kot odhodki. V našem primeru gre za postavke, ki so v izvorni bilanci stanja označene kot rezervni sklad za padanje cen zalog blaga, rezervni sklad za dubiozne terjatve, rezervni sklad za kurzne izgube pri izvozu itd. Zanimivo je, da je bila postavka dolga leta nespremenjena, močneje se je spremenila le v vojnih letih.

V stolpcu »Pokojninski in podporni sklad« so vključeni Dr. Trillerja pokojninski sklad za uradništvo in mojstre, delavski pokojninski in preskrbovalni sklad in podporni

sklad za uradništvo in mojstre. Zneski za posamezno leto vključujejo tudi tisto, kar je v izvirnih bilancah stanja vključeno še v postavki (razširjenega) čistega dobička za posamezno leto, je pa namenjeno povečanju sklada. Pripomniti pa kaže, da celotno premoženjsko stanje Dr. Trillerja pokojninskega sklada za uradništvo in mojstre le ni izkazano v bilanci stanja ZP VGM. Iz poslovnih poročil za leti 1943 in 1944 je namreč vidno, da na pasivni strani in zato tudi na aktivni strani niso vključene njegove nepremičnine, tj. Družabni dom in stanovanjska hiša v Vevčah.

V stolpcu »Komerzialne in finančne obveznosti« so povzeti podatki, ki so izvirno predstavljeni v zvezi z »upniki«.

V postavki »Druge obveznosti« so poleg nedvignjenih dividend za preteklo leto do konca obravnavanega leta vključeni tudi zneski za tantijeme funkcionarjev družbe in bilančne nagrade za druge zaposlenca, ki so v izvirni bilanci stanja vključeni še v postavki (razširjenega) čistega dobička za posamezno leto.

4.3 Razvoj investiranja kot podlaga za poslovne izide

Tukaj gre za podatke iz aktivne strani bilance stanja, ki so povzeti v tabeli 1.2 v prilogi. Spet pa je potrebnih nekaj metodičnih pojasnil, ker so podatki iz izvirnih bilanc stanja nekoliko preurejeni. Kot sem omenil že prej, so tudi sedaj podatki za leta 1920 do 1922 preračunani iz starih avstrijskih kron v dinarje, podatki za leta 1941 do 1944 pa iz italijanskih lir v stare jugoslovanske dinarje. V prvem primeru je bilo treba izvirne podatke deliti s 4, v drugem primeru pa izvirne podatke množiti s 263,15789. Koristna pa so še nekatera metodična pojasnila.

V stolpcu »Poslovna osnovna sredstva« sem vključil podatke, ki so izvirno predstavljeni kot »Tovarne Vevče, Goričane in Medvode«. Gre za zemljišča, zgradbe in opremo za temeljne potrebe poslovanja ZP VGM. Postavke za posamezno leto so prikazane po neodpisani vrednosti, tj. po nabavni vrednosti, zmanjšani za amortizacijske nabrane odpise. Če je znesek za posamezno leto večji od zneska za predhodno leto, pomeni, da je obračunana amortizacija za to leto bila manjša od nabavne vrednosti tedaj na novo nabavljenih osnovnih sredstev. Lahko pa tudi pomeni, da je v posameznem letu prišlo do novega, višjega ovrednotenja.

V letih 1941 do 1944 so premoženje ZP VGM na Gorenjskem in v Bosni odtegnili razpolaganju, kar praktično pomeni izključitev iz bilančnega stanja. To se pa zaradi očitnega prenizkega ovrednotenja osnovnih sredstev ni katastrofalno odrazilo v bilanci stanja. Še več. Tudi preostala poslovna sredstva so, kot kaže, bila stalno prikazana po nižji vrednosti kot so jo resnično imela in je delniška družba takšno dejstvo popravljala le, kolikor je bilo potrebno pri predstavitvi poslovnega izida za posamezno leto. Takšna ugotovitev izhaja npr. iz odločbe Okrajnega sodišča v Ljubljani z dne 18.4.1946, ki se naslanja na komisijski zapisnik iz novembra 1945, po katerem so bila med drugim

ocenjena tedanja osnovna sredstva. Zgolj na lokaciji tovarne v Vevčah, tj. brez tovarne v Medvodah in Goričanah, je bilo ugotovljeno:

- zemljišče 550.020 m² vrednost 6.208.218 din
- zgradbevrednost 84.573.700 din
- opremavrednost 64.867.337 din

Samo to daje že neodpisano vrednost 155.649.255 din, medtem ko je ob koncu leta 1944 po tabeli 1.2 prikazana vrednost poslovnih osnovnih sredstev skupaj s stanovanji in posestvi le z 44.466.279 din. Res pa je drugi znesek v preračunanih predvojnih dinarjih in prvi v povojnih dinarjih. Če pa upoštevamo leta 1941 uradno menjavo 100 din = 38 lit in nato 1945 uradno menjavo 100 lir = 30 povojnih din, bi znašala po ponovni pretvorbi v povojne dinarje knjigovodska vrednost zemljišč, zgradb in opreme ZP VGM še dosti manj. Očitno imamo opravka s knjigovodsko prenizko izkazanimi vrednostmi pri dolgoročnih sredstvih, s tem pa tudi z nerealnostmi pri kasnejšem proučevanju na podlagi knjigovodskih podatkov.

V stolpcu »Stanovanja in posestva« so zemljišča, zgradbe in oprema, ki ne služijo temeljnim poslovnim potrebam. V letih 1920 do 1931 se je tu pojavljalo gozdno posestvo Jatna, v letih 1940 in dalje pa stanovanjska kolonija in posestva v Beogradu, Ljubljani in gozdno posestvo Drinić. V letu 1927 se je postavka povečala zaradi novega višjega ovrednotenja obstoječih sredstev, v letih 1931, 1932 in 1943 pa zmanjšala zaradi odprodaje. Amortizacija se pri teh postavkah ni obračunavala.

V stolpcu »Vrednostni papirji« so večinoma vključene trezorske delnice, tj. lastne delnice, ki so bile vzete iz prometa ali pa vanj sploh še niso prišle. V nekoliko manjši meri pa gre za vrednostnice, v katere so bila naložena denarna sredstva Dr. Trillerja pokojninskega sklada.

Zaloge so v tabeli predstavljene z dvema deloma: kot tiste, ki so namenjene nadaljnjem proizvajanju in kot tiste, ki so namenjene prodaji. V prvem primeru so poleg materiala upoštevane tudi proizvedene količine celuloze in lesovine, ki še niso bile porabljene, v drugem primeru pa le proizvedene količine papirja, ki še niso bile prodane. O metodi vrednotenja zalog v letnih poročilih ni posebnih navedb, možno pa je domnevati, da so bili v času, ko še ni bilo računovodskih standardov, omogočeni številni manevri, s katerimi je bilo mogoče vplivati na poslovni izid. O tem v poslovnih poročilih ni podrobnejših pojasnil, razen da se od časa do časa pojavljajo nerazumljive postavke na pasivni strani, ki naj bi odpravljalje skrite dobičke ali pa vzpostavljale kake rezervacije, označene kot posebne rezerve, za katere ni ustreznih protipostavk v izkazih uspeha.

»Komerzialne terjatve« so v izvirnih bilancah stanja označene kot »dolžniki za dobavljeno blago« in so izkazane po neodpisani vrednosti.

»Druge terjatve« se nanašajo na pravne in fizične osebe, ki niso dolžniki za dobavljeno blago. Med njimi so tudi banke za denarna sredstva, ki jih ima ZP VGM na svojih računih pri njih. Denarna sredstva torej niso izkazana posebej, razen če gre za »denar v blagajni«.

Dokumenti iz leta 1945 kažejo, da je družba ZP VGM imela participacije v kapitalu »Gorjane« d.z o.z (z ocenjeno vrednostjo 20.520 povojnih din), »Kuverte« d.z o.z v Ljubljani (z ocenjeno vrednostjo 1.465.278 povojnih din), »Avale« akc. društva v Beogradu (z ocenjeno vrednostjo 1.465.278 povojnih din) in »Prerade papirmate robe« d.d. v Zagrebu (z ocenjeno vrednostjo 500.000 povojnih din), za kar pa ni mogoče ugotoviti, na podlagi navedb v letnih poročilih do vključno 1944, ali so bile vključene v postavko drugih terjatev ali kam drugam ter s kakšno vrednostjo.

4.4 Analiza izidov poslovanja na podlagi letnih poročil

Poslovni izid je razlika med prihodki in odhodki. Če ga razumemo z zornega kota lastnikov, odštejemo od dobička še davek, tako da govorimo o čistem dobičku. Čisti dobiček je lahko namenjen oblikovanju rezerv, dividend ali pa ostane nerazdeljen in se prenaša v naslednje leto. V času, ki ga obravnavam sedaj, pa še niso poznali čistega dobička v današnjem smislu, temveč so ugotavljali kot čisti dobiček tiste zneske, o katerih se je moral izreči redni letni občni zbor delničarjev in je obsegal tudi nekatere postavke stroškov oziroma odhodkov, ki nikakor niso pomenili znakov oplojevanja kapitala z zornega kota lastnikov.

Namesto o prihodkih najdemo v izvirnih izkazih poslovnega izida, ki so se tedaj imenovali »Račun izgube in dobička«, izraz prejemki. Namesto o odhodkih pa je govor o izdatkih, čeprav gre po sedanjem pojmovanju pri prihodkih in odhodkih za poslovnoizidne tokove, pri prejemkih in izdatkih pa za denarne tokove, ki niso neposredno povezani z oblikovanjem poslovnega izida.

Kot čisti dobiček je v izvirnih »Računih izgube in dobička« pri obravnavani družbi za posamezno leto predstavljen seštevek tedanjega »razširjenega« čistega dobička z vključenimi kasneje potrjenimi stroški oziroma odhodki in prenesenega nerazdeljenega čistega dobička iz prejšnjega leta. Tako ni bilo neposredno vidno, ali je bilo za posamezno leto za rezerve in dividende namenjenega manj ali več čistega dobička kot je bil dosežen tisto leto. Zaradi tega je bilo treba vse podatke iz poslovnih poročil preračunati tako, da so čim bližji današnjemu razumevanju zadeve.

V tabeli 1.3 (v prilogi) so prikazani rezultati takšnih preračunov. Seveda pa so spet podatki za leta 1920 do 1922 najprej preračunani iz avstrijskih kron v dinarje, podatki za leta 1941 do 1944 pa iz italijanskih lir v predvojne jugoslovanske dinarje, da bi bila vzpostavljena časovna vrsta in možna primerjava.

Predvsem kaže opozoriti, da se po praksi predvojnih podjetij nikjer niso izkazovali prihodki od prodaje, zato pa tudi ne proizvodjalni stroški v prodanih količinah. Navedba se je začela z njihovo razliko, ki jo sedaj imenujemo »kosmati dobiček iz poslovanja«, medtem ko je bila v poslovnih poročilih ZP VGM označena kot »skupni dobiček« (1920 – 1923), »kosmati dobiček« (1924 – 1925), »kosmati dohodki« (1926 – 1934) ali »donosni računi iz proizvodnje in prodaje« (1935 – 1940) oziroma »donosni računi iz proizvodnje in prodaje« (1940 – 1944). Podatki za leta 1920 do 1944 so vključeni v tabelo 1.3.

Finančni prihodki iz naložb se po navedbah v poslovnih poročilih pojavljajo šele od leta 1931 dalje. Najprej se pojavljajo samo v povezavi z vrednostnicami na aktivni strani bilance stanja, od leta 1934 dalje pa tudi v povezavi s hišno in zemljiško posestjo in leta 1940 še iz soudeležb, medtem ko v letih 1942 in 1944 zajemajo le prihodke v zvezi s hišno in zemljiško posestjo. Pri vsem tem je zanimivo, da so vrednostnice obstajale na aktivni strani bilance stanja že od leta 1921 ter posesti od 1920 do 1931, ko ni v poslovnih poročilih nikakršnih podatkov o prihodkih iz tega naslova. Medtem ko na aktivni strani bilance stanja v letih 1934 do 1939 ni izkazanih nikakih posesti, pa so v poslovnih poročilih navedeni prihodki iz njih. Vse to navaja na spoznanje, da je vse uradne računovodske podatke ZP VGM treba jemati s precejšnjo rezervo.

Drugi prihodki se, kot vidimo iz tabele 1.3, pojavljajo po navedbah v poslovnih poročilih le v letih 1934 do 1936 in 1940. Nanašajo se na izterjane prej odpisane terjatve (z uradnim nazivom »dohodki od odpisanih dubijoz«). Pri vsem tem je zanimivo, da v izkazih poslovnega izida pred letom 1933 ni nikakršne postavke, ki bi nakazovala odpis terjatev in je verjetno za toliko kar zmanjšan kosmati dobiček iz poslovanja.

Stroški splošnih služb so v poslovnih poročilih označeni kot »upravni stroški«. Obsegajo stroške materiala, uporabljenih storitev in dela v vseh dejavnostih zunaj samega proizvodjanja, nikakor pa ne zajemajo stroškov amortizacije. Podrobnejša razčlenitev teh stroškov v poslovnih poročilih ni podana.

Posebno pozornost kaže posvetiti amortizaciji. Po praksi predvojnih podjetij se amortizacija ni smatrala kot strošek, ki po določenih pravilih obračuna vpliva na poslovni izid, temveč kot postavka, ki je odvisna od možnosti kosmatega poslovnega izida. Zato je tudi v uradnih objavah označena z nazivom »odpisi«. V poslovnih poročilih ni nikakih navedb, ki bi omogočale spoznavati uporabljene amortizacijske stopnje pri zgradbah in pri opremi.

Odhodki za obresti se, kot vidimo iz tabele 1.3, pojavljajo od leta 1923 dalje. Spet pa je zanimivo, da se v bilancah stanja nikjer ne pojavljajo podatki o dobljenih posojilih. Ti so spojeni s podatki o obveznostih do dobaviteljev in so po navedbah v poslovnih poročilih na enak način vključeni v tabelo 1.1. Možno je predpostavljati, da so bančna

posojila bila dobljena v glavnem pri Ljubljanski kreditni banki kot glavnem solastniku ZP VGM, nikjer pa ni navedena niti obrestna mera.

Drugi odhodki se po navedbah v poslovnih poročilih pojavljajo le v letih 1935, 1937 in od 1939 dalje. Leta 1935 gre za odpis vrednosti vrednostnic, leta 1937 za odpis dvomljivih terjatev, leta 1939 za tečajne razlike pri vrednostnicah, leta 1940 za odpis dvomljivih terjatev, leta 1941 za odpis vrednosti vrednostnic in odpis dvomljivih terjatev, v preostalih letih pa za odpis dvomljivih terjatev. Pojavlja se vprašanje, ali v ostalih letih ni bilo treba popravljati vrednosti terjatev in kje je to izkazano. Prav tako, ali v ostalih letih ni prišlo do nikakih zmanjšanj vrednosti vrednostnic. Spet se torej srečujemo z metodično nedoslednostjo pri predstavljanju podatkov.

Podatki o davkih se pojavljajo v vseh letih, očitno pa ne gre zgolj za davek iz dobička, temveč tudi za druge davke. V uradnih bilancah stanja se ob koncu posameznega leta nikoli ne pojavljajo obveznosti iz naslova davkov za posamezno leto, iz česar sledi, da so bodisi vključene med komercialne in finančne obveznosti v tabeli 1.1 (v izvornih bilancah stanja označenih kot »upniki«) ali pa so v izkazu poslovnega izida za posamezno leto upoštevani le tedaj plačani davki, čeprav se nanašajo na predhodno leto; zadnje je celo bolj verjetno. Takšno spoznanje utemeljuje dejstvo, da je znesek davkov v posameznih letih nesorazmeren s tedaj prikazanim čistim dobičkom. Le v poslovnem poročilu za leto 1937 je mogoče zaslediti opombo, da so v tedaj upoštevanih davkih upoštevane deloma še nezapadle javne dajatve, pri čemer ni jasno, kje je razlika upoštevana na pasivni strani bilance stanja. Nasprotno je v poslovnem poročilu za leto 1939 mogoče zaslediti opombo, da je porast davkov za to leto treba »pripisati v glavnem naknadnemu predpisu družbenega davka za minula poslovna leta«, kar spet potrjuje prejšnjo ugotovitev, da so davki v posameznem letu upoštevani s tedaj plačanim zneskom. Podobno potrjuje pripomba v poslovnem poročilu za leto 1940, da so se davki nekoliko zmanjšali »kar je posledica okolnosti, da v poslovnem letu 1940 nismo prejeli naknadnih predpisov, temveč samo naknadne odpise«. Tudi v poslovnem poročilu za leto 1935 je rečeno, da davki »tvorijo po večini samo naplačila«. Sicer je pa neposredno o plačanih in ne o obračunanih davkih za posamezno leto govor le v poslovnem poročilu za leto 1927 in 1928.

Dodatno vprašanje se pojavlja v zvezi z nastankom davčne rezerve v bilanci stanja za leto 1937 z zneskom 1.450.000, ki se v bilanci stanja za leto 1938 poveča na 2.450.000 din, v bilanci stanja za leto 1939 na 3.250.000 din in v bilanci stanja za 1940 na 4.250.000 din, medtem ko je v naslednjih letih manjša. Ni namreč iz poslovnih poročil jasno, da bi bilo mogoče takšne zneske povezovati s postavko davkov pri ugotavljanju čistega dobička.

Za podatke o čistem dobičku, kot so navedeni v poslovnih poročilih, velja že podana ugotovitev, da gre dejansko za razširjeni čisti dobiček z vključenimi odhodki, o

katerih je v končni stopnji moral odločati letni zbor delničarjev. Vključuje namreč oblikovanje dolgoročnih rezervacij, ki niso vzpostavljene iz čistega dobička, temveč pred njegovo ugotovitvijo, saj vendar gre za vzpostavljanje možnosti pokrivanja stroškov, ki so pričakovani v naslednjih letih. Tudi letne nagrade zaposlencem, članom upravnega sveta in nadzornega sveta ter pokojninskih skladov ni po sedanjih tolmačenjih mogoče obravnavati kot čisti dobiček, ki pripada prinašalcem kapitala, temveč kot strošek oziroma odhodek pred njegovo ugotovitvijo. Zato je v tabeli 1.3 v posebnih stolpcih navedeno, koliko je od formalno prikazanega »čistega dobička«, ki je dejansko le »razširjeni čisti dobiček«, odpadlo za nagrade in sklade zaposlencev in koliko za rezervacije za stroške, nakar je kot razlika v naslednjem stolpcu prikazan podatek o popravljenem čistem dobičku, ki ustreza današnjim predstavam v uradnih izkazih poslovnega izida.

Koliko je od zneskov v stolpcu »za nagrade in sklade zaposlencev« odpadlo na tantijeme upravnemu svetu in tantijeme nadzornemu svetu, je prikazano v tabeli 1.6. Koliko je odpadlo kot bilančna remuneracija zaposlencem in kakšna je bila dotacija pokojninskemu in podpornemu skladu, pa je navedeno v tabeli 1.5.

Nasprotno podatki o plačah delavcev in uslužbencev niso predstavljeni v poslovnih poročilih. Delno so skriti v (nepredstavljenih) proizvodjalnih stroških, ki po odštetju od prihodkov od poslovanja ustvarijo edini začetno znani podatek o kosmatem dobičku iz poslovanja, delno pa so skriti v stroških splošnih služb. Sicer najdemo v poslovnih poročilih le splošne navedbe o povečanju plač zaradi »mezdnega gibanja« v času rastoče draginje (1921, 1922, 1923). V poslovnem poročilu za leto 1942 pa je navedeno, da so se delavske mezde »poslednjič uredile z meznim sporazumom, ki ga je dne 13. aprila 1942 v bistvu osvojilo tudi razsodišče pri Visokem komisarju za Ljubljansko pokrajino«.

Dotacije podpornemu skladu za delavce in nameščence so se pojavile že od leta 1920 dalje, od leta 1923 dalje pa tudi dotacije Dr. Trillerja pokojninskem skladu za uradništvo in mojstre. Te dotacije so se pojavljale tudi v letih gospodarske krize. Od leta 1938 dalje pa so dotacije Dr. Trillerja pokojninskem skladu za uradništvo in mojstre prenehale.

Rezervacije za stroške so se pojavile v izkazu poslovnega izida le v letih 1920 do 1924 z utemeljitvijo, da gre za morebitno padanje cen zaloge blaga in dvomljive terjatve. Če pogledamo na aktivno stran bilanc stanja, povzeto v tabeli 1.1, pa ugotovimo, da se oblikovani zneski praktično niso porabljali. Nabrani zneski za dvomljive terjatve so se povečali v letih 1937 in 1939, nato pa še v letih 1943 in 1944.

Zneske za nagrade funkcionarjev (imenovane tantijeme) in nagrade zaposlencev (imenovane remuneracije) sem v tabeli 1.1 vključil med druge obveznosti za posamezno leto ter potemtakem izključil iz uradno navedene postavke o »čistem dobičku«. Zneske

za sklade zaposlencev sem vključil v postavko pokojninski in podporni skladi v tabeli 1.1, zneske za rezervacije pa vključil med dolgoročne rezervacije v tabeli 1.1 in za toliko v posameznem letu zmanjšal sicer uradno navedeni podatek o čistem dobičku.

Po vsem navedenem je kot dejanski poslovni čisti dobiček treba jemati le tistega, ki je v tabeli 1.3 prikazan kot popravljeni čisti dobiček. Ta je namenjen za rezerve, za dividende ali pa je nerazdeljen. Negativni nerazdeljeni čisti dobiček v zadnjem stolpcu tabele 1.3 kaže, da je za pokritje objavljenih dividend bilo treba poseči po nerazdeljenem dobičku iz prejšnjega leta ali iz prejšnjih let, medtem ko pozitivni znesek v tem stolpcu kaže, koliko nerazdeljenega čistega dobička iz posameznega leta je bilo dodanega naslednje leto prenesenemu dobičku, ki se pojavlja poleg rezerv kot posebna sestavina kapitalne sekcije pasive v bilancah stanja.

Neračunovodski podatki, ki so pomembni za presojanje poslovnega izida, so podatki o proizvodnji. V tabeli 1.4 (v prilogi) so ti podatki povzeti iz poslovnih poročil, izraženi pa so v proizvedenih vagonih papirja kot končnega proizvoda ter celuloze in lesovine kot polproizvodov, ki v končni fazi vstopajo v papir kot končni proizvod. Papir je v vseh letih od 1920 do 1944 proizvajala tovarna v Vevčah, tovarna v Goričanah pa le od leta 1921 do 1931. Celulozo je v vseh letih od 1920 do 1940 proizvajala tovarna v Goričanah, medtem ko v kasnejših okupacijskih letih ta tovarna ni bila več vključena v ZP VGM. Lesovino je proizvajala tovarna v Medvodah od 1920 do 1936, tovarna v Goričanah od 1920 do 1919, tovarna v Vevčah pa od 1924 do 1944, vendar za leta okupacije v poslovnih poročilih ni ustreznih podatkov.

Za število zaposlencev za leta 1920 do 1926 ni popolnih podatkov. Za leto 1920 obstaja v poslovnem poročilu le navedba, da je bilo od prejšnje lastnice prevzeto usposobljeno in večinoma že dolga leta zaposleno uradništvo in delavstvo. Podatki od leta 1921 do 1926 se nanašajo le na delavce v obratih in ne tudi na uradnike in mojstre. Od leta 1927 dalje pa so ločeno prikazani podatki o zaposlenih delavcih in o zaposlenih uradnikih in mojstrih. V letih 1942 do 1944 je še dodatni podatek o začasno zaposlenih delavcih – dnevničarjih.

4.5 Analiza finančnega položaja in izidov poslovanja

Z zornega kota lastnikov je gotovo najprej zanimivo, kakšne so bile dividende, ki so bile obračunane za posamezno leto. Te so se izražale v odstotkih od nominalne vrednosti delnic.

Kot vidimo v tabeli 4.1 (na naslednji strani), se je gospodarska kriza odražala na dividendah od leta 1932 do 1936, medtem ko je v ostalih letih bila dividenda v odstotkih večja kot je bila v začetku napovedana redna dividenda, ki naj bi znašala 5%.

Če pogledamo tabelo 1.3 (v prilogi) vidimo, da čisti dobiček posameznega leta ni omogočal v celoti napovedane dividende v letih 1923, 1924, 1925, 1927, 1928, 1929,

1930, 1933, 1936, 1938 in 1941. V teh letih je bilo treba posegati po nerazdeljenem čistem dobičku iz prejšnjih let, ki se je za toliko zmanjšal, kolikor je bilo treba dodati k dobičku posameznega leta za kritje tedanjih dividend.

Takšno povsem običajno prikazovanje dividend seveda zanemarja vpliv inflacije. Če bi delniški kapital vsako leto povečevali na podlagi indeksa inflacije, bi bili tudi dejanski odstotki dividend od popravljene vrednosti manjši in to tem bolj, čim bolj bi se oddaljevali od začetnega leta 1920. Zlasti pa v zadnjih letih ne bi več mogli govoriti o 8% dividendi.

Tabela 4.1 Višina dividende ZP VGM v obdobju 1920-1944

Leto	dividenda
1920	8 % (5% redna dividenda in 3% superdividenda)
1921	8 % (5% redna dividenda in 3% superdividenda)
1922	10 % (5% redna dividenda in 5% superdividenda)
1923	11 % (5% redna dividenda in 6% superdividenda)
1924	11 % (5% redna dividenda in 6% superdividenda)
1925	11 % (5% redna dividenda in 6% superdividenda)
1926	11 % (5% redna dividenda in 6% superdividenda)
1927	8 % (5% redna dividenda in 3% superdividenda)
1928	8 % (5% redna dividenda in 3% superdividenda)
1929	8 % (5% redna dividenda in 3% superdividenda)
1930	8 % (5% redna dividenda in 3% superdividenda)
1931	8 % (5% redna dividenda in 3% superdividenda)
1932	4 %
1933	4 %
1934	4 %
1935	4 %
1936	4 %
1937	6 %
1938	6 %
1939	6 %
1940	8 %
1941	8 %
1942	8 %
1943	8 %
1944	8 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Prav tako takšno prikazovanje dividend zanemarja vpliv njihove začetne prodaje po višji ceni kot je nominalna vrednost. Iz bilanc stanja vidimo, da se je ažijska rezerva pojavila že leta 1921 in nato povečevala v letih, ko so bile dane na trg nove izdaje delnic. Po bilanci za leto 1921 je znašala ažijska rezerva 26,9 % od nominalne vrednosti

tedanjega celotnega delniškega kapitala, leta 1923 31,31 % od nominalne vrednosti tedanjega celotnega delniškega kapitala, leta 1924 33,48% od nominalne vrednosti tedanjega celotnega delniškega kapitala itd.

Še manj seveda takšno prikazovanje dividend kaže posameznemu lastniku, kako se je oplojevala njegova naložba v delnico ZP VGM, saj bi moral upoštevati ceno, ki jo je sam plačal za njeno pridobitev, nato pa jo popravljati še z indeksom cen, s takšno osnovo pa primerjati znesek dividende, ki ga je prejel posamezno leto.

Kot zanimivost navajam v tabeli 4.2 pridobljene cene ene delnice pri opravljenih nakupih od leta 1921 do 1940:

Tabela 4.2 Nakupne cene delnic ZP VGM

Datum	Din
02.05.1921	175,-
14.11.1922	150,-
15.07.1923	150,-
25.02.1924	178,56
03.04.1924	185,50
03.04.1925	100,16
19.07.1926	100,72
05.06.1928	106,56
29.08.1931	120,-
16.10.1936	85,-
27.02.1937	86,-
14.12.1940	90,-

Vir: Zasebni arhiv

Z zornega kota podjetja se poslovni izid najpogosteje presoja na podlagi razmerja med čistim dobičkom (ki pripada lastnikom) in kapitalom (ki vključuje poleg delniškega kapitala tudi vplačani presežek kapitala, rezerve in preneseni čisti dobiček, ne pa tudi čisti dobiček za posamezno leto, ki je upoštevan v števcu). Gre za vprašanje, kako se oplojuje tisti del premoženja, ki ne pomeni dolg in pripada lastnikom.

V našem primeru je torej koeficient čiste dobičkonosnosti kapitala treba računati tako, da jemljemo v števec popravljeni čisti dobiček v posameznem letu (naveden v stolpcu 13 tabele 1.3 oziroma v stolpcu 5 tabele 1.1), v imenovalcu pa seštevek, ki izhaja iz podatkov v stolpcih 2, 3 in 4 tabele 1.1. Ti podatki se nanašajo na konec posameznega leta, za naš števec pa je potrebna njihova povprečna višina, ki jo poenostavljeno dobimo z aritmetično sredino podatkov ob začetku leta in koncu leta z izjemo izračuna za prvo leto. Toda pri podrobnejšem proučevanju dolgoročnih

rezervacij lahko ugotovimo, da se tamkajšnji zneski za pokrivanje stroškov v prihodnjih letih le niso izkazali kot potrebni in da lahko pri proučevanju dolgoročne rezervacije upoštevamo tudi kot posebno sestavino kapitala.

Če potemtakem ugotavljamo dobičkonosnost lastniškega kapitala, je v različici koristno prikazati še rezultate izračunov, pri katerih je lastniški kapital povečan še za dolgoročne rezervacije.

Tabela 4.3 Lastniški kapital ZP VGM v obdobju 1920-1944

Leto	Lastniški kapital		Lastniški kapital, povečan za dolgoročne rezervacije
	Ob koncu leta	Letno povprečje	Letno povprečje
1920	5.000.000	5.000.000	5.905.058
1921	12.808.159	8.904.080	9.997.888
1922	16.612.425	14.710.292	16.127.849
1923	27.120.874	21.866.649	34.784.206
1924	27.019.213	27.070.043	29.512.601
1925	27.114.600	27.066.906	29.709.464
1926	27.186.580	27.150.590	29.793.148
1927	34.164.727	30.675.653	33.318.211
1928	34.288.843	34.226.785	36.869.343
1929	34.412.004	34.350.423	36.992.981
1930	34.532.791	34.472.397	37.114.955
1931	34.669.581	34.651.186	37.293.744
1932	34.808.512	34.739.046	37.381.604
1933	34.887.119	34.847.815	37.490.373
1934	34.950.024	34.918.471	37.561.029
1935	35.067.456	35.008.740	37.651.298
1936	38.645.053	36.856.254	39.651.298
1937	35.098.109	36.871.581	39.926.639
1938	37.798.226	36.448.167	39.915.725
1939	39.261.472	38.529.849	42.647.407
1940	43.018.128	41.139.800	45.907.358
1941	48.479.512	45.748.820	50.516.378
1942	53.288.645	50.884.078	55.651.636
1943	58.681.585	55.985.110	63.778.893
1944	57.259.110	57.970.347	70.369.483

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Če sedaj delimo popravljene čisti dobiček za posamezno leto s tedanjim zgoraj izračunanim povprečjem lastniškega kapitala oziroma lastniškega kapitala, povečanega za dolgoročne rezervacije, dobimo koeficiente čiste dobičkonosnosti kapitala. Izračuni so predstavljeni v tabeli 4.4.

Tabela 4.4 Čista dobičkonosnost kapitala ZP VGM v obdobju 1920-1944

Leto	čista dobičkonosnost kapitala			čista dobičkonosnost kapitala z dolgoročnimi rezervacijami		
1920	0,1037	ali	10,37 %	0,0877	ali	8,77 %
1921	0,0989	ali	9,89 %	0,0883	ali	8,83 %
1922	0,0833	ali	8,33 %	0,0760	ali	7,60 %
1923	0,0870	ali	8,70 %	0,0800	ali	8,00 %
1924	0,0871	ali	8,71 %	0,0799	ali	7,99 %
1925	0,0839	ali	8,39 %	0,0765	ali	7,65 %
1926	0,0879	ali	8,79 %	0,0801	ali	8,01 %
1927	0,0692	ali	6,92 %	0,0638	ali	6,38 %
1928	0,0620	ali	6,20 %	0,0576	ali	5,76 %
1929	0,0617	ali	6,17 %	0,0573	ali	5,73 %
1930	0,0620	ali	6,20 %	0,0576	ali	5,76 %
1931	0,0617	ali	6,17 %	0,0573	ali	5,73 %
1932	0,0310	ali	3,10 %	0,0289	ali	2,89 %
1933	0,0305	ali	3,05 %	0,0283	ali	2,83 %
1934	0,0320	ali	3,20 %	0,0297	ali	2,97 %
1935	0,0321	ali	3,21 %	0,0298	ali	2,98 %
1936	0,0272	ali	2,72 %	0,0254	ali	2,54 %
1937	0,0537	ali	5,37 %	0,0496	ali	4,96 %
1938	0,0429	ali	4,29 %	0,0391	ali	3,91 %
1939	0,0456	ali	4,56 %	0,0412	ali	4,12 %
1940	0,0696	ali	6,96 %	0,0623	ali	6,23 %
1941	0,0456	ali	4,56 %	0,0413	ali	4,13 %
1942	0,0615	ali	6,15 %	0,0562	ali	5,62 %
1943	0,0606	ali	6,06 %	0,0532	ali	5,32 %
1944	0,0463	ali	4,63 %	0,0381	ali	3,81 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Tudi sedaj izstopajo zelo uspešna začetna leta od 1920 do 1926 ter krizna leta od 1932 do 1936, medtem ko zadnja leta izpadejo slabše kot bi ustrezalo tedanjemu odstotku dividend. Da so odstotki dividend lahko bili večji od odstotkov dobičkonosnosti lastniškega kapitala je treba pripisati dejstvu, da nominalna vrednost delniškega kapitala, na katero se sklicujejo odstotki dividend, ni celota lastniškega kapitala in da je prihranke čistega dobička iz enega leta mogoče uporabiti pri dividendah naslednjega leta.

Z odstotki oplojevanja lastniškega kapitala (in po različici tudi dolgoročnih rezervacij) s čistim dobičkom posameznega leta bi bilo zanimivo primerjati odstotke plačanih obresti v primerjavi z dolgovanim kapitalom. Žal pa so znane le obresti (tabela

1.3 stolpec 7) in ne tudi dolgovani kapital. Znana je vsota komercialnih in finančnih obveznosti (tabela 1.1, stolpec 8), ki pa v poslovnih poročilih ni razčlenjena, tako da bi lahko opravili izračun ustreznega kazalnika.

Pač pa je na podlagi podatkov iz tabele 1.1 mogoče izračunati stopnjo udeležbe lastniškega kapitala v celotni pasivi. Prej sem že predstavil lastniški kapital kot seštevek postavk v stolpcih 2, 3 in 4 tabele 1.1, če mu dodamo še dolgoročne rezervacije, pa je treba prišteti še postavke v stolpcu 6; to je torej sedaj števec novega izračuna. Kot imenovalec seveda vedno nastopa celotna pasiva (tabela 1.1, stolpec 10).

Tabela 4.5 Stopnja udeležbe kapitala v celotni pasivi ZPVGM v letih 1920–1944

Leto	Stopnja udeležbe kapitala v celotni pasivi			Stopnja udeležbe kapitala in rezervacij v celotni pasivi		
1920	0,4346	ali	43,46 %	0,5133	ali	51,33 %
1921	0,6603	ali	66,03 %	0,7243	ali	72,43 %
1922	0,4492	ali	44,92 %	0,4923	ali	49,23 %
1923	0,4384	ali	43,84 %	0,4746	ali	47,46 %
1924	0,4292	ali	42,92 %	0,4682	ali	46,82 %
1925	0,4539	ali	45,39 %	0,4982	ali	49,82 %
1926	0,4728	ali	47,28 %	0,5187	ali	51,87 %
1927	0,5733	ali	57,33 %	0,6176	ali	61,76 %
1928	0,6629	ali	66,29 %	0,7140	ali	71,40 %
1929	0,5296	ali	52,96 %	0,5703	ali	57,03 %
1930	0,5218	ali	52,18 %	0,5618	ali	56,18 %
1931	0,5133	ali	51,33 %	0,5524	ali	55,24 %
1932	0,5955	ali	59,55 %	0,6407	ali	64,07 %
1933	0,5718	ali	57,18 %	0,6151	ali	61,51 %
1934	0,5466	ali	54,66 %	0,5880	ali	58,80 %
1935	0,5588	ali	55,88 %	0,6009	ali	60,09 %
1936	0,6645	ali	66,45 %	0,7099	ali	70,99 %
1937	0,5266	ali	52,66 %	0,5787	ali	57,87 %
1938	0,5859	ali	58,59 %	0,6396	ali	63,96 %
1939	0,6159	ali	61,59 %	0,6906	ali	69,06 %
1940	0,5943	ali	59,43 %	0,6602	ali	66,02 %
1941	0,6780	ali	67,80 %	0,7447	ali	74,47 %
1942	0,5519	ali	55,19 %	0,6013	ali	60,13 %
1943	0,5685	ali	56,85 %	0,6734	ali	67,34 %
1944	0,4891	ali	48,91 %	0,6084	ali	60,84 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Vidimo, da je razen v začetnih letih (z izjemo 1921) in zadnjega leta kapital vedno udeležen z več kot 50 % pri financiranju in da je skupaj z dolgoročnimi rezervacijami

dolgoročno financiranje brez bančnih posojil še za nekaj odstotkov večje, kar gotovo kaže na ugoden finančni položaj podjetja.

Po drugi strani je iz tabele 1.2 mogoče izračunati stopnjo udeležbe osnovnih sredstev v celoti sredstev. Pri tem upoštevam v števcu najprej samo neodpisano vrednost poslovnih osnovnih sredstev (stolpec 2), nato pa še njih seštevek z neodpisano vrednostjo stanovanj in posestev (stolpca 2 in 3), saj ta prav tako omogočajo prihodke ali vsaj nakazujejo koristno naložbo, ki jo bo kasneje mogoče spremeniti v denar. V imenovalcu izračuna pa je upoštevan podatek o celoti sredstev (tabela 1.1, stolpec 10).

Tabela 4.6 Stopnja udeležbe osnovnih sredstev ZP VGM v obdobju 1920-1944

Leto	Stopnja udeležbe poslovnih osn. sredstev v celoti sredstev			Stopnja udeležbe vseh osnovnih sredstev v celoti sredstev		
1920	0,2888	ali	28,88 %	0,3021	ali	30,21 %
1921	0,3010	ali	30,10 %	0,3075	ali	30,75 %
1922	0,2906	ali	29,06 %	0,2940	ali	29,40 %
1923	0,4303	ali	43,03 %	0,4323	ali	43,23 %
1924	0,3756	ali	37,56 %	0,3776	ali	37,76 %
1925	0,3340	ali	33,40 %	0,3361	ali	33,61 %
1926	0,3045	ali	30,45 %	0,3067	ali	30,67 %
1927	0,3819	ali	38,19 %	0,3882	ali	38,82 %
1928	0,3776	ali	37,76 %	0,3848	ali	38,48 %
1929	0,4075	ali	40,75 %	0,4132	ali	41,32 %
1930	0,4023	ali	40,23 %	0,4033	ali	40,33 %
1931	0,3946	ali	39,46 %	0,3973	ali	39,73 %
1932	0,3661	ali	36,61 %	0,3661	ali	36,61 %
1933	0,2814	ali	28,14 %	0,2814	ali	28,14 %
1934	0,2490	ali	24,90 %	0,2490	ali	24,90 %
1935	0,3747	ali	37,47 %	0,3747	ali	37,47 %
1936	0,3788	ali	37,88 %	0,3788	ali	37,88 %
1937	0,3102	ali	31,02 %	0,3102	ali	31,02 %
1938	0,3653	ali	36,53 %	0,3653	ali	36,53 %
1939	0,4187	ali	41,87 %	0,4187	ali	41,87 %
1940	0,2801	ali	28,01 %	0,3583	ali	35,83 %
1941	0,1852	ali	18,52 %	0,2679	ali	26,79 %
1942	0,2319	ali	23,19 %	0,2952	ali	29,52 %
1943	0,3398	ali	33,98 %	0,3941	ali	39,41 %
1944	0,3284	ali	32,84 %	0,3798	ali	37,98 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Leta, v katerih je stopnja udeležbe poslovnih osnovnih sredstev zelo majhna, kažejo na večjo odpisanost obstoječih osnovnih sredstev, ki kličejo po obnavljanju poslovnih zmogljivosti.

Pri presojanju poslovanja se je pomembno opirati še na poznavanje stopnje udeležbe zalog (tabela 1.2, stolpca 5 in 6) ter stopnje udeležbe komercialnih terjatev (tabela 1.1, stolpec 7) v celotnih sredstvih. Izračuni so prikazani v tabeli 4.7.

Tabela 4.7 Stopnja udeležbe zalog ter komercialnih terjatev ZP VGM v celotnih sredstvih

Leto	Stopnja udeležbe zalog v celoti sredstev			Stopnja udeležbe komercialnih terjatev v celoti sredstev		
1920	0,2040	ali	20,40 %	0,2688	ali	26,88 %
1921	0,1278	ali	12,78 %	0,2797	ali	27,97 %
1922	0,2538	ali	25,38 %	0,2209	ali	22,09 %
1923	0,2042	ali	20,42 %	0,2718	ali	27,18 %
1924	0,2276	ali	22,76 %	0,2672	ali	26,72 %
1925	0,2567	ali	25,67 %	0,2574	ali	25,74 %
1926	0,3082	ali	30,82 %	0,3343	ali	33,43 %
1927	0,2774	ali	27,74 %	0,2790	ali	27,90 %
1928	0,2634	ali	26,34 %	0,3101	ali	31,01 %
1929	0,2137	ali	21,37 %	0,3406	ali	34,06 %
1930	0,1948	ali	19,48 %	0,2881	ali	28,81 %
1931	0,0844	ali	8,44 %	0,3537	ali	35,37 %
1932	0,1218	ali	12,18 %	0,3563	ali	35,63 %
1933	0,1900	ali	19,00 %	0,3591	ali	35,91 %
1934	0,1804	ali	18,04 %	0,4090	ali	40,90 %
1935	0,1881	ali	18,81 %	0,2838	ali	28,38 %
1936	0,1866	ali	18,66 %	0,2667	ali	26,67 %
1937	0,1646	ali	16,46 %	0,3220	ali	32,20 %
1938	0,1878	ali	18,78 %	0,2501	ali	25,01 %
1939	0,2106	ali	21,06 %	0,1981	ali	19,81 %
1940	0,3226	ali	32,26 %	0,1600	ali	16,00 %
1941	0,3015	ali	30,15 %	0,2579	ali	25,79 %
1942	0,3688	ali	36,88 %	0,1581	ali	15,81 %
1943	0,2235	ali	22,35 %	0,1416	ali	14,16 %
1944	0,3033	ali	30,33 %	0,0614	ali	6,14 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

V normalnih letih je relativna višina zalog in terjatev uravnovešena. Opazimo, da se je v letih gospodarske krize od 1931 do 1934 relativna višina zalog zmanjšala v prid relativni višini terjatev. V letih ob pripravah na drugo svetovno vojno in v njej pa se je zmanjšala relativna višina terjatev v prid relativni višini zalog.

Medtem, ko ima na strani financiranja odločilno vlogo lastniški kapital, imajo na strani investiranja odločilno vlogo osnovna sredstva in delno tudi zaloge. Zato je koristno, če pogledamo še, kako lastniški kapital skupaj z dolgoročnimi rezervacijami, ki so v primeru ZP VGM stalno prisotne (tabela 1.1, stolpci 2, 3, 4 in 6), pokriva osnovna sredstva (tabela 1.2, stolpca 2 in 3) oziroma osnovna sredstva skupaj z zalogami (tabela 1.2, stolpci 2, 3, 5 in 6).

Tabela 4.8 Koeficient kapitalskega pokritja osnovnih sredstev (in zalog) ZP VGM

Leto	Koeficient kapitalskega pokritja osnovnih sredstev			Koeficient kapitalskega pokritja osnovnih sredstev in zalog		
1920	1,7126	ali	171,26 %	1,0190	ali	101,90 %
1921	1,6739	ali	167,39 %	1,1818	ali	118,18 %
1922	1,4837	ali	148,37 %	0,7962	ali	79,62 %
1923	0,8893	ali	88,93 %	0,6040	ali	60,40 %
1924	1,2339	ali	123,39 %	0,7698	ali	76,98 %
1925	1,4798	ali	147,98 %	0,8391	ali	83,91 %
1926	1,6894	ali	168,94 %	0,8427	ali	84,27 %
1927	1,4403	ali	144,03 %	0,8400	ali	84,00 %
1928	1,8582	ali	185,22 %	1,0995	ali	109,95 %
1929	1,3779	ali	137,79 %	0,9082	ali	90,82 %
1930	1,3905	ali	139,05 %	0,9376	ali	93,76 %
1931	1,3895	ali	138,95 %	1,1460	ali	114,60 %
1932	1,7469	ali	174,69 %	1,3107	ali	131,07 %
1933	2,1836	ali	218,36 %	1,3034	ali	130,34 %
1934	2,3595	ali	235,95 %	1,3683	ali	136,83 %
1935	1,6010	ali	160,10 %	1,0658	ali	106,58 %
1936	1,7930	ali	179,30 %	1,2012	ali	120,12 %
1937	1,9311	ali	193,11 %	1,2617	ali	126,17 %
1938	1,6939	ali	169,39 %	2,5450	ali	254,50 %
1939	1,5976	ali	159,76 %	1,0630	ali	106,30 %
1940	1,7699	ali	176,99 %	0,9314	ali	93,14 %
1941	2,6368	ali	263,68 %	1,2407	ali	124,07 %
1942	1,9530	ali	195,30 %	0,9107	ali	91,07 %
1943	1,5679	ali	156,79 %	1,0006	ali	100,06 %
1944	1,5825	ali	158,25 %	0,8798	ali	87,98 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Kot vidimo, je kapital (z dolgoročnimi rezervacijami) razen v letu 1923 vedno pokrival več kot zgolj osnovna sredstva, osnovna sredstva skupaj z zalogami pa v 14 letih.

Prej sem ugotovil, da je stopnja udeležbe komercialnih terjatev v celoti sredstev nekoliko večja od stopnje udeležbe zalog v celoti sredstev. Sedaj pa si oglejmo še, v kakšnem razmerju so vse terjatve proti vsem dolgovom. Pri tem bom upošteval v števcu izračuna poleg komercialnih terjatev še druge terjatve (tabela 1.2, stolpca 7 in 8), med katerimi so tudi terjatve iz naslova denarnih sredstev, ki jih ima podjetje v banki (a jih zaradi pomanjkljivih navedb v poslovnih poročilih ni mogoče izločiti), v imenovalcu pa poleg komercialnih in finančnih obveznosti še druge obveznosti in sklade zaposlencev (tabela 1.1, stolpci 8, 9 in 7). Ugotovitev je prikazana v naslednji tabeli.

Tabela 4.9 Razmerje vseh terjatev proti vsem dolgovom ZP VGM od 1920-1944

Leto	Terjatveno-dolgovno razmerje		
1920	1,0992	ali	109,92 %
1921	2,3488	ali	234,88 %
1922	0,6932	ali	69,32 %
1923	0,6742	ali	67,42 %
1924	0,7315	ali	73,15 %
1925	0,5790	ali	57,90 %
1926	0,8186	ali	81,86 %
1927	0,8919	ali	89,19 %
1928	1,3203	ali	132,03 %
1929	0,8955	ali	89,55 %
1930	0,7971	ali	79,71 %
1931	1,0469	ali	104,69 %
1932	1,2111	ali	121,11 %
1933	1,1948	ali	119,48 %
1934	1,2188	ali	121,88 %
1935	0,9795	ali	97,95 %
1936	0,9909	ali	99,09 %
1937	1,1811	ali	118,11 %
1938	1,1313	ali	113,13 %
1939	1,1783	ali	117,83 %
1940	0,9314	ali	93,14 %
1941	1,7384	ali	173,83 %
1942	0,8451	ali	84,51 %
1943	1,0592	ali	105,92 %
1944	0,6358	ali	63,58 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Kot vidimo, je v 12 letih bil znesek terjatev večji od zneska dolgov, v 13 letih pa je bilo obratno. Ker so v drugih terjatvah, kot je že omenjeno, tudi zneski denarnih sredstev v banki, iz takšnih spoznanj ne moremo povleči kakšnih splošnih zakonitosti, razen morda, da je v prvih dveh letih zaradi vplačil kapitala bil saldo denarnih sredstev v banki, in s tem tudi drugih terjatev, nenormalno velik v primerjavi z obveznostmi. V naslednjih štirih letih pa so se v bolj normalnih velikostih začele pojavljati obveznosti, tako da od tedaj dalje ni bilo več pomembnejših skokov v razmerju med terjatvami in dolgovi, če seveda zanemarimo zadnje leto, ko je prišlo do pomembnejšega upada terjatev in povečanja dolgov.

Da bi prišli do sodbe o relativni velikosti amortizacije (tabela 1.3, stolpec 6), jo kaže primerjati z osnovnimi sredstvi, ki se amortizirajo (tabela 1.2, stolpca 2 in 3, v zadnjem primeru brez posestev do leta 1931). Izračun seveda ne bi pokazal povprečno amortizacijsko stopnjo, saj amortizacija ne bi bila primerjana z nabavno vrednostjo osnovnih sredstev, temveč z njihovo neodpisano vrednostjo, ki je ob koncu posameznega leta že zmanjšana za tedaj obračunano amortizacijo in povečana za nabavno vrednost novih osnovnih sredstev. Izračun zaradi pomanjkanja drugačnih podatkov tudi ne upošteva razlik pri amortiziranju zgradb in opreme, vendar kljub vsemu le daje vsaj možnost za prvi vtis hitrosti prehajanja osnovnih sredstev med stroške.

Koeficienti so razvidni v tabeli 4.10 (na naslednji strani).

Na splošno lahko rečemo, da prihaja do nenavadno nizkega odstotka v letih, v katerih so bila nova osnovna sredstva vključena šele ob koncu leta in torej niso bila upoštevana pri izračunu amortizacije za tisto leto, ali pa, v katerih kakšna osnovna sredstva še niso bila dokončana in se torej še niso amortizirala, medtem ko so že bila vključena v končnem stanju imenovalca.

Kar se tiče odpisovanja ali popravka vrednosti drugih sredstev, kaže opozoriti, da je pri vrednostnicah leta 1935 prišlo do 36,02 % odpisa (odstotek odpisa je računano glede na njihovo začetno stanje v tem letu), verjetno zaradi posledic kriznega obdobja. Leta 1939 je prišlo do 27,47 % zmanjšanja zaradi tečajnih razlik (odstotek odpisa je računano glede na njihovo začetno stanje v tem letu) in leta 1941 do 21,68 % odpisa (odstotek odpisa je računano glede na njihovo začetno stanje v tem letu), verjetno zaradi posledic vojne. Pri terjatvah pa je leta 1941 prišlo do 25,09 % odpisa, če odstotek odpisa računamo glede na njihovo končno stanje v tem letu, oziroma do 35,94 % odpisa, če odstotek odpisa računamo glede na njihovo začetno stanje v tem letu, kar je treba pripisati posledicam vojne.

Tabela 4.10 Koeficient amortizacije na neodpisano vrednost amortizirljivih osnovnih sredstev ZP VGM

Leto	Koeficient amortizacije na neodpisano vrednost amortizirljivih osnovnih sredstev		
1920	0,1863	ali	18,63 %
1921	0,0860	ali	8,60 %
1922	0,1504	ali	15,04 %
1923	0,1022	ali	10,22 %
1924	0,1616	ali	16,16 %
1925	0,1927	ali	19,27 %
1926	0,2291	ali	22,91 %
1927	0,1418	ali	14,18 %
1928	0,1652	ali	16,52 %
1929	0,1506	ali	15,06 %
1930	0,1720	ali	17,20 %
1931	0,2002	ali	20,02 %
1932	0,2494	ali	24,94 %
1933	0,2958	ali	29,58 %
1934	0,2902	ali	29,02 %
1935	0,1369	ali	13,69 %
1936	0,1379	ali	13,79 %
1937	0,1611	ali	16,11 %
1938	0,1372	ali	13,72 %
1939	0,1167	ali	11,67 %
1940	0,1275	ali	12,75 %
1941	0,1462	ali	14,62 %
1942	0,1003	ali	10,03 %
1943	0,0708	ali	7,08 %
1944	0,0797	ali	7,97 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Končno je zanimivo spoznati še strukturo delitve kosmatega dobička iz poslovanja, povečanega za finančne in druge prihodke (tabela 1.3, stolpci 2, 3 in 4). Najprej nas utegne zanimati stopnja udeležbe stroškov splošnih služb (tabela 1.3, stolpec 5) in amortizacije (tabela 1.3, stolpec 6) v tej velikosti. V tabeli 4.11 navajam te ugotovitve:

Tabela 4.11 Stopnja udeležbe stroškov splošnih služb in amortizacije v povečanem kosmatem dobičku ZP VGM

Leto	Stopnja udeležbe stroškov splošnih služb v kosmatem dobičku, povečanem za finančne in druge prihodke			Stopnja udeležbe amortizacije v kosmatem dobičku, povečanem za finančne in druge prihodke		
1920	0,1465	ali	14,65 %	0,2038	ali	20,38 %
1921	0,1057	ali	10,57 %	0,1341	ali	13,41 %
1922	0,1183	ali	11,83 %	0,3208	ali	32,08 %
1923	0,0977	ali	9,77 %	0,2306	ali	23,06 %
1924	0,0963	ali	9,63 %	0,2861	ali	28,61 %
1925	0,1257	ali	12,57 %	0,2748	ali	27,48 %
1926	0,1531	ali	15,31 %	0,2853	ali	28,53 %
1927	0,1675	ali	16,75 %	0,2706	ali	17,06 %
1928	0,1963	ali	19,63 %	0,2880	ali	28,80 %
1929	0,1989	ali	19,89 %	0,3547	ali	35,47 %
1930	0,1841	ali	18,41 %	0,3627	ali	36,27 %
1931	0,2099	ali	20,99 %	0,4054	ali	40,54 %
1932	0,2344	ali	23,44 %	0,4612	ali	46,12 %
1933	0,1999	ali	19,99 %	0,4236	ali	42,36 %
1934	0,1949	ali	19,49 %	0,4272	ali	42,72 %
1935	0,1730	ali	17,30 %	0,2976	ali	29,76 %
1936	0,1868	ali	18,68 %	0,2786	ali	27,86 %
1937	0,1609	ali	16,09 %	0,2491	ali	24,91 %
1938	0,1674	ali	16,74 %	0,2689	ali	26,89 %
1939	0,1060	ali	10,60 %	0,2062	ali	20,62 %
1940	0,1203	ali	12,03 %	0,2216	ali	22,16 %
1941	0,1059	ali	10,59 %	0,1389	ali	13,89 %
1942	0,1737	ali	17,37 %	0,1400	ali	14,00 %
1943	0,2738	ali	27,38 %	0,1050	ali	10,50 %
1944	0,3217	ali	32,17 %	0,1143	ali	11,43 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Nekoliko višji odstotki udeležbe stroškov splošnih služb se pojavljajo v kriznih letih 1932 do 1936, ko je bil obseg dejavnosti manjši, najbolj pa porastejo v vojnih letih 1943 in 1944. Tudi odstotki udeležbe amortizacije so povišani v kriznih letih, zanimivo pa je, da so ravno v vojnih letih 1941 do 1944 izredno zmanjšani.

Sedaj si oglejmo še stopnjo udeležbe obresti (tabela 1.3, stolpec 7) in davkov (tabela 1.3, stolpec 9) v kosmatem dobičku, povečanem za finančne in druge prihodke.

Tabela 4.12 Stopnja udeležbe obresti in davkov v kosmatem dobičku povečanem za finančne in druge prihodke ZP VGM

Leto	Stopnja udeležbe obresti v kosmatem dobičku, povečanem za finančne in druge prihodke			Stopnja udeležbe davkov v kosmatem dobičku, povečanem za finančne in druge prihodke		
1920	-			0,0240	ali	2,40 %
1921	-			0,3458	ali	34,58 %
1922	-			0,1616	ali	16,16 %
1923	0,2798	ali	27,98 %	0,1096	ali	10,96 %
1924	0,2605	ali	26,05 %	0,0930	ali	9,30 %
1925	0,1670	ali	16,70 %	0,2198	ali	21,98 %
1926	0,1292	ali	12,92 %	0,2104	ali	21,04 %
1927	0,1441	ali	14,41 %	0,1943	ali	19,43 %
1928	0,0870	ali	8,70 %	0,1023	ali	10,23 %
1929	0,0672	ali	6,72 %	0,1416	ali	14,16 %
1930	0,0959	ali	9,59 %	0,1373	ali	13,73 %
1931	0,0647	ali	6,47 %	0,1141	ali	11,41 %
1932	0,0581	ali	5,81 %	0,1302	ali	13,02 %
1933	0,1555	ali	15,55 %	0,1006	ali	10,06 %
1934	0,1496	ali	14,96 %	0,1033	ali	10,33 %
1935	0,1052	ali	10,52 %	0,1125	ali	11,25 %
1936	0,1088	ali	10,88 %	0,2840	ali	28,40 %
1937	0,0854	ali	8,54 %	0,2943	ali	29,43 %
1938	0,0744	ali	7,44 %	0,3138	ali	31,38 %
1939	0,0534	ali	5,34 %	0,3964	ali	39,64 %
1940	0,0442	ali	4,42 %	0,3406	ali	34,06 %
1941	0,0440	ali	4,40 %	0,2767	ali	27,67 %
1942	0,0556	ali	5,56 %	0,3805	ali	38,05 %
1943	0,0483	ali	4,83 %	0,3030	ali	30,39 %
1944	0,0457	ali	4,57 %	0,3402	ali	34,02 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Kot vidimo, so odstotki udeležbe obresti nekoliko višji v začetnih letih od 1923 (ko so se začele obračunavati) do 1927, ko so kot kaže bila dobljena posojila izredno pomembna pri financiranju, nato pa so nekoliko višji še v letih gospodarske krize 1933

do 1936. Za davke je že bilo rečeno, da so v posameznem letu prikazani po plačanem znesku in ne po obračunanem znesku za isto leto; zato ne preseneča nizka udeležba v prvem letu in visoka v drugem letu delovanja ZP VGM. Čeprav gre za vse davke in ne samo za tiste, ki so vezani na poslovni izid, pa le pridemo do jasnejše slike o obremenitvi, če primerjamo davek z dobičkom z vključenim davkom, tj. s seštevkom popravljenega čistega dobička (tabela 1.3, stolpec 13) in davkov.

Tabela 4.13 Stopnja udeležbe davkov v dobičku pred obdavčitvijo v ZP VGM

Leto	Dobiček skupaj z davki	Stopnja udeležbe davkov v dobičku pred obdavčitvijo		
1920	591 tisoč din	0,1218	ali	12,18 %
1921	2.172 tisoč din	0,5943	ali	59,43 %
1922	2.039 tisoč din	0,3992	ali	39,92 %
1923	3.195 tisoč din	0,4044	ali	40,44 %
1924	3.606 tisoč din	0,3464	ali	34,64 %
1925	5.345 tisoč din	0,5751	ali	57,51 %
1926	5.342 tisoč din	0,5535	ali	55,35 %
1927	4.440 tisoč din	0,5215	ali	52,16 %
1928	3.269 tisoč din	0,3506	ali	35,06 %
1929	3.711 tisoč din	0,4290	ali	42,90 %
1930	3.849 tisoč din	0,4451	ali	44,51 %
1931	3.639 tisoč din	0,4128	ali	41,28 %
1932	2.585 tisoč din	0,5830	ali	58,30 %
1933	2.266 tisoč din	0,5322	ali	52,22 %
1934	2.264 tisoč din	0,5075	ali	50,75 %
1935	2.339 tisoč din	0,5199	ali	51,99 %
1936	4.097 tisoč din	0,7554	ali	75,54 %
1937	5.913 tisoč din	0,6651	ali	66,51 %
1938	5.334 tisoč din	0,7072	ali	70,72 %
1939	7.742 tisoč din	0,7732	ali	77,32 %
1940	7.945 tisoč din	0,6399	ali	63,99 %
1941	7.533 tisoč din	0,7232	ali	72,32 %
1942	10.897 tisoč din	0,7129	ali	71,29 %
1943	11.661 tisoč din	0,7090	ali	70,90 %
1944	13.232 tisoč din	0,7972	ali	79,72 %

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Preseneča nenavadno visoka stopnja udeležbe davka v tako izračunanem dobičku, zlasti v zadnjih letih. Lastnikom je pripadala le manjšina dobička. Res pa je tedanji način predstavljanja dobička omogočal vrsto skritih rezerv.

Končno si oglejmo še, kakšna je stopnja udeležbe letnih nagrad zaposlencem in oblikovanja njihovih skladov (tabela 1.3, stolpec 11) v kosmatem dobičku, povečanim za finančne in druge prihodke in kakšno je razmerje tistega, kar je ob koncu leta bilo dodatno namenjenega zaposlencem (tj. tabela 1.3, stolpec 11) proti popravljenemu čistemu dobičku (tabela 1.3, stolpec 13), ki je pripadal lastnikom.

Tabela 4.14 Stopnja udeležbe nagrad zaposlencem v povečanem kosmatem dobičku in razmerje med dodatno udeležbo zaposlencev in popravljenim čistim dobičkom v ZP VGM

Leto	Stopnja dodatne udeležbe zaposlencev (mimo mezd in plač) v kosmatem dobičku, povečanem za finančne in druge prihodke			Razmerje med dodatno udeležbo zaposlencev in popravljenim čistim dobičkom za lastnike
1920	0,1567	ali	15,67 %	0,9169 : 1
1921	0,0881	ali	8,81 %	0,3727 : 1
1922	0,0810	ali	8,10 %	0,3331 : 1
1923	0,0657	ali	6,57 %	0,4067 : 1
1924	0,0589	ali	5,89 %	0,3356 : 1
1925	0,0503	ali	5,03 %	0,3091 : 1
1926	0,0523	ali	5,23 %	0,3082 : 1
1927	0,0454	ali	4,54 %	0,2542 : 1
1928	0,0477	ali	4,77 %	0,2511 : 1
1929	0,0488	ali	4,88 %	0,2590 : 1
1930	0,0490	ali	4,90 %	0,2865 : 1
1931	0,0434	ali	4,34 %	0,2675 : 1
1932	0,0143	ali	1,43 %	0,2468 : 1
1933	0,0316	ali	3,16 %	0,3572 : 1
1934	0,0368	ali	3,68 %	0,3665 : 1
1935	0,0416	ali	4,16 %	0,4007 : 1
1936	0,0501	ali	5,01 %	0,5449 : 1
1937	0,0539	ali	5,39 %	0,3636 : 1
1938	0,0453	ali	4,53 %	0,3489 : 1
1939	0,0467	ali	4,67 %	0,4271 : 1
1940	0,0781	ali	7,81 %	0,4075 : 1
1941	0,0641	ali	6,41 %	0,6058 : 1
1942	0,0754	ali	7,54 %	0,4919 : 1
1943	0,0730	ali	7,30 %	0,5853 : 1
1944	0,0912	ali	9,12 %	1,0536 : 1

Vir: Poslovna poročila ZP VGM

Zlasti je zanimiv zadnji kazalnik, ki kaže, da so glede na kosmati poslovni izid posamezno leto potegnili delavci za svoje nagrade in sklade od 24,68 % do 91,69 % toliko kot je pripadalo lastnikom, v letu 1944 pa celo več kot je pripadalo lastnikom za oblikovanje rezerv in dividend.

4.6 Družbeno odgovorno ravnanje ZP VGM

Že takoj ob ustanovitvi družbe leta 1920 je ustanovni občni zbor namenil 25.000 din (100.000 kron) tehničnemu podpornemu fondu na ljubljanski univerzi, od koder naj bi prišli bodoči tehnični strokovnjaki. Kasneje so ZP VGM ustanovile tudi svojo enoletno papirniško šolo, kjer so izšolali nadomestne mojstre, saj so bili sprva to le tujci. Iz te papirniške šole se je po osvoboditvi razvila zvezna šola za papirniško stroko (Šorn, 1956, str. 48).

Prav tako je družba že takoj na začetku pokazala svojo skrb za zaposlence, saj so osnovali tri sklade :

- pokojninski sklad za uradništvo in mojstre,
- podporni sklad za uradništvo in mojstre ter,
- delavski pokojninski in preskrbovalni sklad.

Vsakoletne dotacije iz čistega dobička družbe so omogočile, da je vrednost teh socialnih skladov narasla do konca leta 1940 na 7.683.000 din, s koncem leta 1942 pa so bili ti skladi izkazani v višini 4.935.000 lir. Poleg tega pa je v 23. letih izplačala iz vsakoletnega čistega dobička za nagrade zaposlencem (remuneracije) vsoto 3.260.000 dinarjev in 400.000 lir (Ob stoletnici Vevč, 1943, str. 14-15).

Njive, vrtove, travnike in pašnike, ki so bili v lasti ZP VGM, so dajali v najem svojim delavcem in nameščencem za nizko najemnino, stanovanja pa v mnogih primerih celo brezplačno na razpolago (Šorn, 1956, str. 89).

Za obrat v Vevčah so ustanovili delavsko kuhinjo in uradniško restavracijo. Leta 1940 so zgradili gasilski dom, uradniško kopališče in poletni plavalni bazen, odprli leposlovno knjižnico in kinematograf. Tega leta je stanovalo v zgradbah podjetja 77 delavcev z družinami, od tega 62 na Vevčah in v Fužinah, ostalih 15 pa v Goričanah in Medvodah. Mezde vevškega delavstva so bile vsa preučevana leta tudi za 40% višje od mezd italijanskega delavstva v industriji papirja. Leta 1943 pa so ob praznovanju 100 letnice ustanovitve podjetja vsi zaposleni dobili v dar dodatno enomesečno plačo. Tega leta je bil iz sredstev Dr. Trillerja pokojninskega sklada za uradništvo in mojstre zgrajen še Družabni dom in nekaj dodatnih stanovanjskih hiš (Šorn, 1956, str. 135).

4.7 Sklepne ugotovitve za ZP VGM

Združene papirnice Vevče Goričane in Medvode so bile skupaj s svojim večinskim lastnikom Ljubljansko kreditno banko po sodbi Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani z dne 21. avgusta 1945 zaplenjene v korist države. Kot celota tovarn na območju Vevč, Goričan in Medvod se tudi v okviru novega lastnika niso več pojavile. Vzpostavljeno je bilo posebno podjetje v Vevčah in posebno podjetje v Goričanah, zemljišče v Medvodah pa je bilo uporabljeno za poznejšo gradnjo tovarne Donit.

Tovarna papirja v Vevčah je 40 let po drugi svetovni vojni bila središče vsestranskega razvoja na svojem območju širše Ljubljane. Ob naslonitvi nanjo so se pojavila naselja družinskih hiš zaposlencev v tovarni. Sama tovarna pa je pred osamosvojitvijo Slovenije finančno povsem opešala in ni bila več sposobna z lastnimi silami obnavljati svojih strojev in naprav. Na pragu osamosvojitve Slovenije je prišlo lastništvo podjetja iz družbenega sektorja v večinsko last »Brigl & Bergmeister Papierfabrik AG« iz Avstrije, ki spada v okvir koncerna, ki ga je zgradil Thomas Prinzhorn.

Zmogljivosti za proizvodnjo papirja se v ZP VGM niso bistveno spreminjale. Upoštevati pa je treba, da jih lahko opredeljujejo povsem zastareli in že izrabljeni stroji ali pa moderni stroji. Leta 1920 so začele ZP VGM delovati s starimi stroji in napravami ter dotrajanimi zgradbami. Zato je bila tudi nakupna cena od prejšnjega avstrijskega lastnika nizka. Takšna nizka vrednost osnovnih sredstev je bila vključena v bilanco stanja, kar je pomenilo, da njihova amortizacija še zdaleč ni mogla zagotavljati njihove obnove. Iz podatkov v tabeli 1.1 in 1.2 vidimo, da je vsaka modernizacija dotedanjih zmogljivosti zahtevala nov vložek kapitala. S tem se je pri delno obnovljenih zmogljivostih sicer povečala amortizacija, vendar amortizacija še vedno ni v celoti omogočala ohranitve že obstoječih zmogljivosti potem, ko so prišli stroji do konca svoje dobe uporabnosti in s tem koristnosti. Svoje je napravila še inflacija, ki je ni spremljalo stalno revaloriziranje nabavne vrednosti osnovnih sredstev in s tem povečanje amortizacije. Po drugi strani pa tudi amortizacijska sredstva niso bila hranjena za obnovo ključnih zmogljivosti, ki bi jih bilo treba zamenjati, temveč so bila sproti porabljena za kake druge investicije. Takšna praksa se je nadaljevala tudi v dobi po drugi svetovni vojni. Nabavo novih ključnih osnovnih sredstev so dolgo omogočala bančna posojila, ki se v inflacijskih razmerah niso revalorizirala. To je pomenilo, da je dejansko šlo za nekakšno dotacijo investitorju, ki je sicer prišel do investicijskih sredstev le s svojimi prihranki amortizacije ali sredstvi v poslovni sklad danega dobička. Ko so se bančna posojila začela revalorizirati, je takšna praksa financiranja v inflacijskih razmerah z dotiranjem prenehala.

V okoliščinah ob osamosvojitvi Slovenije za modernizacijo Papirnice Vevče še ni bilo možno povečati delniški kapital, kot je to prakticiralo predvojno podjetje ZP VGM. Možna pa je bila finančna vloga tujega partnerja. Medtem ko je nekdanja Ljubljanska kreditna banka kot zasebna banka leta 1920 poskrbela, da je prišla v slovensko last do tedaj avstrijska industrija v Sloveniji, je 70 let kasneje Ljubljanska banka kot takorekoč državna banka bila glavni boter, da se je tovarna v Vevčah ponovno vrnila v večinsko avstrijsko last.

ZP VGM je v vseh letih svojega poslovanja izkazovala dobičkonosnost kapitala in izplačevala temu primerne dividende. Izstopajo uspešna začetna leta od 1920 do 1926, ter krizna leta od 1932 do 1936. V času velike gospodarske krize so se dividende izplačevale iz prihranjenega čistega dobička predhodnih let. V vseh ostalih letih pa je višina dividend znašala od 6% do 11% nominalne vrednosti delnic in je bila torej ves čas višja od v začetku napovedane 5% donosnosti. Dobičkonosnost podjetja je prinašala koristi tako lastnikom, kot tudi delavcem, saj jim je omogočala varno zaposlitev.

Pri družbeno odgovornem ravnanju je pri ZP VGM izražena skrb za zaposlence ter ekonomski razvoj lokalnih skupnosti in celotne družbe. Izrazita socialna politika se je kazala v izboljševanju kakovosti življenja zaposlencev na vseh ravneh. Poleg plač, ki so bile višje kot v enakih panogah drugih držav, so poskrbeli tudi za socialno, nezgodno, zdravstveno in pokojninsko zavarovanje zaposlencev. Zgradili so številne stanovanjske hiše in jih dajali v najem svojim delavcem in nameščencem za nizko najemnino ali celo brezplačno na razpolago. V svojem okolju pa so poskrbeli tudi za postavitev različnih družabnih objektov.

5 UPORABA SEDANJIH PRISTOPOV PRI OCENJEVANJU POSLOVNE USPEŠNOSTI PODJETJA TRBOVELJSKA PREMOGOKOPNA DRUŽBA (TPD) 1928 DO 1939

Ko je bila leta 1849 dograjena železniška proga od Dunaja do Ljubljane, so se odprle možnosti za razvoj do tedaj nerazvitih kmetijskih področij, ki so bila bogata s svojimi rudnimi nahajališči. Premog je postal potreben kot pogonsko gorivo na železnici, čedalje bolj pa se je začel uveljavljati tudi pri drugih uporabnikih. Zato ni nič presenetljivega, da se je že kmalu ustanovila delniška družba z imenom Trifailer Kohlenwerks – Gesellschaft s sedežem na Dunaju, ki je svoje delovanje čedalje bolj širila tudi na področja zunaj Zasavja.

Leta 1924 je bil sedež delniške družbe prenesen iz Dunaja v Ljubljano, družba je bila vpisana v trgovinski register takratnega Okrožnega sodišča, za svoje poslovanje pa je zgradila zgradbo na vogalu Župančičeve in Cankarjeve ceste, v kateri so sedaj prostori Ministrstva za finance in nekaterih drugih ministrstev.

V času pred drugo svetovno vojno je obsegalo premoženje Trboveljske premogokopne družbe (v nadaljevanju TPD) premogovnike Trbovlje, Zagorje, Hrastnik, Laško, Liboje, Rajhenburg, Kočevje, Huda jama in Krapina (na Hrvaškem), cementarne Trbovlje, Zidani most in Dovje, opekarni Trbovlje in Rajhenburg, apnenico Zagorje, termoelektrarne Trbovlje, Rajhenburg, Kočevje, Zagorje, Hrastnik in Krapina ter mehanične delavnice za potrebe rudnika, ki so se kasneje razvile v samostojna podjetja.

V tem poglavju bom proučil podatke o poslovanju TPD, ki jih vsebujejo poslovna poročila izdelana za leta 1928 do 1939 in razdeljena delničarjem.

5.1 Splošni pogled na razvoj TPD v obravnavanih 12. letih

Ob ustanovitvi do leta 1873 je delniški kapital družbe znašal 1.500.000 goldinarjev in je bil razdeljen na 15.000 delnic po 100 goldinarjev. Že leta 1873 se je zaradi širitve poslovanja povečal z novimi vplačili na 3.000.000 goldinarjev in je bil razdeljen na 30.000 delnic po 100 goldinarjev. Leta 1880 se je ponovno povečal z vplačili najprej na 5.000.000 in nato na 6.000.000 goldinarjev, tj. na 60.000 delnic po 100 goldinarjev, leta 1881 pa na 7.000.000 goldinarjev, tj. na 70.000 delnic po 100 goldinarjev. Izgleda, da je delniška družba leta 1883 zapadla v krizo, ker se je odpisalo 30% delniškega kapitala, tako da se je ta zmanjšal na 4.900.000 goldinarjev, tj. na 70.000 delnic po 70 goldinarjev. Leta 1913 se je ponovno povečal z vplačili, to pot že izraženih v kronah, na 9.800.000 kron, tj. sestavljen je bil iz 49.000 delnic po 200 kron. Tedaj je bilo za 10 starih goldinarskih delnic danih 7 novih delnic, v gotovini pa so bile vplačane tudi vse druge na novo izdane delnice. Leta 1917 se je delniški kapital z vplačili povečal na 24.000.000 kron, tj. na 120.000 delnic po 200 kron, leta 1920 na 48.000.000 kron, tj. na 240.000 delnic po 200 kron, leta 1922 na 100.000.000 kron, tj. na 500.000 delnic po 200

kron in leta 1923 na 200.000.000 kron, tj. na 1.000.000 delnic po 200 kron. Leta 1922 in 1923 so bila v Avstriji leta velike inflacije, tako da je bilo treba na novo izdane delnice kupovati po precej višji ceni kot je bila njihova nominalna vrednost (Jelinčič, 2005, str. 90 – 94). Gibanje tečaja delnic je prikazano v tabeli 5.1 in 5.2:

Tabela 5.1 Tečaji delnic TPD na dunajski borzi – v kronah

Leto	1898	1900	1903	1906	1909	1910	1912
najvišji	369	488	419	292	317,6	309	276,5
najnižji	336	100	370	267	232	220	213
zadnji	357	445	388	284	305	229	245

Vir: Jelinčič, 2005, str. 86

Tabela 5.2 Tečaji delnic TPD na borzi – v kronah do leta 1926 nato pa v šilingih

Leto	1922	1923	1924	1925	1926	1928	1930
najvišji	400.000	952.000	768.000	517.500	500.000	68,9	61,85
najnižji	170.000	640.000	370.000	385.000	375.000	56,3	43
zadnji	255.000	769.000	454.800	417.000	466.000	58,65	46

Vir: Jelinčič, 2005, str. 88

Zaradi velike inflacije v Avstriji so podatki težko primerljivi. Menjalno razmerje 1. aprila 1925 je bilo: 1 šiling = 10.000 kron.

Ko so se poslovne knjige TPD začele voditi v Ljubljani, se je upoštevala najprej pretvorba v kronah izraženega nominalnega delniškega kapitala v dinarje po tečaju, ki je bil veljaven leta 1920, tj. 4 krone = 1 dinar. Delniški kapital je torej znašal 50.000.000 din, kar pomeni, da je vsaka delnica imela novo nominalo 50 din. Leta 1928 je bilo v register vpisano najprej povečanje delniškega kapital na 150.000.000 din, tako da je bil sestavljen iz 1.000.000 delnic po 150 din. Kasneje so bile na delniški kapital prenesene tudi rezerve kapitala, kar je povzročilo njegovo povečanje na 200.000.000 din. S tem je bila nominalna vrednost vsake delnice določena na 200 din. V vsem obdobju, ki ga v tej raziskavi obravnavam, je nato veljala takšna sestava delniškega kapitala.

Kot zanimivost naj navedem še to, da so bile delnice izdane na prinosnika, ki je imel pravico na deležu v premoženju, na dividendo s kuponi in sodelovati v nagradnem žrebanju.

Delničarji so bili v glavnem tujci, čeprav se je njihova struktura sčasoma začela spreminjati in so se pojavljali tudi nekateri domači delničarji. To je vidno tudi iz sestave

upravnega sveta, v katerem so bili leta 1928: Rudolf Bisteghi, častni predsednik, Adolf Minh, predsednik, Emil Freund, podpredsednik, Claude Aulagnon, Julius Bellak, dr. Ivo Benković, Jean baron de Bourfoing, Paul Chapuy, Edmond Cheneviere, Raymond Deltel, dr. Ferdinand Gramberg, Fernand Grenard, ing. Anton Klinar, Erwin Phillip, Josip vitez Pogačnik, Vincenc Ranzinger, Henri grof de Reneville, Rikard Skubec, Maurice Tremeau in Paul Vernet, torej od 21 oseb samo 5 domačinov.

Leta 1939 so bili člani upravnega sveta: Andre Luquet, predsednik, dr. Milorad Djordjević, podpredsednik, Claude Aulagnon, Ivan Avsenek, dr. Ivo Benković, Jean baron de Bourfoing, Raymond Deltel, Emil Freund, dr. Ferdinand Gramberg, Fernand Grenard, Henry Jahan, ing. Anton Klinar, Jacques May, Rene Monod, Adolf Muench, dr. Alfred Porada, Henry Reuter, Rikard Skubec, Vasilije Nikolajević Strendtman in Maurice Tremeau, torej se udeležba domačinov ni bistveno spremenila.

Vladni komisar je bil ing. Vinko Strgar (1928 - 1932), nato pa dr. Viljem Pfeifer (1933 - 1939).

Ravnateljstvo so sestavljali generalni ravnatelj in dva ravnatelja, od 1931 dalje še namestnik generalnega ravnatelja in od 1938 dalje še tretji ravnatelj. Generalni ravnatelj je bil v vsem obravnavanem obdobju Rikard Skubec, namestnik generalnega ravnatelja je bil ing. Antoine Julliard (1931 - 1939), ravnatelj je bil v vsem obravnavanem obdobju ing. Avgust Heinrich, sicer pa so imeli to funkcijo še ing. Simon Radnal (1928 - 1931), dr. Vinko Vrhunec (1932 - 1940) in Anton Geržinič (1939 - 1940).

Ker so se vse delnice glasile na prinosnika, ne obstaja seznam delničarjev. Računati je mogoče s tem, da so največ delnic imeli v rokah Francozi, nato Nemci in Švicarji. Leta 1946 je celotno premoženje ZPD prešlo v državno last FLRJ. Deleži tujcev so bili poračunani pri ustreznih mednarodnih premoženjskih pogodbah.

5.2 Razvoj financiranja kot podlaga za poslovne izide

V tabeli 2.1 (v prilogi) so povzeti podatki iz pasivne strani bilance stanja TPD za leta 1928 do 1939. Da bi navedbe približali sedanjem predstavljanju postavk, so bile potrebne nekatere preureditve, ki olajšujejo proučevanje. Zato so potrebna nekatera metodična pojasnila.

V stolpcu 2 je prikazan delniški kapital, ki se v vseh obravnavanih letih ni v ničemer spremenil; v izvirnih bilancah stanja je imenovan »delniška glavnica«. Kako je prišlo do njega, je bilo pojasnjeno v prejšnjem poglavju.

V stolpcu 3 je prikazan vplačani presežek kapitala, ki je v izvirnih bilancah stanja imenovan »glavnična rezerva«. Glede na to, da izhaja še iz časov, ko je nastajal delniški

kapital po svoji nominalni vrednosti, ta se pa v obravnavanih letih ni spreminjal, je povsem razumljivo, da se tudi podatki v tem stolpcu niso spremenili.

V stolpcu 4 je rezerva in preneseni čisti dobiček iz prejšnjih let. Rezerva se je v izvirnih bilancah stanja imenovala »rezervni sklad« ter se je v skoraj vseh letih obravnavanega obdobja povečevala pri delitvi dobička, formalno seveda v naslednjem letu, ko je do njega prišlo. Drugače pa je s prenesenim čistim dobičkom iz prejšnjih let. V bilancah stanja TPD namreč obstaja le postavka z nazivom »Račun izgube in dobička«, ki v posameznem letu vključuje poleg prenesenega čistega dobička iz predhodnega leta in čistega dobička v obravnavanem letu, ki pripada prinosnikom kapitala, še postavke, ki jih po sedanjem gledanju štejemo kot odhodke, saj oblikujejo dolgoročne rezervacije, deleže zaposlencev in nagrade upravljalnim funkcionarjem, kar gotovo ne pripada lastnikom in je zaradi potreb pri proučevanju treba izločiti in prenesti med odhodke. Zato so v stolpec 4 te tabele poleg stanja rezervnega sklada ob koncu posameznega leta vneseni le podatki o prenesenem dobičku iz prejšnjega leta, ki pa so vidni iz izkaza poslovnega izida za posamezno leto, ki povečujejo tedanji kosmati dobiček.

Posebej je v stolpcu 5 naveden popravljeni čisti dobiček za posamezno leto. Ta je od uradno v bilancah stanja prikazanega prenosa iz »računa izgube in dobička« zmanjšan ne le za malo prej navedeni prenos čistega dobička iz predhodnega leta, temveč tudi za podpore in pokojninski sklad (tabela 2.3, stolpec 11), ki so obravnavane v okviru povečanja dolgoročnih rezervacij (tabela 2.1, stolpec 6), za zneske tantijem, tj. nagrad upravljalnim funkcionarjem (tabela 2.3, stolpec 12), ki so obravnavane kot povečanje drugih obveznosti (tabela 2.1, stolpec 9) in za znesek oblikovanja drugih rezervacij (tabela 2.3, stolpec 10), ki so obravnavane kot povečanje sicer prikazanih dolgoročnih rezervacij (tabela 2.1, stolpec 6). Razlog za to, da so se v obravnavanih letih postavke oblikovanja skladov za zaposlence, nagrad upravljalnim funkcionarjem in dolgoročnih rezervacij obravnavale kot sestavni del najavljenega čistega dobička, je mogoče pojasnjevati z dejstvom, da se je o njih odločalo šele na vsakoletnem občnem zboru delničarjev za preteklo leto.

V stolpcih 1, 2, 3 in 4 tabele 2.1 so postavke, ki jih dandanes obravnavamo v okviru kapitalske sekcije pasive bilance stanja. Drugače je že z dolgoročnimi rezervacijami, ki so predstavljene v stolpcu 6. V predvojnem obdobju še niso razlikovali med rezervami,

ki se oblikujejo iz čistega dobička, in med rezervacijami, ki se oblikujejo pred ugotovitvijo čistega dobička. Zato so tudi v izvirnih bilancah stanja sedaj upoštevane postavke obravnavane pod nazivi »Posebna rezerva za kritje valutarnih izgub« in »Specijalni rezervni fond«. Kot sem pojasnil prej, sem vsako leto vključil tudi postavko, ki je bila za tisto leto namenjena podporam in pokojninskemu skladu (tabela 2.3, stolpec 11), ki je nato v tabeli vključena, dokler ni bila porabljena oziroma dokler ni bila preodkazana in s tem izločena iz bilance stanja TPD. Tako je v tej postavki ostal vsa obravnavana leta, poleg saldov nagrad in zneskov pokojninskega sklada, nespremenjeni znesek »posebne rezerve za kritje valutarnih izgub« 35.500.000 din in »specijalni rezervni fond« 7.705.369 din. V obeh primerih je šlo za postavke, ki naj bi krije morebitne stroške dane vrste v prihodnjih letih, ker do takšne potrebe ni prišlo, pa pravzaprav za skriti dobiček.

V stolpcu 7 so še nevrnjeni zneski 4% izžrebljivega zlatega posojila iz leta 1889, 4% izžrebljivega zlatega posojila iz leta 1893 in 5% izžrebljivega prioritetnega posojila iz leta 1907. Znesek tovrstnih obveznosti se je zaradi odplačevanja vsako leto obravnavanega obdobja nekoliko zmanjševal. Že na tem mestu pa kaže opozoriti, da se izplačilo ni opravilo v celoti z denarnimi sredstvi. Čeprav so tako stara posojila zaradi odsotnosti njihovega revaloriziranja bila sama po sebi podvrednotena glede na njihovo dejansko kupno moč ob nastanku, se je zanje dodatno pojavljala še odbitni popravek za tečajne razlike. Popravek vrednosti posojil pa v izvirnih bilancah stanja ni izkazan na takšen način na pasivni strani, temveč na aktivni strani kot nekakšna aktivna časovna razmejitev, ki se je zmanjševala skladno z odplačevanjem posojil.

V stolpcu 8 so prikazane komercialne in finančne obveznosti, ki so v izvirnih bilancah stanja označene kot »Kreditorji«. Da gre pri tem tudi za dobljena posojila, lahko utemeljujem s tem, da se vsako leto pojavljajo tudi odhodki za obresti (tabela 2.3, stolpec 5). Sicer pa v poslovnih poročilih o tem ni nobenih podrobnejših podatkov.

Druge obveznosti iz stolpca 9 zajemajo postavke iz izvirnih bilanc stanja, ki so označene kot »Neizplačane izžrebane obligacije in kuponi«, »Obresti posojil (pro rata december)«, »Nevnovčeni dividendni kuponi« in »Mezde za december«, kot sem že prej pojasnil pa sem v to postavko vključil še tisti del formalno izkazanega čistega dobička, ki je pripadel kot tantijema upravljalnim funkcionarjem.

5.3 Razvoj investiranja kot podlaga za poslovne izide

V tabeli 2.2 (v prilogi) so povzeti podatki iz aktivne strani bilanc stanja TPD za leta 1928 do 1939. Vendar je tudi tu potrebnih nekaj metodičnih pojasnil. Predvsem sem spet nekatere postavke izvirnih bilanc stanja združil, da bi bila slika bolj pregledna.

Tako so v stolpcu 2 (Opredmetena osnovna sredstva) vključeni podatki, ki so v izvirnih bilancah stanja označeni kot »Montanska posest«, »Posest zemljišč in gozdov«,

»Visoke zgradbe«, »Strojne naprave«, »Rudniške naprave«, »Cementarna« in »Ostali obrati«. Razen zadnjih dveh postavk se vse nanašajo na rudnike.

V tabeli 5.3 in 5.4 podajam razčlenitev za opredmetena osnovna sredstva rudarske in industrijske dejavnosti TPD v obdobju 1928 – 1939 vse v dinarjih:

Tabela 5.3 Opredmetana osnovna sredstva rudarske dejavnosti TPD v dinarjih

Leto	Montanska posest	Zemljišča in gozdovi	Visoke zgradbe	Strojne naprave	Rudniške naprave	Inventar
1928	51.540.425	5.476.744	16.317.184	9.749.666	59.139.682	18.550
1929	50.461.059	5.476.744	18.309.514	13.314.715	56.684.626	17.458
1930	49.381.693	5.476.744	19.439.924	25.719.084	56.819.458	16.366
1931	48.302.327	5.476.744	18.685.149	28.780.830	52.567.071	15.274
1932	47.222.961	5.476.744	17.930.374	47.325.324	31.551.462	14.182
1933	46.143.595	5.476.744	17.397.017	40.623.480	30.642.424	13.090
1934	45.064.229	5.476.744	16.863.660	36.059.779	30.758.878	11.998
1935	43.984.862	5.476.744	16.488.840	34.210.660	28.048.311	9.816
1936	42.905.495	5.476.744	16.041.251	35.095.175	29.783.461	7.634
1937	41.826.128	5.446.516	15.593.662	31.450.121	40.512.701	5.452
1938	40.476.920	5.425.232	15.146.073	39.562.370	38.783.364	3.270
1939	38.857.870	5.425.232	15.143.369	44.232.074	38.488.527	1.088

Vir: Poslovna poročila TPD

Tabela 5.4 Opredmetena osnovna sredstva industrijske dejavnosti TPD v dinarjih

Leto	Cementarna	Ostali obrati
1928	9.355.255	2.408.277
1929	9.982.163	2.667.350
1930	19.823.095	2.314.933
1931	17.900.566	1.962.515
1932	16.292.840	1.610.097
1933	14.437.735	1.257.679
1934	12.654.017	905.261
1935	11.054.339	979.321
1936	9.454.661	1.419.182
1937	12.857.035	1.425.700
1938	24.250.696	1.275.928
1939	35.877.987	1.144.424

Vir: Poslovna poročila TPD

Kot neopredmetena dolgoročna sredstva v stolpcu 3 tabele 2.2 so navedeni zneski usredstvenih stroškov, ki so v izvirnih bilancah stanja označeni kot »Predčasno odkrivanje na dnevnikih kopih«.

Zaloga materiala (stolpec 4) je v izvirnih bilancah stanja označena kot »Razni obratni material«. Zaloga proizvodov (stolpec 5) je v izvirnih bilancah stanja razčlenjena na dve vrsti kot sledi v tabeli 5.5.

Tabela 5.5 Zaloga materiala in proizvodov TPD v obdobju 1928–1939 v dinarjih

Leto	Premog	Cement in apno
1928	1.443.136	359.120
1929	2.386.490	645.010
1930	8.090.641	1.976.480
1931	7.883.532	2.433.160
1932	8.811.704	2.851.700
1933	4.560.272	2.422.015
1934	3.981.728	1.338.380
1935	4.161.297	499.906
1936	1.313.565	1.124.400
1937	38.805	1.483.347
1938	223.120	967.539
1939	816.240	1.559.521

Vir: Poslovna poročila TPD

V tabeli 2.4 (v prilogi) je po podatkih v poslovnih poročilih prikazana proizvodnja in prodaja TPD. Opozarjam pa na nekaj nelogičnosti v uradnih podatkih. Vrednost zalog premoga je po zgoraj navedenih podatkih močno padla v letu 1937 v primerjavi z letom 1936. Iz tabele 2.4 pa vidimo, da je bilo tedaj prodanih 23.286 vagonov premoga manj kot je bilo tedaj proizvedenih. V letu 1938 se je vrednost zalog v primerjavi z letom 1937 povečala na 5,7 kratno vrednost, iz tabele 2.4 pa vidimo, da je tedaj bilo prodanih le 6.692 vagonov premoga manj kot je bilo tedaj proizvedenih. V letu 1939 se je vrednost zalog v primerjavi z letom 1938 povečala na 3,6 kratno vrednost, vendar je tedaj bilo prodanih le 7.414 vagonov premoga manj kot je bilo tedaj proizvedenih. Iz tega sledi, da je marsikateri v poslovnih poročilih objavljeni podatek treba jemati z rezervno.

Komercialne terjatve iz stolpca 6 so v izvorni bilanci stanja označene kot »Debitorji«. Predpostavljati je mogoče, da vključujejo tudi dobroimetje pri bankah, saj je v izvirnih bilancah stanja posebej naveden le denar v blagajni (pod nazivom »Gotovina v blagajnah«), ki je v tabeli 2.1 vnešen v stolpec 8.

Druga aktiva v stolpcu 9 povzema iz izvirnih bilanc stanja postavke pod nazivom »Efekti« in »Kurzna razlika za izžrebljiva posojila«. S prvo postavko so mišljene finančne naložbe v vrednostnice, z drugo pa pravzaprav popravek vrednosti na pasivni bilanci stanja izkazanih izžrebljivih posojil.

5.4 Analiza izidov poslovanja na podlagi letnih poročil

V tabeli 2.3 (v prilogi) so povzeti podatki iz izkaza uspeha TPD za leta 1928 do 1939. Izkaz poslovnega izida se je tedaj imenoval »Račun izgube in dobička« ter je bil sestavljen drugače kot je to običajno v sedanosti. Predvsem niso nikjer vidni prihodki od poslovanja, niti proizvodjalni stroški, temveč se vse začne z razliko med njimi, tj. s kosmatim dobičkom iz poslovanja. Ta je tudi vnesen v stolpec 2 tabele 2.3. Z njim je najprej treba pokrivati stroške splošnih služb, ki so v izvirnem izkazu označeni kot »Stroški in plače«, v našo tabelo pa vključeni v stolpec 3.

Pripominjam, da niso posebej objavljene plače, ki so pripadale uslužbencem in so sestavni del stroškov splošnih služb ter so bile obračunane mesečno vnaprej. Prav tako niso objavljene niti mezde, ki so pripadale delavcem in so sestavni del proizvodjalnih stroškov ter so bile obračunane mesečno za nazaj.

Drugo, na kar je treba opozoriti, pa je dejstvo, da se po predvojni praksi ni obračunavala amortizacija niti v okviru proizvodjalnih stroškov, niti v okviru stroškov splošnih služb. Namesto nje je bila pred ugotovitvijo čistega dobička vpeljana postavka »odpisi«. Medtem ko je po sedaj uveljavljeni praksi amortizacija strošek, katerega obračun je po določenih pravilih neodvisen od poslovnega izida in vpliva nanj, je po predvojni praksi odpis vrednosti osnovnih sredstev bil vedno v odvisnosti od možnosti, ki jih je ponujal poslovni izid. V tabelo 2.3 so v stolpec 4 kot amortizacija vneseni podatki o odpisih, za katere ni podrobnejših pojasnil v poslovnih poročilih, kako so bili obračunani.

V predvojnem obdobju še ni bila poznana sedanja razlika med stroški in odhodki. Danes se stroški pojavljajo v zvezi s proizvodjanjem in poslovnim delovanjem v obdobju, medtem ko so odhodki za poslovanje tisti stroški, ki so vsebovani v prodanih količinah in kot nasprotno velikost prihodkom od prodaje vplivajo na poslovni izid iz poslovanja. Tudi ni bilo posebnih pravil za vrednotenje zalog proizvodov. Na splošno lahko ugotovim, da se stroški splošnih služb in obračunana amortizacija (tj. »odpisi«) niso zadrževali v vrednosti zalog proizvodov, zato moram te postavke obravnavati preprosto tudi kot odhodke, medtem ko ni nikjer pojasnjeno, kako je bil ugotovljen »kosmati dobiček«, tj. ali so kot odbitne postavke od prihodkov od prodaje bili odšteti samo neposredni stroški materiala in neposredni stroški dela v prodanih količinah, ali tudi sorazmerni del posrednih stroškov pri proizvodjanju, tj. v proizvodjalnih obratih. Kot zanimivost naj navedem, da je v dvostranskem prikazu računa izgube in dobička bila

desna stran, na kateri je bil predstavljen prenos dobička iz prejšnjega leta in kosmati dobiček v letu, označena kot »Imeti«. Nasprotna stran, kjer so bile odštevne postavke in saldo dobička, pa je bila označena kot »Dati«.

V nadaljevanju tabele 2.3 so v stolpcu 5 prikazani odhodki za obresti (in opravnine v zvezi s posojili) in v stolpcu 6 odhodki za socialno skrbstvo. Gre za prispevke v takoimenovano Bratovsko skladnico. V tej zvezi zasledimo v poslovnem poročilu za leto 1934 ugotovitev, da so zneski za socialno skrbstvo v Sloveniji višji kot v ostali Jugoslaviji in da se je Upravni svet TPD trudil doseči vsaj izenačenje sistema socialnih dajatev za vso državo ali bolj pravično razdelitev teh bremen, ki vplivajo na konkurenčen položaj rudnikov, vendar je pri tem dosegel le delen uspeh.

Drugi odhodki se v stolpcu 7 pojavijo šele leta 1933 in se nanašajo na odpise dvomljivih terjatev. Ker takšnih postavk ni do vključno leta 1932 in leta 1939, se pojavlja vprašanje, ali niso bile sicer upoštevane kar v zmanjšanju kosmatega dobička iz poslovanja, kar bi pomenilo nekonsistentnost pri poročanju.

Davki v stolpcu 8 zajemajo ne samo davek iz dobička, temveč tudi druge davke in takse. Ker v bilancah stanja ni posebne postavke, ki bi ob koncu leta nakazovala obveznost za še neplačani davek, se pojavlja vprašanje, ali so davki pri oblikovanju poslovnega izida upoštevani po obračunanem znesku, nakar je še neporavnana obveznost skrita v postavki komercialnih in finančnih obveznosti (tabela 2.1, stolpec 8), ali kar po plačnem znesku v posameznem letu, nakar bi neplačane razlike pomenile davek v naslednjem letu. V objavljenih poslovnih poročilih TPD ne dobim odgovora na to vprašanje.

Za prikazani čisti dobiček v stolpcu 9 moram ponovno ugotoviti, da je sicer prevzet iz poslovnih poročil, da pa dejansko vključuje tudi postavke odhodkov, o katerih je za posamezno poslovno leto sklepal šele občni zbor delničarjev. Ker gre pri sedanjem pojmovanju čistega dobička lahko le za zneske, ki pripadajo lastnikom in ki povečujejo njihov kapital bodisi trajno (z rezervami) ali občasno (dokler niso izplačane dividende ali porabljen sicer nerazdeljeni del), sem tudi v tabeli prikazal v stolpcih 10 do 12 postavke, ki jih je od prikazanega čistega dobička treba odšteti, da pridemo do dejanskega zneska čistega dobička, ki je lahko predmet nadaljnega proučevanja.

Vsako leto se je iz prikazanega čistega dobička nekaj odvajalo Pokojninskem skladu uradništva in Pokojninskem skladu nadzornega in pisarniškega osebja oziroma za dodatno zavarovanje zaposlencev in podpore zaposlencem. Ustrezni zneski so prikazani v stolpcu 11 tabele 2.3. Za nagrade upravljalnim funkcionarjem, imenovane tantieme, so bili predvideni precej višji zneski kot zneski za podpore zaposlencem. Vidni so v stolpcu 12 tabele 2.3.

Zaradi izločanja takšnih postavk iz prikazanega čistega dobička je bilo treba na pasivni strani bilance stanja zmanjšati uradno prikazani del, ki bi sicer vstopal v

kapitalsko sekcijo bilance stanja, ter za podpore in dotacije v pokojninski sklad povečati dolgoročne rezervacije, za tantieme pa druge obveznosti. Posebno oblikovanje dolgoročnih rezervacij iz prikazanega čistega dobička zapazimo v poslovnem poročilu za leto 1939; gre namreč za oblikovanje posebne davčne rezerve, prikazane v stolpcu 10 tabele 2.3.

Potem ko so od prikazanega čistega dobička (stolpec 9) odštete pravkar obravnavane postavke, ki pomenijo odhodke, pridemo do popravljenega čistega dobička (stolpec 13), ki ustreza njegovemu »današnjemu«
pojmovanju. Iz njega so po sklepu občnega zbora delničarjev oblikovane rezerve (stolpec 14) in dividende (stolpec 15), oboje seveda šele naslednje leto. Do tedaj so te postavke zajete kar kot rezerva in nerazdeljeni čisti dobiček v tabeli 2.1 stolpec 4. Pri izplačilu dividend v naslednjem letu se seveda za toliko zmanjša kapitalska sekcija bilance stanja.

Pozitivni predznak pri podatkih v stolpcu 16 tabele 2.3 končno nakazuje, koliko nerazdeljenega čistega dobička je bilo prenesenega iz posameznega leta v naslednje leto. Negativni predznak pa, koliko zadržanega čistega dobička prejšnjih let je bilo porabljenega za pokritje objavljenih dividend za posamezno leto.

5.5 Analiza finančnega položaja in izidov poslovanja

Z zornega kota lastnikov je gotovo najbolj zanimivo, kakšne so bile dividende, ki so bile obračunane za posamezno leto. Izražene so lahko v odstotkih od nominalne vrednosti delnice, ki je znašala 200 din, ali v absolutnih zneskih. Podatki o dividendi, ki odpade na delnico in je obračunana za posamezno leto ter izplačana v naslednjem letu je prikazana v tabeli 5.6.

Tabela 5.6 Dividenda izplačana v TPD od leta 1928 do 1939 v dinarjih

Leto	Dividenda		
1928	35 din	17,5 %	(5 % redna dividenda in 12,5 % superdividenda)
1929	35 din	17,5 %	(5 % redna dividenda in 12,5 % superdividenda)
1930	25 din	12,5 %	(5 % redna dividenda in 7,5 % superdividenda)
1931	15 din	7,5 %	(5 % redna dividenda in 2,5 % superdividenda)
1932	-	-	
1933	-	-	
1934	10 din	5,0 %	(4% dividenda, delno iz zadržanega čistega dobička in 1% vzeta iz rezerv)
1935	12 din	6,0 %	(5 % redna dividenda in 1 % superdividenda)
1936	13 din	6,5 %	(5 % redna dividenda in 1,5 % superdividenda)
1937	16 din	8,0 %	(5 % redna dividenda in 3 % superdividenda)
1938	20 din	10,0 %	(5 % redna dividenda in 5 % superdividenda)
1939	16,5 din	8,25 %	(5 % redna dividenda in 3,25 % superdividenda)

Vir: Poslovna poročila TPD

Kot vidimo, za leta 1932 in 1933 ni bila obračunana in izplačana dividenda. Najbolj uspešna pa so bila prva tri leta od obravnavanih let. Iz tabele 2.3 se tudi razbere, da je za pokritje zgoraj navedenih objavljenih dividend bilo potrebno večkrat poseči po zadržanem dobičku iz prejšnjih let. To velja za leta 1930, 1931, 1934, 1935 in 1939, še zlasti pa za leto 1934, ko je bilo treba poseči celo po rezervah, ker ni zadoščal niti zadržani dobiček iz prejšnjih let.

Zanimivo je spoznati, kako so se ob takšnih odstotkih dividend na nominalno vrednost delnic gibale njene tržne cene. V tabeli 5.7 je mogoče spoznati po kakšnih cenah je prodajala delnice Ljubljanska Kreditna banka:

Tabela 5.7 Nakupna cena delnic TPD v obdobju 1934-1939 v dinarjih

Datum	Nakupna cena delnic
7. 3.1934	105,-
7. 4.1934	105,-
1. 6.1934	90,-
18. 7.1934	90,-
9. 10.1934	90,-
20. 8.1935	90,-
21. 9.1938	170,-
27.12.1938	170,-
27. 2.1939	180,-
13. 5.1939	180,-
15. 5.1939	180,-
24. 7.1939	165,-

Vir: Zasebni arhiv

Z zornega kota podjetja se poslovni izid najpogosteje presoja na podlagi razmerja med čistim dobičkom, ki pripada lastnikom, in kapitalom, ki vključuje poleg delniškega kapitala vplačani presežek kapitala, rezerve in preneseni čisti dobiček, ne pa tudi čisti dobiček za posamezno leto, ki je upoštevan v števcu. Gre za vprašanje, kako se oplaja tisti del premoženja, ki ne pomeni dolg in pripada lastnikom.

V našem primeru je torej koeficient čiste dobičkonosnosti kapitala treba računati tako, da jemljemo v števec popravljeni čisti dobiček v posameznem letu (naveden v stolpcu 13 tabele 2.3 oziroma v stolpcu 5 tabele 2.1), v imenovalcu pa seštevek, ki izhaja iz podatkov v stolpcih 2, 3 in 4 tabele 2.1. Ti podatki se nanašajo na konec posameznega leta, za naš števec pa je potrebna njihova povprečna višina, ki jo

poenostavljeno dobimo z aritmetično sredino podatkov ob začetku leta in koncu leta, z izjemo izračuna za prvo leto.

Pri podrobnejšem proučevanju dolgoročnih rezervacij vidimo tudi, da je v njihovem okviru znesek 43.205.370 din za prihodnje kritje morebitnih stroškov, ki so se pojavili še v času velike inflacije v sosednjih državah, a se ni izkazal kot potreben in ga lahko upoštevamo tudi kot sestavino kapitala. V našem primeru znaša lastniški kapital (kot seštevek povprečnega delniškega kapitala, vplačanega presežka kapitala, rezerv in prenesenega čistega dobička) in lastniški kapital, povečan za omenjene dolgoročne rezervacije (ne pa tudi za ostale), kot sledi v tabeli 5.8.

Tabela 5.8 Kapital in kapital z rezervacijami za TPD v obdobju 1928–1939 v dinarjih

Leto	Kapital		Kapital z rezervacijami
	Ob koncu leta	Letno povprečje	Letno povprečje
1928	227.028.783	227.028.783	270.234.153
1929	228.381.909	277.705.346	320.910.716
1930	231.743.884	230.062.896	273.268.266
1931	233.533.135	232.638.509	275.843.879
1932	235.284.694	234.408.914	277.614.284
1933	237.383.586	236.334.140	279.539.510
1934	239.391.111	238.387.348	281.592.718
1935	236.282.575	237.836.843	281.042.213
1936	235.712.429	235.997.502	279.202.872
1937	237.493.918	236.603.173	279.808.548
1938	238.864.071	238.178.994	281.384.364
1939	245.863.020	242.363.545	285.568.915

Vir: Poslovna poročila TPD

Če sedaj delimo popravljeni čisti dobiček za posamezno leto s tedanjim zgoraj izračunanim povprečjem lastniškega kapitala, dobimo naslednje koeficiente čiste dobičkonosnosti kapitala prikazanem v tabeli 5.9.

Tabela 5.9 Koefficienti čiste dobičkonosnosti kapitala TPD

Leto	Dobičkonosnost kapitala	Dobičkonosnost kapitala z rezervacijami
1928	0,1637 ali 16,37 %	0,1375 ali 13,75 %
1929	0,1345 ali 13,45 %	0,1164 ali 11,64 %
1930	0,1164 ali 11,64 %	0,0980 ali 9,80 %
1931	0,0720 ali 7,20 %	0,0607 ali 6,07 %
1932	0,0089 ali 0,89 %	0,0076 ali 0,76 %
1933	0,0073 ali 0,73 %	0,0062 ali 0,62 %
1934	0,0263 ali 2,63 %	0,0223 ali 2,23 %
1935	0,0496 ali 4,96 %	0,0420 ali 4,20 %
1936	0,0564 ali 5,64 %	0,0477 ali 4,77 %
1937	0,0771 ali 7,71 %	0,0652 ali 6,52 %
1938	0,0925 ali 9,25 %	0,0783 ali 7,83 %
1939	0,0752 ali 7,52 %	0,0638 ali 6,38 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Ti kazalniki kažejo, kako se je v posameznih letih oplojeval različno opredeljeni kapital, tj. finančna vloga, ki ni pomenila dolg TPD proti kaki drugi pravni ali fizični osebi. Da so odstotki dividend lahko bili večji od odstotkov dobičkonosnosti kapitala je treba pripisati dejstvu, da nominalna vrednost delniškega kapitala, na katero se sklicujejo odstotki dividend, ni celota lastniškega kapitala in da je prihranke čistega dobička iz enega leta mogoče uporabiti pri dividendah naslednjega leta. Tudi sedaj izstopajo zelo uspešna začetna leta od 1928 do 1930 ter krizna leta od 1932 in 1933, ko ni bilo dividend, čeprav TPD ni poslovala z izgubo. Tudi tantieme niso bile obračunane upravljalnim funkcionarjem za ti dve leti in ne za leto 1934, kot vidimo iz tabele 2.3 stolpec 12. Kljub temu pa se je za vsa ta krizna leta pojavljala dotacija za pokojninski sklad zaposlencev. Iz poslovnih poročil ni vidno gibanje zaposlencev v kriznih letih. Obstaja le navedba v poslovnem poročilu za leto 1932, da so novo nastale razmere prisilile »k večjim redukcijam osebja. Vendar smo se iz socialnih ozirov potrudili, da se izognemo preobširnim odpovedim delavcev in smo se odločili samo za delne odpuste in to le v skrajnih slučajih. Vzlic izvršenim redukcijam je bilo število delovnih dni v preteklem letu omejeno in so morali tudi oni delavci, ki so še ostali v službi, večkrat praznovati«. Tudi v poslovnem poročilu za leto 1933 je govor o neobhodno potrebnih delnih redukcijah in o tem, da so morali delavci, »ki so ostali še v službi, večkrat praznovati«. Dodatno pa je govor še o splošni redukciji plač in mezd.

Z odstotki oplojevanja lastniškega kapitala s čistim dobičkom posameznega leta bi seveda bilo zanimivo primerjati odstotke plačanih obresti v primerjavi z dolgovanim kapitalom. Medtem ko so za TPD znane plačane obresti (prevzete v tabelo 2.3, stolpec 5), pa ni iz razpoložljivih podatkov mogoče razbrati, kaj bi bilo treba vzeti kot dolgovan kapital. Tako bi gotovo bilo treba upoštevati izžrebljiva posojila (tabela 2.1, stolpec 7), vendar ne tudi celoto komercialnih in finančnih obveznosti (tabela 2.1, stolpec 8), ki v poslovnih poročilih ni razčlenjena, zato ustreznega kazalnika ni mogoče izračunati.

Pač pa je na podlagi podatkov iz tabele 2.1 mogoče izračunati stopnjo udeležbe kapitala v celotni pasivi, ki kaže lastniški način financiranja TPD. Že prej sem omenil, da je kot celoto lastniškega kapitala mogoče jemati seštevke delniškega kapitala (tabela 2.1, stolpec 2), presežka kapitala (tabela 2.1, stolpec 3) in rezerv skupaj s prenesenim čistim dobičkom (tabela 2.1, stolpec 4), ali tudi k temu seštevku priključene dolgoročne rezervacije v že omenjenem znesku 43.205.370 din. V nobenem primeru pa kot sestavino kapitala še ne štejemo čisti dobiček za posamezno leto, ker je ta itak v naslednjem letu v veliki večini razporejen na dividende, ki so potemtakem prej obveznosti kot sestavni del kapitala. To bi bil števec v dveh variantah. Kot imenovalec pa seveda vedno nastopa celotna pasiva (tabela 2.1, stolpec 10).

Tabela 5.10 Stopnja udeležbe kapitala (in rezervacij) v celotni pasivi TPD

Leto	Stopnja udeležbe kapitala v celotni pasivi			Stopnja udeležbe kapitala in rezervacij v celotni pasivi		
		ali	%		ali	%
1928	0,5810	ali	58,10 %	0,6915	ali	69,15 %
1929	0,5586	ali	55,86 %	0,6643	ali	66,43 %
1930	0,5844	ali	58,44 %	0,6933	ali	69,33 %
1931	0,6211	ali	62,11 %	0,7361	ali	73,61 %
1932	0,6245	ali	62,45 %	0,7392	ali	73,92 %
1933	0,6640	ali	66,40 %	0,7849	ali	78,49 %
1934	0,6955	ali	69,55 %	0,8210	ali	82,10 %
1935	0,6946	ali	69,46 %	0,8216	ali	82,16 %
1936	0,6961	ali	69,61 %	0,8237	ali	82,37 %
1937	0,6911	ali	69,11 %	0,8168	ali	81,68 %
1938	0,6595	ali	65,95 %	0,7788	ali	77,88 %
1939	0,6595	ali	65,95 %	0,7788	ali	78,73 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Ugotovimo torej izredno močno vlogo kapitala pri financiranju TPD in da se je od leta 1928 do 1939 celo povečala udeležba kapitala v celotni pasivi, tj. obveznostih do virov sredstev ali stanju financiranja. To lahko ocenjujemo kot ugoden finančni položaj.

Iz tabele 2.2 (v prilogi) je mogoče izračunati stopnjo udeležbe osnovnih sredstev v celoti sredstev. Osnovna sredstva namreč mimo samih zaposlencev vrednostno nakazujejo proizvodne in poslovne zmogljivosti. Pri izračunu so v števcu upoštevana tako opredmetena osnovna sredstva (tabela 2.2, stolpec 2) kot tudi neopredmetena dolgoročna sredstva (tabela 2.2, stolpec 3), torej tiste postavke, od katerih se (razen v primeru zemljišč) tudi obračunava amortizacija. V imenovalcu izračuna pa je upoštevan podatek o celoti sredstev (tabela 2.2, stolpec 10). Dodatno pa je predstavljena še udeležba osnovnih sredstev in zalog v celoti sredstev. Zaloge obsegajo material (tabela 2.2, stolpec 4) in proizvode (tabela 2.2, stolpec 5). Kazalniki so prikazani v tabeli 5.11:

Tabela 5.11 Stopnja udeležbe osnovnih sredstev (in zalog) v celoti sredstev TPD

Leto	Stopnja udeležbe osnovnih sredstev v celoti sredstev			Stopnja udeležbe osnovnih sredstev in zalog v celoti sredstev		
1928	0,4818	ali	48,18 %	0,5417	ali	54,17 %
1929	0,4488	ali	44,88 %	0,5142	ali	51,42 %
1930	0,5050	ali	50,50 %	0,5777	ali	57,77 %
1931	0,4946	ali	49,46 %	0,5610	ali	56,10 %
1932	0,4797	ali	47,97 %	0,5473	ali	54,73 %
1933	0,4655	ali	46,55 %	0,5177	ali	51,77 %
1934	0,4525	ali	45,25 %	0,5058	ali	50,58 %
1935	0,4303	ali	43,03 %	0,4837	ali	48,37 %
1936	0,4266	ali	42,66 %	0,4773	ali	47,73 %
1937	0,4408	ali	44,08 %	0,4931	ali	49,31 %
1938	0,4568	ali	45,68 %	0,5175	ali	51,75 %
1939	0,4880	ali	48,80 %	0,5736	ali	57,36 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Osnovna sredstva so udeležena v celotnih sredstvih z manj kot polovico in se njihov odstotek v vseh letih bistveno ne spreminja, kar pomeni, da je obračunana amortizacija nekako ustrezala novim naložbam v osnovna sredstva. Zanimivo je, da tudi osnovna sredstva skupaj z zalogami pomenijo v povprečju komaj nekoliko več kot polovico vseh sredstev. Iz tega sledi, da so v strukturi sredstev izredno močne terjatve, kar si je mogoče tolmačiti s tem, da je TPD dobavljala svoje proizvode trgovini, kateri

je z odlogom plačila bilo omogočeno tamkajšnje financiranje zalog. Komercialne terjatve (tabela 2.2, stolpec 6) so bile zastopane v celoti sredstev kot prikazuje naslednja tabela:

Tabela 5.12 Komercialne terjatve v celoti sredstev TPD v obdobju 1928-1939

Leto	Stopnja udeležbe komercialnih terjatev v celoti sredstev		
1928	0,4401	ali	44,01 %
1929	0,4671	ali	46,71 %
1930	0,4030	ali	40,30 %
1931	0,4083	ali	40,83 %
1932	0,4342	ali	43,42 %
1933	0,4670	ali	46,70 %
1934	0,4685	ali	46,85 %
1935	0,4933	ali	49,33 %
1936	0,5030	ali	50,30 %
1937	0,4886	ali	48,86 %
1938	0,4671	ali	46,71 %
1939	0,4073	ali	40,73 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Zanimiva je tudi ugotovitev, v kolikšni meri je lastniški kapital, pojmovan kot trajno financiranje (tabela 2.1, stolpci 2, 3, 4 in znesek 43.205.370 iz stolpca 6) pokrival osnovna sredstva (tabela 2.2, stolpca 2 in 3) oziroma osnovna sredstva in zaloge (tabela 2.2, stolpca 2, 3, 4 in 5). Kazalniki, ki so izračunani s kapitalom v števcu in ustreznimi sredstvi v imenovalcu, so navedeni v tabeli 5.13 (na naslednji strani).

Ugotovimo torej izredno visoko pokritje osnovnih sredstev in zalog z lastniškim kapitalom, iz česar sledi, da je lastniški kapital omogočal dodatno pokrivanje tudi občutnega dela komercialnih terjatev. Spoznanje o nenavadno velikih terjativah v primerjavi z dolgovi nam izstopi ponovno, če primerjamo vse terjatve z vsemi dolgovi in torej izračunamo pokritje dolgov s terjativami. Pri tem jemljemo v števec podatke o komercialnih terjativah (tabela 2.2, stolpec 6) in o drugi aktivi (tabela 2.2, stolpec 9), v imenovalcu pa podatke o izžrebljivih posojilih (tabela 2.1, stolpec 7), komercialnih in finančnih obveznostih (tabela 2.1, stolpec 8), drugih obveznostih (tabela 2.1, stolpec 9) in o presežku dolgoročnih rezervacij (tabela 2.1, stolpec 6) nad zneskom 43.205.370

din, ki je zaradi svoje stalne prisotnosti bil upoštevan pri lastniškem kapitalu. Ugotovitve so predstavljene v tabeli 5.14.

Tabela 5.13 Koeficient kapitalskega pokritja osnovnih sredstev (in zalog) v TPD

Leto	Koeficient kapitalskega pokritja osnovnih sredstev			Koeficient kapitalskega pokritja osnovnih sredstev in zalog		
	1928	1,4331	ali	143,31 %	1,2747	ali
1929	1,4800	ali	129,17 %	1,2917	ali	129,17 %
1930	1,3729	ali	137,29 %	1,2002	ali	120,02 %
1931	1,4894	ali	148,94 %	1,3120	ali	131,20 %
1932	1,5410	ali	154,10 %	1,3505	ali	135,05 %
1933	1,6859	ali	168,59 %	1,5161	ali	151,61 %
1934	1,8142	ali	181,42 %	1,6232	ali	162,32 %
1935	1,9096	ali	190,96 %	1,6985	ali	169,85 %
1936	1,9311	ali	193,11 %	1,7258	ali	172,58 %
1937	1,8527	ali	185,27 %	1,6562	ali	165,62 %
1938	1,7049	ali	170,49 %	1,5050	ali	150,50 %
1939	1,6134	ali	161,34 %	1,3727	ali	137,27 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Tabela 5.14 Terjatveno-dolgovno razmerje za TPV v obdobju 1928-1939

Leto	Terjatveno-dolgovno razmerje
1928	2,2207 : 1
1929	1,9588 : 1
1930	1,7111 : 1
1931	1,8892 : 1
1932	1,7237 : 1
1933	2,2483 : 1
1934	2,9494 : 1
1935	3,4265 : 1
1936	3,7089 : 1
1937	3,7061 : 1
1938	2,9368 : 1
1939	2,5185 : 1

Vir: Poslovna poročila TPD

Vidimo, da terjatve prekoračujejo dolgove v razponu od 71,11 % v letu 1930 do 270,89 % v letu 1936.

Da bi prišli do sodbe o relativni velikosti amortizacije, bi jo kazalo primerjati z vrednostjo amortizirljivih sredstev. Medtem, ko je amortizacija prikazana v tabeli 2.3 v stolpcu 4, je treba od osnovnih sredstev (tabela 2.2, stolpca 2 in 3) odšteti vrednost zemljišč, ki so imela v vseh letih prikazano vrednost 5.476.744 din. Takšen izračun ima sicer hibo, ki je v tem, da primerjamo amortizacijo v letu dni z neodpisano vrednostjo amortizirljivih osnovnih sredstev ob koncu istega leta, ker pač ni znana amortizacijska osnova, od katere je bila amortizacija izračunana. V končni neodpisani vrednosti so lahko upoštevana tudi tista osnovna sredstva, ki so bila pridobljena šele ob koncu leta in od katerih še ni bila obračunana amortizacija. Odpisana vrednost starih osnovnih sredstev pa je lahko že zelo majhna ter individualno obračunana letna amortizacija pri njih zelo velika, kar je treba zaradi pomanjkanja drugačnih podatkov zanemariti. Prav tako je treba zanemariti razliko v hitrosti amortiziranja zgradb in opreme. Ob takšni poenostavitvi pridemo do naslednjih ugotovitev predstavljenih v tabeli 5.15.

Tabela 5.15 Koeficient amortizacije na neodpisano vrednost amortizirljivih osnovnih sredstev TPD

Leto	Koeficient amortizacije na neodpisano vrednost amortizirljivih osnovnih sredstev		
1928	0,0897	ali	8,97 %
1929	0,1101	ali	11,01 %
1930	0,0937	ali	9,37 %
1931	0,1040	ali	10,40 %
1932	0,0957	ali	9,57 %
1933	0,1117	ali	11,17 %
1934	0,1107	ali	11,07 %
1935	0,1043	ali	10,43 %
1936	0,1098	ali	10,09 %
1937	0,1127	ali	11,27 %
1938	0,1082	ali	10,82 %
1939	0,1156	ali	11,56 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Kot vidimo se amortizacija obračunava letno z okoli 10 do 11 % v primerjavi z neodpisano vrednostjo amortizirljivih osnovnih sredstev.

Glede na velike komercialne terjatve je zanimivo vedeti, kolikšna je relativna velikost njihovega letnega odpisa oziroma popravka vrednosti. Zaradi pomanjkljivih podatkov je to mogoče prikazati le za leta 1933 do 1938. Pri tem vzamemo v števec izračuna podatek o odpisih terjatev iz tabele 2.3, stolpec 7, v imenovalcu pa povprečno

stanje komercialnih terjatev iz tabele 2.2, stolpec 6. Povprečje terjatev dobimo kot aritmetično sredino začetnega in končnega stanja. Kazalniki so prikazani v tabeli 5.16.

Tabela 5.16 Koeficient odpisa terjatev proti povprečnemu stanju terjatev za TPD

Leto	Koeficient odpisa terjatev proti povprečnemu stanju terjatev		
	1933	0,00246	ali
1934	0,00244	ali	0,244 %
1935	0,00081	ali	0,081 %
1936	0,00183	ali	0,185 %
1937	0,00648	ali	0,648 %
1938	0,00074	ali	0,074 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Kot vidimo, so odpisi terjatev sorazmerno zelo majhni.

Končno je zanimivo spoznati še strukturo delitve kosmatega dobička, tj. razlike med prihodki od prodaje in proizvodjalnimi stroški (brez amortizacije) v prodanih količinah. Najprej nas utegne zanimati stopnja udeležbe stroškov splošnih služb (tabela 2.3, stolpec 3) in amortizacije (tabela 2.3, stolpec 4) v kosmatem dobičku (tabela 2.3, stolpec 2).

Tabela 5.17 Stopnja udeležbe stroškov splošnih služb in stopnje amortizacije v kosmatem dobičku TPD

Leto	Stopnja udeležbe stroškov splošnih služb v kosmatem dobičku			Stopnja udeležbe amortizacije v kosmatem dobičku		
	1928	0,0667	ali	6,67%	0,1545	ali
1929	0,0697	ali	6,97 %	0,1821	ali	18,21 %
1930	0,0671	ali	6,71 %	0,1893	ali	18,93 %
1931	0,0928	ali	9,28 %	0,2427	ali	24,27 %
1932	0,1260	ali	12,60 %	0,3165	ali	31,65 %
1933	0,1378	ali	13,78 %	0,3836	ali	38,36 %
1934	0,1261	ali	12,61 %	0,3448	ali	34,48 %
1935	0,1193	ali	11,93 %	0,2896	ali	28,96 %
1936	0,1110	ali	11,10 %	0,2708	ali	27,08 %
1937	0,0983	ali	9,83 %	0,2442	ali	24,42 %
1938	0,0882	ali	8,82 %	0,2232	ali	22,32 %
1939	0,0851	ali	8,51 %	0,2262	ali	22,62 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Vidimo, da je odstotek udeležbe tako stroškov splošnih služb kot tudi amortizacije največji v kriznih letih 1932 do 1936, saj se je kriza poznala v manjših prihodkih od prodaje in manjših proizvodjalnih stroških prodanih količin. Po drugi strani pa imamo pri stroških splošnih služb in amortizaciji opravljenih s stalnimi stroški, ki se pojavljajo ne glede na obseg poslovanja.

Sedaj si oglejmo še stopnjo udeležbe obresti (tabela 2.3, stolpec 5) in davkov (tabela 2.3, stolpec 8) v kosmatem dobičku, ki so prikazani v tabeli 5.18:

Tabela 5.18 Stopnja udeležbe obresti in davkov v kosmatem dobičku TPD

Leto	Stopnja udeležbe obresti v kosmatem dobičku			Stopnja udeležbe davkov v kosmatem dobičku		
1928	0,0066	ali	0,66 %	0,2868	ali	28,68 %
1929	0,0035	ali	0,35 %	0,2365	ali	23,65 %
1930	0,0037	ali	0,37 %	0,3053	ali	30,53 %
1931	0,0046	ali	0,46 %	0,2732	ali	27,30 %
1932	0,0067	ali	0,67 %	0,2756	ali	27,56 %
1933	0,0075	ali	0,75 %	0,1774	ali	17,74 %
1934	0,0073	ali	0,73 %	0,1485	ali	14,85 %
1935	0,0067	ali	0,67 %	0,1321	ali	13,21 %
1936	0,0058	ali	0,58 %	0,1732	ali	17,32 %
1937	0,0048	ali	0,48 %	0,1767	ali	17,67 %
1938	0,0041	ali	0,41 %	0,2087	ali	20,87 %
1939	0,0026	ali	0,26 %	0,2423	ali	24,23 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Kot vidimo, relativni znesek obresti ni pomemben, medtem ko je udeležba davkov v kosmatem dobičku že občutna. Pri obrestih, ki so stalni strošek, zasledimo v kriznih letih od 1932 do 1936 povečani odstotek udeležbe v kosmatem dobičku. Nasprotno zasledimo pri davku v kriznih letih celo manjši odstotek udeležbe v kosmatem dobičku kot pred njimi ali za njimi. Ker imamo opravka z vsemi davki in ne samo z davkom, ki je vezan na poslovni izid, se med njimi utegne pojaviti tudi kaka stalna sestavina, večinoma pa so davki le v večji odvisnosti od poslovnega izida. Da bi prišli do prave predstave o davčni obremenitvi, je koristno, če primerjamo davek še z dobičkom z vključenim davkom, tj. s seštevkom popravljenega čistega dobička (tabela 2.3, stolpec 13) in davkov (tabela 2.3, stolpec 8). Ugotovitev je prikazana v tabeli 5.19.

Tabela 5.19 Dobiček skupaj z davki in stopnja udeležbe davkov v dobičku pred obdavčitvijo za TPD

Leto	Dobiček skupaj z davki	Stopnja udeležbe davkov v dobičku pred obdavčitvijo		
1928	67.625 tisoč din	0,4505	ali	45,05 %
1929	62.835 tisoč din	0,4054	ali	40,54 %
1930	56.224 tisoč din	0,5235	ali	52,35 %
1931	37.885 tisoč din	0,5578	ali	55,78 %
1932	16.698 tisoč din	0,8744	ali	87,44 %
1933	10.045 tisoč din	0,8272	ali	82,72 %
1934	13.438 tisoč din	0,5333	ali	53,33 %
1935	18.510 tisoč din	0,3620	ali	36,20 %
1936	34.071 tisoč din	0,4230	ali	42,30 %
1937	30.148 tisoč din	0,3949	ali	39,49 %
1938	38.228 tisoč din	0,4235	ali	42,35 %
1939	39.720 tisoč din	0,5414	ali	54,14 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Sedaj vidimo, da je obremenitev z davki bila relativno najmočnejša ravno v najbolj kriznih letih 1932 in 1933, ko je vzela celo čez 80 % od vsega dobička.

Končno si oglejmo še, kakšna je stopnja udeležbe socialnih dajatev v kosmatem dobičku. Socialne dajatve so navedene v dveh postavkah: kot zneski za socialno skrbstvo (tabela 2.3, stolpec 6), ki se obračunavajo avtomatično od mezd oziroma plač, ter kot zneski za podpore in pokojninski sklad (tabela 2.3, stolpec 11), ki se odmerjajo v različnih zneskih glede na poslovni uspeh. Čisti dobiček je tisti, ki je namenjen zgolj za rezerve in dividende oziroma ostane po obračunu za posamezno poslovno leto nerazdeljen. Če je razdeljen na dividende v večjem znesku kot se je sam pojavil, vpliva razlika na zadržani dobiček iz prejšnjih let oziroma na rezerve; v tabeli 2.3 je izkazan v stolpcu 13. Ti kazalniki so prikazani v tabeli 5.20 na naslednji strani.

Tabela 5.20 Stopnja udeležbe socialnih dajatev in popravljenega čistega dobička v kosmatem dobičku TPD

Leto	Stopnja udeležbe socialnih dajatev v kosmatem dobičku			Stopnja udeležbe popravljenega čistega dobička v kosmatem dobičku		
1928	0,0904	ali	9,04 %	0,3498	ali	34,98 %
1929	0,1165	ali	11,65 %	0,3469	ali	34,69 %
1930	0,1182	ali	11,82 %	0,2778	ali	27,78 %
1931	0,1548	ali	15,48 %	0,2165	ali	21,65 %
1932	0,2356	ali	23,56 %	0,0396	ali	3,96 %
1933	0,2479	ali	24,79 %	0,0371	ali	3,71 %
1934	0,2349	ali	23,49 %	0,1300	ali	13,00 %
1935	0,2105	ali	21,05 %	0,2327	ali	23,27 %
1936	0,1869	ali	18,69 %	0,2363	ali	23,63 %
1937	0,1675	ali	16,75 %	0,2707	ali	27,07 %
1938	0,1627	ali	16,27 %	0,2841	ali	28,41 %
1939	0,1718	ali	17,18 %	0,2052	ali	29,52 %

Vir: Poslovna poročila TPD

Spet najdemo največjo stopnjo udeležbe socialnih dajatev v kosmatem dobičku ravno v kriznih letih 1932 do 1935, ker se stopnja v glavnem ne ravna po poslovnem izidu. Po drugi strani najdemo tudi najmanjšo stopnjo udeležbe čistega dobička v kosmatem dobičku ravno v kriznih letih 1932 in 1933.

5.6 Družbeno odgovorno ravnanje TPD

Proizvodnja rudnikov je bila za takratno državo velikega pomena, še večjo pomembnost pa je imela za zaposlovanje okoliškega prebivalstva. Dobiti zaposlitev v rudniku Trbovlje, Zagorje ali Hrastnik je pomenilo redni zaslužek in zagotovitev socialnih potreb mnogih družin. Že od samega začetka je družba v skrbi za svoje zaposlenca vzpostavila:

- pokojninski sklad uradništva,
- pokojninski sklad nadzornega in pisarniškega osebja,
- dodatno zavarovanje zaposlenca in razne podpore zaposlencem.

V predvojnem obdobju so bili zneski za socialno skrbstvo v Sloveniji višji kot v ostali Jugoslaviji in s tem tudi v TPD višji kot v ostalih konkurenčnih družbah. Po

pravilih pokojninskega zavarovanja TPD so njihovi uslužbenci uživali tudi višje pokojnine, kot jih je nudil državni pokojninski zavod (Šorn, 1997, str. 192).

Leta 1877 so ustanovili posebno finančno ustanovo za pomoč vsem članom omenjene družbe in njihovim bližnjim z nazivom »Bratovska skladnica premogokopa rujavega premoga v Trbovljah trboveljskega rudokopskega društva«. Članstvo v društvu je bilo obvezno za vse zaposlene delavce rudnika, paznike in uradnike, kakor tudi za učence, volonterje in druge osebe, ki zaradi nedokončanega izobraževanja niso dobili nobenega »delavskega« zaslужka ali pa je bil ta nižji od normalnega. V namen pomoči so imeli bolniško in provizijsko blagajno, v okviru katere so uporabljali tudi pomožni denar za nakupe v konzumni trgovini (Jelinčič, 2005, str. 98).

Večina zaposlenih uradnikov, poduradnikov in delavcev TPD je stanovalo v družbenih stanovanjskih poslopih. Do leta 1922 so zgradili v Trbovljah 260, v Zagorju 81, v Hrastniku 69, v Kočevju 50, v Laškem 19 in v Rajhenburgu 29 stanovanjskih objektov. Na vsakem jamskem okrožju pa tudi kopališča.

Družba TPD je imela izpostavo poštne hranilnice, pošto in telefon. Med letoma 1904 in 1909 je TPD zgradila električno centralo, ki je oskrbovala s potrebnim električnim tokom ne samo Trbovlje temveč tudi Hrastnik, Zagorje in Laško. Leta 1937 so to električno centralo še razširili in modernizirali, do takrat pa so termoelektrarne postavili še v Rajhenburgu (zdaj Brestanica), Kočevju, Zagorju, Hrastniku in Krapini.

5.7 Sklepne ugotovitve za TPD

Z rudniki, cementarnami, opekarnami, apnenico in termoelektrarnami se je brez dvoma začel hitrejši gospodarski razvoj na območjih, na katerih so stale in kjer pred tem razen kmetijstva ni bilo drugih pomembnejših gospodarskih dejavnosti. Po drugi svetovni vojni so se vsi deli nekdanje Trboveljske premogokopne družbe po poddržavljenju osamosvojili ter začeli nastopati kot samostojna podjetja. Prav tako pa so se kot samostojna podjetja začeli razvijati tudi nekdanji obrati za potrebe rudnika. Skupaj z njimi se je razvijala gospodarska moč krajev, v katerih so obstajala.

Pol stoletja po takšnem razvoju so se nekatere okoliščine spremenile. Dobro dostopna premogovna nahajališča so se že do kraja izkoristila, ne obstaja več takšno povpraševanje po domačem premogu in tudi njegove cene niso več konkurenčne cenam premoga, ki je uvožen iz daljnih prekomorskih držav. Tudi vse nekdanje cementarne in

opekarne ne delujejo več, temveč le tiste, ki so se uspele modernizirati in povečati ter postati konkurenčne v širšem območju.

Trboveljska premogokopna družba je bila tako kot ZP VGM reprezentančni primer uspešnega podjetja z naprednim in sposobnim managementom. Kazalniki poslovne uspešnosti za proučevano obdobje kažejo, da je bila zelo zdravo in k napredku stremeče podjetje. Gospodarili so ekonomično, saj so se dobički v glavnem porabljali za razširjanje obstoječih obratov ter izgradnjo novih modernih naprav. Družba TPD ni nikoli poslovala z izgubo in samo v kriznih letih 1932 in 1933 ni izplačala dividend delničarjem. Sicer pa je bila višina dividende prva leta celo 17,5% glede na nominalno vrednost delnic, kasneje pa se je gibala med 5% in 10%. Tudi v TPD so se za izplačevanje dividend v nekaterih kriznih tridesetih letih posluževali zadržanega dobička prejšnjih let.

Družbeno odgovorno ravnanje se je izražalo v skrbi za zaposlenca ter ekonomskem razvoju lokalne skupnosti. V svojem okolju so poskrbeli za postavitev infrastrukture od elektrifikacije, pošte in telefona do izgradnje številnih stanovanjskih in družabnih objektov.

6 PRISPEVEK RAZISKAVE TER IZHODIŠČA ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE

Prispevek raziskave v strokovnem smislu je prikaz metodologije, kako je mogoče na podlagi razpoložljivih podatkov (predvsem računovodskih) analizirati uspešnost in razvoj podjetij v preteklosti. Drugi moj raziskovalni prispevek pa je, da sem s to metodologijo predstavil uspešnost delovanja dveh predvojnih delniških družb ZP VGM in TPD. S svojo raziskavo sem prvi, ki se je lotil ocenjevanja njihovega ekonomsko-finančnega položaja.

V nadaljnjem metodološkem raziskovanju bi bilo mogoče:

- Za podjetji ZP VGM in TPD pridobiti dodatne arhivske podatke za predvojno obdobje in jih analizirati.
- Proučiti, kako sta se ti dve podjetji razvijali po vojni.
- Oceniti poslovno uspešnost še za druga predvojna podjetja in primerjati njihove rezultate.

Za predvojno obdobje bi se s pomočjo drugih (meni nedostopnih) virov dalo analizirati kako so se gibale cene delnic teh podjetij v celotnem obdobju poslovanja. Sam sem upošteval le delček gibanja cen iz zasebne dokumentacije, verjetno pa kje obstajajo še kakšni drugi podatki o gibanju cen teh delnic. Nadalje bi bilo možno proučiti kako se je spreminjalo lastništvo. Iz kakšnih drugih zgodovinskih virov pa bi bilo možno raziskati tudi kakšne so bile takrat plače delavcev, saj tega podatka ni v predvojnih poslovnih poročilih.

Zanimiva bi bila raziskava, kako sta se ti podjetji razvijali po vojni, ko sta bili nacionalizirani, ter po letu 1991, ko je bila izvršena denacionalizacija. Lahko se prouči njun razvoj v tem novem okolju in primerja s starim razvojem ter ugotovi, kaj je vplivalo na razlike v enem in drugem gospodarskem okolju. Predstaviti bi bilo mogoče metodologijo objavljanja poslovnih poročil ter način poročanja v socialističnem obdobju in kako so se ti podatki razlikovali od predvojnih. Je pa potrebno opozoriti, da se je metodologija poročanja v socializmu pogosto spreminjala in bo težko primerjati podatke različnih let. Glede na to, da se niso izdajala poslovna poročila za širši krog uporabnikov, je tudi vprašanje ali obstajajo enako bogati podatki in v enakem obsegu. Po vojni sta se podjetji ZP VGM in TPD razdelili na številna manjša podjetja, zato bi bilo potrebno računovodske izkaze konsolidirati, da bi jih lahko primerjali s predvojnimi obdobjem. V povojnem razdobju tudi ni bilo prikazanega dobička, je pa bil gotovo bolj zastopan socialni moment. Tako je obstajal na primer sklad skupne porabe za stanovanjsko gradnjo, kar pred vojno ni bilo poznano.

Seveda pa bi bilo mogoče ocenjevati poslovno uspešnost tudi za druga predvojna podjetja. Primerna za proučevanje bi bila na primer družba Železarne Jesenice, ki je prav tako redno objavljala svoja poslovna poročila.

7 POSPLOŠITEV DOGNANJ ANALIZE NA SPLOŠNO UPORABEN MODEL

Pri ocenjevanju poslovne uspešnosti podjetij v sedanosti in za napovedovanje njihovega nadaljnega poslovanja v prihodnosti, je potrebno upoštevati več vidikov uspešnosti. En vidik je finančni, drugi pa so nefinančni, ki upoštevajo vrsto kvalitativnih informacij. Kot zelo uporabnega bi izpostavil model »The Balanced Scorecard« ali pa »priznanje Republike Slovenije za kakovost«.

Pri ocenjevanju poslovne uspešnosti podjetij iz preteklosti pa smo vezani na upoštevanje pretežno finančnega vidika, saj nam glavno informacijsko podlago predstavljajo računovodske informacije. Pa še tu se, zaradi omejenosti podatkov v predvojnih poslovnih poročilih, ne more uporabiti vseh sedanjih analiz in kazalnikov. Za presojanje poslovnega izida, pa lahko v poslovnih poročilih najdemo tudi nekatere neračunovodske podatke, kot so na primer podatki o proizvodnji ali številu zaposlencev, ki dodatno osvetljujejo predstavo o nekdanjem delovanju podjetja.

Za ocenjevanje poslovne uspešnosti podjetij iz preteklosti zato priporočam naslednji pristop. S kazalniki financiranja in investiranja najprej prikažemo v kakšnih razmerah je podjetje doseglo določen poslovni izid.

7.1 Pregled financiranja kot podlaga za poslovne izide

Temeljni podatki o financiranju so razvidni iz pasivne strani bilance stanja. V kolikor se delajo primerjave podatkov skozi daljše časovno obdobje je potrebno upoštevati še menjavo različnih valut in inflacijska gibanja. Kazalnik financiranja prikazuje strukturo financiranja podjetja. Njegova sredstva so lahko financirana z lastnimi ali tujimi viri financiranja. Primerno je izračunati naslednji kazalnik, ki nam prikaže udeležbo kapitala v celotnih obveznostih do virov sredstev:

$$\text{stopnja lastniškosti financiranja} = \frac{\text{kapital}}{\text{obveznosti do virov sredstev}}$$

Od vsebine financiranja je odvisno tveganje poslovanja podjetja. Podjetje, ki ima malo lastnih virov financiranja je praviloma v slabem položaju. Tega si lahko izboljša s pridobitvijo dolgoročnih tujih virov financiranja. Kratkoročni viri financiranja pa so praviloma dragi in nezanesljivi.

Za predvojne podatke (iz pasivne strani bilance stanja) lahko tako izračunamo stopnjo udeležbe lastniškega kapitala v celotni pasivi. S tem kazalnikom ugotovimo kako močno vlogo je imel kapital pri financiranju:

$$\text{stopnja lastniškega kapitala} = \frac{\text{delniški kap.} + \text{presežek kap.} + \text{rezerva} + \text{prenes. čisti dobiček}}{\text{celotna pasiva}}$$

Lastniškemu kapitalu v števcu pa lahko dodamo tudi še dolgoročne rezervacije. Kadar je kapital udeležen z več kot 50% kaže na ugoden položaj podjetja.

7.2 Pregled investiranja kot podlaga za poslovne izide

Temeljni podatki o investiranju se nahajajo na aktivni strani bilance stanja. Tudi tu je pri daljšem proučevanju potrebno preračunati podatke zaradi morebitne menjave valut ali inflacije. Pozornost pa je potrebna tudi pri ovrednotenih osnovnih sredstvih, obračunani amortizaciji in ovrednotenih zalogah. V času, ko še ni bilo računovodskih standardov, se je lahko z raznimi manevri vplivalo na poslovni izid s temi kategorijami.

Kazalniki investiranja prikazujejo udeležbo opazovane kategorije v celotnih sredstvih, ali njihovem delu. Izračunamo lahko delež trajnih sredstev, obratnih sredstev, zalog ali terjatev v povprečnem stanju sredstev. Tako je lahko pomemben kazalnik:

$$\text{stopnja osnovnosti investiranja} = \frac{\text{osnovna sredstva}}{\text{sredstva}}$$

Ta kazalnik pa lahko prikažemo tudi tako:

$$\text{stopnja udeležbe osnovnih sredstev v celoti sredstev} = \frac{\text{opredmetena osn. sred.} + \text{neopred. dolgor. sred.}}{\text{skupaj aktiva}}$$

S pomočjo tega kazalnika izračunamo delež trajnih sredstev v povprečnem stanju sredstev. Njegova vrednost je seveda manjša v delovno intenzivni proizvodnji. Sicer pa velja, da kadar je stopnja udeležbe osnovnih sredstev zelo majhna, kaže na večjo odpisanost obstoječih osnovnih sredstev in potrebo po obnavljanju poslovnih zmogljivosti.

Dodatno lahko predstavimo še udeležbo osnovnih sredstev in zalog v celoti sredstev:

$$\text{stopnja udeležbe osn. sred. in zalog v celoti sredstev} = \frac{\text{opred. osn. sred.} + \text{neopred. dolgor. sred.} + \text{zaloge}}{\text{skupaj aktiva}}$$

Pri presojanju poslovanja sta pomembna kazalnika še stopnja udeležbe zalog in stopnja udeležbe komercialnih terjatev v celotnih sredstvih. Izračun izgleda tako:

$$\text{stopnja udeležbe zalog} = \frac{\text{zaloga (materiala, polproizvodov in končnih proizvodov)}}{\text{celotna sredstva}}$$

$$\text{stopnja udeležbe komercialnih terjatev} = \frac{\text{komercialne terjatve}}{\text{celotna sredstva}}$$

Na strani investiranja je koristno pogledati kako lastniški kapital skupaj z dolgoročnimi rezervacijami pokriva osnovna sredstva:

$$\text{koef. kap. pokritja osn. sred.} = \frac{\text{delniški kap.} + \text{presežek kap.} + \text{rezerva} + \text{prenes. čisti dob.} + \text{dolgor. rezervacije}}{\text{osnovna sredstva}}$$

Rezultat je ugoden, kadar kapital z dolgoročnimi rezervacijami pokriva več kot zgolj osnovna sredstva. Lahko pa v imenovalc dodamo še zaloge in tako dobimo nov kazalnik:

$$\text{koef. kap. pokritja osn. sred. in zalog} = \frac{\text{delniški kap.} + \text{presežek kap.} + \text{rezerva} + \text{prenes. čisti dob.} + \text{dolgor. rezervacije}}{\text{osnovna sredstva} + \text{zaloge}}$$

Prikaz razmerja vseh terjatev proti vsem dolgovom se izračuna tako:

$$\text{terjatveno dolgovno razmerje} = \frac{\text{komercialne} + \text{druge terjatve}}{\text{komercialne in finančne obveznosti} + \text{druge obveznosti}}$$

Za ugotavljanje hitrosti prehajanja osnovnih sredstev med stroške je možno izračunati naslednji koeficient, ki kaže relativno velikost amortizacije:

$$\text{koef. amortizacije na neodp. vred. osn. sred.} = \frac{\text{amortizacija}}{\text{neodpisana vrednost osnovnih sredstev}}$$

Tu je potrebno opozoriti, da se je v predvojnih poslovnih izidih amortizacija označevala z nazivom »odpisi«. Takrat se tudi ni smatrala kot strošek, ki vpliva na poslovni izid, temveč kot postavka, ki je odvisna od možnosti kosmatega poslovnega izida.

V kolikor razpolagamo s podatki, je zanimivo vedeti tudi kakšna je relativna velikost odpisa komercialnih terjatev:

$$\text{koeficient odpisa terjatev proti povpreč. stanju terjatev} = \frac{\text{odpisi terjatev}}{\text{povprečno stanje terjatev}}$$

7.3 Analiza izidov poslovanja

Poslovni izid je razlika med prihodki in odhodki. Ko odštejemo od dobička še davek dobimo čisti dobiček. Le ta se nameni za oblikovanje rezerv, dividend ali pa se kot nerazdeljen prenaša v naslednje leto. V predvojnem obdobju pa še niso izkazovali čistega dobička kot ga poznamo v današnjem smislu. Da bi bile vrednosti primerljive današnjemu razumevanju zadeve, je potrebno podatke iz poslovnih poročil preračunati tako:

Kosmati dobiček iz poslovanja

- + Finančni prihodki iz naložb
- + Drugi prihodki
- Stroški splošnih služb
- Amortizacija
- Odhodki za obresti
- Drugi odhodki
- Davki
- = **Prikazani letni čisti dobiček**
- nagrade in skladi zaposlencev
- rezervacije za stroške
- = **Popravljeni čisti dobiček**
- rezerve
- dividende
- = **Nerazdeljeni čisti dobiček**

Za dejanski poslovni čisti dobiček je treba jemati tistega, ki je prikazan kot popravljeni čisti dobiček.

7.4 Analiza finančnega položaja in izidov poslovanja

Z zornega kota lastnikov je najbolj zanimiv podatek, kakšne so bile za posamezno leto obračunane dividende. Te so se izražale v odstotkih od nominalne vrednosti delnic. Običajno prikazovanje dividend v predvojnem obdobju je zanemarjalo vpliv inflacije. Če bi delniški kapital vsako leto povečevali na podlagi indeksa inflacije, bi bili dejanski odstotki dividend od popravljene vrednosti vsako leto manjši. V kolikor pa bi posameznega lastnika zanimalo, kako se je oplojevala njegova naložba v delnico podjetja, bi moral upoštevati ceno, ki jo je sam plačal za njeno pridobitev, nato pa jo popravljati še z indeksom cen, s takšno osnovo pa primerjati znesek dividende za posamezno leto.

Z zornega kota podjetja se poslovni izid najpogosteje presoja na podlagi razmerja med čistim dobičkom (ki pripada lastnikom) in kapitalom:

$$\text{koeficient čiste dobičkonosnosti kapitala (ROE)} = \frac{\text{čisti dobiček}}{\text{povprečni kapital}}$$

Za predvojno obdobje pa bi ta kazalnik izračunali tako:

$$\text{koef. čiste dobičk. kapitala} = \frac{\text{popravljeni čisti dobiček}}{\text{delniški kapital} + \text{presežek kapitala} + \text{rezerva} + \text{preneseni čisti dobiček}}$$

Ker mora imenovalec vsebovati povprečno višino lastniškega kapitala v posameznem letu, je potrebno to vrednost posebej izračunati z aritmetično sredino podatkov ob začetku leta in ob koncu leta.

Iz razpoložljivih podatkov predvojnih poslovnih poročil je zanimivo nadalje spoznati strukturo delitve kosmatega dobička iz poslovanja, povečanega za finančne in druge prihodke. Izračunamo:

$$\text{stopnja udeležbe str. splošnih služb v pov. kosmatem dobičku} = \frac{\text{stroški splošnih služb}}{\text{kosmati dobiček} + \text{finančni in drugi prihodki}}$$

ali pa

$$\text{stopnja udeležbe popravljenega čistega dobička v kosmatem dobičku} = \frac{\text{popravljeni čisti dobiček}}{\text{kosmati dobiček}}$$

Za stopnjo udeležbe amortizacije pa izračunamo:

$$\text{stopnja udeležbe amortizacije v povečanem kosmatem dobičku} = \frac{\text{amortizacija}}{\text{kosmati dobiček} + \text{finančni in drugi prihodki}}$$

Da ugotovimo, koliko so bila dobljena posojila pomembna pri financiranju izračunamo naslednji kazalnik:

$$\text{stopnja udeležbe obresti v povečanem kosmatem dobičku} = \frac{\text{odhodki za obresti}}{\text{kosmati dobiček} + \text{finančni in drugi prihodki}}$$

Na podoben način lahko izračunamo še kazalnik stopnje udeležbe davkov:

$$\text{stopnja udeležbe davkov v povečanem kosmatem dobičku} = \frac{\text{davki}}{\text{kosmati dobiček} + \text{finančni in drugi prihodki}}$$

Pri tem je treba poudariti, da so bili v predvojnem obdobju davki v posameznem letu prikazani po plačanem znesku in ne po obračunanem znesku za tisto leto. Do jasnejše slike o obremenitvi podjetja zato pridemo, če izračunamo kazalnik:

$$\text{stopnja udeležbe davkov v dobičku pred obdavčitvijo} = \frac{\text{davki}}{\text{davki} + \text{popravljeni čisti dobiček}}$$

Odnos managementa do zaposlencev pa je razviden iz kazalnika:

$$\text{stopnja udeležbe zaposlencev v povečanem kosmatem dobičku} = \frac{\text{nagrade in skladi za zaposlence}}{\text{kosmati dobiček} + \text{finančni in drugi prihodki}}$$

ali

$$\text{stop. udeležbe socialnih dajatev v kosmatem dobičku} = \frac{\text{odhodki za socialno skrbstvo + podpore in pokojnine}}{\text{kosmati dobiček}}$$

in

$$\text{stopnja udeležbe zaposlencev v popravljenem čistem dobičku} = \frac{\text{nagrade in skladi za zaposlence}}{\text{popravljeni čisti dobiček}}$$

7.5 Družbeno odgovorno ravnanje

Zanimivo za predvojno obdobje je tudi ocenjevanje družbeno odgovornega ravnanja takratnih podjetij. Čeprav pred desetletji ta pojem še ni bil poznan, se je management zavedal pomembnosti uresničevanja interesov svojih zaposlencev in vlaganja v razvoj lokalne skupnosti. Dolgoročno uspešna so bila samo tista podjetja, ki so uresničevala interese različnih skupin, ki so z njo sodelovale. S tem, ko so podjetja gledala na probleme zaposlencev in na širše družbeno okolje, so si večala ugled in zagotavljala tudi svojo ekonomsko uspešnost. Nekaj teh kvalitativnih informacij je mogoče zaslediti v uvodnem in splošnem delu letnih poslovnih poročil, še več pa v razni arhivski literaturi in virih, ki obravnavajo takratno obdobje.

Posplošitev dognanj analize na splošno uporaben model

8 SKLEP

Za ocenjevanje preteklosti so še posebej primerni kazalniki, ki se nanašajo na računovodske podatke, saj so ti že v osnovi usmerjeni v preteklost. Posamezne kazalnike je potrebno medsebojno logično povezati in oceniti primernost njihove višine. V svoji raziskavi sem medsebojno primerjal kazalnike istega podjetja v različnih časovnih obračunskih obdobjih, ker me je zanimala uspešnost poslovanja v seriji zaporednih let. Sicer pa bi bila možna tudi primerjava izračunanih kazalnikov med različnimi podjetji znotraj iste panoge, v koliko bi takrat taka podjetja obstajala.

Neprecenljiv in pogosto tudi edini vir podatkov o poslovanju gospodarskih družb predstavljajo njihova poslovna poročila. Poslovno poročilo je sestavljeno iz računovodskega in poslovnega dela. Računovodski del sestavlja bilanca stanja in izkaz poslovnega izida. Bilanca stanja prikazuje sredstva in izvor teh sredstev, s katerimi podjetje razpolaga v določenem trenutku. Medtem, ko izkaz poslovnega izida prikazuje razliko med prihodki in odhodki v proučevanem obdobju. Kot razlika med njimi je izračunan poslovni izid kot dobiček ali izguba.

Poslovno poročilo je bogat vir informacij za ocenjevanje podjetja in oblikovanje različnih poslovnih odločitev. Zato so v poslovodstvu lahko prisotne težnje, da se prikaže poslovanje podjetja tudi nekoliko pristransko. Spreten računovodja je namreč sposoben v okviru pravil stroke prikazati podjetje v zeleni luči in takrat je realnost vsebin računovodskih izkazov lahko tudi nekoliko vprašljiva.

Uporaba sodobnih pristopov in sodil za presojo poslovne uspešnosti se je izkazala za primerno metodologijo pri ocenjevanju predvojnih podjetij, v koliko se razpoložljivi podatki prilagodijo sedanjim kazalnikom uspešnosti. Za proučevanje podatkov sem moral predvojne postavke najprej pojasniti in preurediti, da so se navedbe približale sedanjemu razumevanju ekonomskih kategorij. Značilnosti predvojne računovodske stroke, ki jih je potrebno upoštevati pri ocenjevanju poslovne uspešnosti podjetij v preteklosti so naslednje:

- V izvornih bilancah stanja je bila pogosto prenizko prikazana vrednost poslovnih osnovnih sredstev. Delniške družbe so to vrednost popravljale le, v koliko je bilo to potrebno pri predstavitvi poslovnega izida za posamezno leto. Knjigovodsko prenizko izkazane vrednosti pri dolgoročnih sredstvih, pa lahko povzročajo nerealnosti pri proučevanju na podlagi knjigovodskih podatkov.
- Na takratni poslovni izid je bilo mogoče vplivati tudi z različnim vrednotenjem zalog v letnih poročilih, saj ni posebnih navedb o uporabljenih metodah njihovega vrednotenja.
- V predvojnem obdobju še niso razlikovali rezerv, ki izhajajo iz delitve čistega dobička, od rezervacij, ki se pojavljajo kot odhodki pred ugotovitvijo dobička.

- Prav tako niso poznali čistega dobička v današnjem smislu, temveč so ugotavljali kot čisti dobiček tiste zneske, o katerih se je moral izreči redni letni občni zbor delničarjev in je obsegal tudi nekatere postavke stroškov, ki niso pomenili znakov oplojevanja kapitala z zornega kota lastnikov. Vključeval je dolgoročne rezervacije, letne nagrade zaposlencem, članom upravnega sveta in nadzornega sveta ter pokojninske sklade, kar se po sedanjih tolmačenjih obravnava kot strošek oziroma odhodek pred ugotovitvijo čistega dobička. Da sem prišel do dejanskega zneska čistega dobička za nadaljnje proučevanje, je bilo potrebno te postavke odšteti od prikazanega čistega dobička v izvornem izkazu poslovnega izida. Tako sem dejanski poslovni čisti dobiček prikazal v tabelah kot »popravljeni čisti dobiček«, ki je namenjen za rezerve, dividende ali pa je nerazdeljen.
- Po praksi predvojnih podjetij se niso izkazovali prihodki od prodaje, kakor tudi ne proizvodjalni stroški v prodanih količinah. Navedba se je začela z njihovo razliko in je bila v poslovnih poročilih označena kot »skupni dobiček«.
- Zanimivo je bilo tudi obračunavanje amortizacije, ki so jo označevali z »odpisi«. Amortizacija se ni smatrala kot strošek, ki vpliva na poslovni izid, temveč kot postavka, ki je odvisna od možnosti kosmatega poslovnega izida. Po predvojni praksi je bil odpis vrednosti osnovnih sredstev odvisen zgolj od možnosti, ki jih je ponujal poslovni izid.
- Tudi podatki o plačah delavcev in uslužbencev niso objavljeni v poslovnih poročilih. Delno so skriti v nepredstavljenih proizvodjalnih stroških, ki po odštevanju od prihodkov od poslovanja ustvarijo podatek o kosmatem dobičku iz poslovanja, delno pa so skriti v stroških splošnih služb. Plače, ki so pripadale uslužbencem in so sestavni del stroškov splošnih služb so bile obračunane mesečno vnaprej. Mezde, ki so pripadale delavcem in so sestavni del proizvodjalnih stroškov pa so bile obračunane mesečno za nazaj.
- Podatke iz izvornih bilanc je potrebno preračunati na enotno valuto, da so lahko primerljivi v seriji zaporednih let. Tako so bili v moji raziskavi podatki za leta 1920 do 1922 preračunani iz starih avstrijskih kron, podatki za leta 1941 do 1944 pa iz italijanskih lir v stare jugoslovanske dinarje.

V nalogi sem prikazal sistematičen način, kako se lahko s sedanjimi metodami presoja uspešnost podjetij iz preteklosti. Za ocenjevanje računovodskih podatkov sem uporabil kazalnike iz slovenskih računovodskih standardov in izbral tiste, ki so najbolj primerni in uporabni glede na omejenost podatkov. Z opisom družbeno odgovornega

ravnanja pa sem osvetlil tudi širši družbeni pomen teh podjetij in ravnanje takratnega managementa.

V raziskavi sem oblikoval model za ocenjevanje uspešnosti predvojnih podjetij glede na obstoječe omejitve. Na podlagi te metodologije sem nato izdelal sodbo o uspešnosti za podjetje Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode d.d. ter za Trboveljsko premogokopno družbo. To sta bili reprezentančni delniški družbi v obdobju Kraljevine Jugoslavije, ki predstavlja začetek slovenskega managementa. Izkazalo se je, da sta obe družbi v vseh letih poslovanja izkazovali dobičkonosnost kapitala in izplačevali temu primerne dividende. Res pa je, da so se v času velike gospodarske krize dividende izplačevale iz prihranjenega čistega dobička predhodnih let. Sicer pa je management gospodaril ekonomično, saj so se dobički v glavnem porabljali za razširjanje obratov in modernizacijo proizvodnje.

Pri družbeno odgovornem ravnanju je bila v proučevanih podjetjih izražena skrb za zaposlenca in ekonomski razvoj lokalne skupnosti. Poskrbljeno je bilo za socialno, nezgodno, zdravstveno in pokojninsko zavarovanje zaposlencev, zgrajeni pa so bili tudi številni stanovanjski in družabni objekti. Takratni management se je zavedal pomembnosti uresničevanja interesov svojih zaposlencev in ni zgolj stremel po ustvarjanju čim večjega dobička, kot je to praksa danes.

Sklep

LITERATURA

- Borak, Neven in Jasna Fischer. 2005. *Slovenska novejša zgodovina*. Ljubljana: Mladinska knjiga: 474-478.
- Borak, Neven in Žarko Lazarević. 1996. *Prevrati in slovensko gospodarstvo v XX. stoletju 1918-1945-1991*. Ljubljana: Cankarjeva založba: 104, 209.
- Brezigar, Milko. 1918. *Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva*. Celje: Omladina: 16.
- Drevenšek, Mojca. 2005. *Družbena odgovornost: kaj, zakaj, kako?* 6. konferenca kakovosti. Ljubljana: GZS.
- Fisher, J.. 1992. *Use of Nonfinancial Performance Measures*. Spring: *Jurnal of Cost Management*: 31-38.
- Hočevar, Marko. 1995. *Oblikovanje računovodskih informacij za poslovno nadziranje po mestih odgovornosti*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije: 187.
- Horvat, Tatjana. 2000. *Priprava letnega poročila za komuniciranje z interesnimi skupinami podjetja*. Ljubljana: *Gospodarski vestnik*: 22, 73.
- Horvat, Tatjana. 2003. *Priprava razkritij v letnem poročilu gospodarske družbe*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije: 260, 403.
- Howell, Robert A. in Stephen R. Soucy. 1987.: *Operating Controls in the New Manufacturing Environment*. New York: *Management Accounting*: 25-31.
- Igličar, Aleksander in Marko Hočevar. 1997. *Računovodstvo za managerje*. Ljubljana: *Gospodarski vestnik*: 249.
- Jaklič, Marko. 1996. *Družbeno odgovorno poslovanje in poslovna etika*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta: 60.
- Jelinčič, Zmago. 2005. *Trboveljska premogokopna družba*. Murska Sobota: Eurotrade print: 86-88, 90-94, 98.
- Kaplan, Robert S. in David P. Norton. 1992. *Balanced Scorecard – Measures That Drive Performance*. Boston: *Harvard Business Review* Jan/Feb: 72.
- Knez, Zdenko. 1944. *Dati in imeti*. Ljubljana: Pisarne gospodarskih svetovalcev v Ljubljani: 61-62, 67, 69-70, 85-86.
- Kralj, Janko. 2001. *Temelji managementa in naloge managerjev*. Koper: Visoka šola za management: 130.
- Kresal, France. 1978. *Struktura delavstva v Sloveniji od 1918 do 1941*. *Jugoslovenski istorijski časopis* 381-393.
- Maskell, Brian H.. 1992. *Performance Measurement for World Class Manufacturing*. *Corporate Controller*, Jan/Feb: 44-48.
- Mazurkiewicz, Pirot in Lucia Grena. 2003. *Corporate Social Responsibility and Multi-Stakeholder Dialogue*. Washington D.C.: World Bank: 8.

Literatura

- Mayr, Branko. 2006. *Uporabnost računovodskih poročil pri poslovnem odločanju*. seminarsko gradivo. Ljubljana: ISI d.o.o.: 47, 48, 49.
- Melavc, Dane. 1986. *Kako gospodariti*. Maribor: Visoka ekonomsko-komercialna šola: 276.
- Melavc, Dane in Franko Milost. 2003. *Računovodstvo*. Koper: Fakulteta za management: 106, 110.
- Mihelčič, Miran. 1996. *Analiza organizacije združbe ob uvajanju modela Evropske nagrade za kakovost v Sloveniji*. Zbornik 2. posvetovanja o sodobnih vidikih analize poslovanja in organizacije. Portorož: ZES: 139.
- Milost, Franko. 2002. *Računovodstvo*. Portorož: Turistica – Visoka šola za turizem Portorož: 209, 219.
- Nemo, Dr. 1948. *Trgovsko-gospodarski leksikon*. Ljubljana: Umetniška propaganda: 409, 465.
- Nickols, Fred. 1998. *Accountability Scorecard: Reconciling and Integrating Stakeholder Needs & Requirements*: 1-8.
- Sič, Franjo. 1943. *Knjigovodstvo*. Ljubljana: Knjigarna tiskovne zadruga d.z o.z.: 89-90.
- Slapničar, Sergeja. 2005. *Kako poročati o družbeni odgovornosti*. Ljubljana: Manager: 44-45.
- Šorn, Jože. 1956. *Razvoj papirnice Vevče*. Ljubljana: Papirnica Vevče: 48, 89, 135.
- Šorn, Jože. 1997. *Slovensko gospodarstvo v poprevertnih letih 1919–1924*. Ljubljana: Cankarjeva založba: 215, 192.
- Tavčar, Mitja I. 2002. *Strateški management*. Učbenik za podiplomski študij. Koper: Visoka šola za management: 2.
- Tekavčič, Metka. 1995. *Koncept stroškov po aktivnostih poslovnega procesa*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta: 125-126.
- Tekavčič, Metka in Alojz Mengušar. 2002. *Analiziranje uspešnosti poslovanja s pomočjo sistema med seboj povezanih kazalnikov*. Strokovno posvetovanje o sodobnih vidikih analize poslovanja in organizacije. Portorož: ZES: 22.
- Turk, Ivan. 2000. *Pojmovnik računovodstva, financ in revizije*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo: 791.
- Turk, I., S. Kavčič, M. Kokotec-Novak, S. Koželj, D. Melavc in M. Odar. 2001. *Finančno računovodstvo*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije: 729.
- Turk, Ivan, Slavka Kavčič in Majda Kokotec-Novak. 2003. *Poslovodno računovodstvo*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo: 733.
- Vežjak, Blanka. 2002. *Trajnostni razvoj podjetja*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije: 42.

Wilson, Mel. 2003. *Corporate sustainability: What is it and where does it come from?* Ivey Business Journal. Ontario: Ivey School of Business, University of Westone Ontario: 1.

VIRI

Ob stoletnici Vevč. 1943. Ljubljana: Merkur.

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1928

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1929

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1930

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1931

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1932

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1933

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1934

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1935

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1936

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1937

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1938

Poslovno poročilo Trboveljske premogokopne družbe za leto 1939

Slovenski računovodski standardi. 2006. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.

Zakon o gospodarskih družbah, Uradni list RS, št. 42/2006.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1920.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1921.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1922.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1923.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1924.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1925.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1926.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1927.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1928.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1929.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1930.

Literatura

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1931.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1932.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1933.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1934.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1935.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1936.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1937.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1938.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1939.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1940.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1941.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1942.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1943.

ZPVGM: Poslovno poročilo za leto 1944.

Razno arhivsko gradivo:

časopis: Slovenski Narod, 7.8.1943

časopis: Slovenec, 8.8.1943

PRILOGE

Pojmovnik izrazov iz predvojnih poslovnih poročil

Tabela 1.1 Sestavine pasive ZP VGM (v din)

Tabela 1.2 Sestavine aktive ZP VGM (v din)

Tabela 1.3 Poslovni izid ZP VGM (v din)

Tabela 1.4 Proizvodnja TP VGM (v vagonih)

Tabela 1.5 Število zaposlencev in dotacije zaposlencem iz dobička (v din)

Tabela 1.6 Upravni in nadzorni svet ZP VGM ter njihove tantijeme (v din)

Tabela 2.1 Sestavine pasive TPD (v din)

Tabela 2.2 Sestavine aktive TPD (v din)

Tabela 2.3 Poslovni izid TPD (v din)

Tabela 2.4 Proizvodnja in prodaja TPD (v tonah)

POJMOVNIK – tolmačenje izrazov iz predvojnih poslovnih poročil

<u>Star izraz</u>	<u>Današnji pomen ekonomske kategorije</u>
»Aktiva in pasiva«	Sredstva in obveznosti do virov sredstev
»Anticipacije«	Usredstvene razmejitvene postavke
»Ažija«	Vplačani presežek kapitala
»Debitorji«	Komercialne terjatve
»Defraudacija«	Poneverba
»Delniška glavnica«	Delniški kapital
»Dohodki«	Prihodki
»Dolžniki za dobavljeno blago«	Komercialne terjatve
»Donosni računi proizvodnje in prodaje«	Kosmati dobiček iz poslovanja
»Dubiozne terjatve«	Odpisane terjatve
»Efekti«	Finančne naložbe v vrednostnice
»Glavnična rezerva«	Vplačani presežek kapitala
»Inkorporacija«	Pridružitve, pripojitev
»Izdatki«	Odhodki
»Kapital«	Čisto premoženje
»Kreditorji«	Komercialne in finančne obveznosti
»Kurzna diferenca za izžrebljiva posojila«	Druga aktiva
»Odpisi«	Amortizacija
»Obtočna imovina«	Kratkoročna, gibljiva in obratna sredstva
»Postavke pasive bilance stanja«	Kapitalske sekcije v bilanci stanja (obveznosti do delničarjev)
»Predčasno odkrivanje na dnevnikih kopih«	Neopredmetena dolgoročna sredstva
»Prejemki«	Prihodki
»Prva bilanca«	Bilanca stanja
»Račun izgube in dobička«	Izkaz poslovnega izida
»Razni obratni material«	Zaloga materiala
»Remuneracija«	Zneski za nagrade zaposlencem
»Rezervni sklad«	Rezerva
»Skupni dobiček«	Kosmati dobiček iz poslovanja
»Stalna imovina«	Dolgoročna, gibljiva in obratna sredstva
»Stroški in plače«	Stroški splošnih služb
»Tantijeme«	Zneski za nagrade funkcionarjem
»Upravni stroški«	Stroški splošnih služb
»Upniki«	Komercialne in finančne obveznosti

Tabela 1.1 Sestavine pasive ZP VGM (v din)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Leto	Delniški kapital	Presežek kapitala	Rezerva in preneseni čisti dobiček	Popravljeni čisti dobiček v letu	Dolgoročne rezervacije za stroške	Pokojninski in podporni sklad	Komerzialne in finančne obveznosti	Druge obveznosti	Skupaj pasiva
1920	5.000.000			518.285	905.058	250.000	4.605.737	225.508	11.504.588
1921	10.000.000	2.689.874	118.285	880.696	1.242.558	382.722	3.880.175	203.956	19.398.266
1922	12.500.000	3.913.444	198.981	1.225.227	1.592.557	391.520	16.748.190	408.091	36.978.010
1923	20.000.000	6.696.666	424.208	1.903.404	2.242.558	786.903	29.358.464	456.468	61.868.671
1924	20.000.000	6.479.099	540.114	2.357.490	2.642.558	1.073.689	29.785.995	473.357	63.352.302
1925	20.000.000	6.417.006	697.594	2.271.980	2.642.558	1.300.895	26.014.186	386.993	59.731.212
1926	20.000.000	6.417.006	769.574	2.385.975	2.642.558	1.491.566	23.378.814	418.280	57.503.773
1927	25.000.000	8.209.177	955.550	2.124.115	2.642.558	1.491.432	18.861.523	310.661	59.595.016
1928	25.000.000	8.209.177	1.079.666	2.123.161	2.642.558	1.894.249	10.466.020	312.049	51.726.880
1929	25.000.000	8.209.177	1.202.827	2.120.644	2.642.558	2.457.690	23.019.589	319.431	64.971.916
1930	25.000.000	8.209.177	1.323.614	2.136.779	2.642.558	3.045.077	23.446.087	373.520	66.176.812
1931	25.000.000	8.209.177	1.460.404	2.138.216	2.642.558	3.499.724	24.259.156	339.517	67.548.752
1932	25.000.000	8.209.177	1.599.335	1.078.607	2.642.558	3.946.521	15.813.929	164.931	58.455.058
1933	25.000.000	8.209.177	1.677.942	1.061.993	2.642.558	4.509.182	17.712.965	197.007	61.010.824
1934	25.000.000	8.209.177	1.740.847	1.116.903	2.642.558	5.057.530	19.944.594	223.350	63.934.959
1935	25.000.000	8.209.177	1.858.279	1.123.425	2.642.558	5.547.680	18.106.662	266.290	62.754.071
1936	25.000.000	6.630.393	2.014.660	1.002.192	2.642.558	5.913.923	14.590.872	361.137	58.155.735
1937	25.000.000	8.080.393	2.017.716	1.980.698	3.467.558	6.315.434	19.294.022	489.469	66.645.290
1938	25.000.000	10.299.252	2.498.974	1.562.614	3.467.558	5.548.281	15.636.677	501.336	64.514.692
1939	25.000.000	11.699.252	2.562.220	1.756.261	4.767.558	5.556.560	11.786.435	623.153	63.751.439
1940	30.000.000	10.199.252	2.818.876	2.861.389	4.767.558	7.833.155	12.874.715	1.028.250	72.383.195
1941	30.000.000	15.199.249	3.280.263	2.085.517	4.767.558	7.697.889	7.282.823	1.191.657	71.504.956
1942	30.000.000	20.321.460	2.967.185	3.129.180	4.767.558	13.224.734	20.646.280	1.490.390	96.546.787
1943	30.000.000	24.984.625	3.696.960	3.393.882	10.820.189	15.296.081	13.166.629	1.854.204	103.212.570
1944	30.000.000	22.567.468	4.691.642	2.684.487	13.978.083	21.778.549	18.841.918	2.540.189	117.082.336

Vir: Poslovna poročila ZP VGM od leta 1920 do 1944

Tabela 1.2 Sestavine aktive ZP VGM (v din)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Leto	Poslovna osnovna sredstva	Stanovanja in posestva	Vrednostnice	Zaloge materiala in polproizvodov	Zaloga papirja	Komerzialne terjatve	Druge terjatve (vključno denar v banki)	Denar v blagajni	Skupaj aktiva
1920	3.323.125	125.000		1.281.803	1.066.340	3.092.122	2.492.693	123.505	11.504.588
1921	5.839.450	125.000	250.000	1.609.790	870.374	5.425.333	5.067.698	210.621	19.398.266
1922	10.745.249	125.000	1.183.750	4.076.315	5.309.833	8.169.555	6.995.086	373.222	36.978.010
1923	26.620.094	125.000	1.167.500	5.608.744	7.024.649	16.818.618	3.811.629	692.437	61.868.671
1924	23.794.870	125.000	1.707.860	9.963.567	4.453.192	16.928.146	5.991.219	388.448	63.352.302
1925	19.952.253	125.000	1.236.880	12.370.656	2.961.714	15.376.432	7.437.025	271.252	59.731.212
1926	17.510.988	125.000	1.205.000	13.568.533	4.152.455	19.225.042	1.476.131	240.624	57.503.773
1927	22.761.666	371.556	1.215.000	12.583.913	3.947.172	16.626.711	1.802.635	286.363	59.595.016
1928	19.534.997	371.556	1.090.000	10.630.315	2.997.651	16.041.810	690.878	369.673	51.726.880
1929	26.477.614	371.556	941.733	11.606.048	2.276.618	22.131.790	968.851	197.706	64.971.916
1930	26.320.035	371.556	4.791.733	11.070.053	1.824.672	19.064.796	2.349.220	384.747	66.176.812
1931	26.653.094	186.556	4.685.060	3.892.984	1.810.574	23.890.173	5.526.993	903.318	67.548.752
1932	21.398.251		5.350.226	4.857.558	2.264.906	20.831.850	3.297.880	454.387	58.455.058
1933	17.168.857		5.162.600	8.975.578	2.618.447	21.909.517	4.878.425	297.400	61.010.824
1934	15.919.117		5.414.200	9.226.946	2.304.787	26.146.523	4.596.733	326.653	63.934.959
1935	23.516.596		3.480.400	9.849.561	1.957.824	17.807.279	5.623.061	519.350	62.754.071
1936	22.031.130		3.990.650	7.602.233	3.247.606	15.512.668	5.163.576	607.872	58.155.735
1937	20.676.486		4.023.600	7.496.861	3.473.361	21.460.586	9.363.734	150.662	66.645.290
1938	23.565.189		4.125.066	8.914.549	3.204.512	16.135.465	8.399.327	170.584	64.514.692
1939	26.693.782		2.360.680	9.195.811	4.229.363	12.632.177	8.537.889	101.737	63.751.439
1940	20.272.336	5.665.614	2.659.500	17.989.390	5.360.321	11.583.435	8.661.355	191.244	72.383.195
1941	13.244.212	5.914.464	2.080.000	17.249.010	4.306.534	18.439.877	9.671.815	599.044	71.504.956
1942	22.386.607	6.116.850	2.260.900	29.244.483	6.363.087	15.260.607	14.623.298	290.955	96.546.787
1943	35.074.898	5.603.481	460.900	17.837.110	5.228.924	14.610.094	17.501.426	6.895.737	103.212.570
1944	38.454.276	6.012.003	460.900	19.945.439	15.571.591	7.195.234	20.246.004	9.196.889	117.082.336

Vir: Poslovna poročila ZP VGM od leta 1920 do 1944

Tabela 1.3 Poslovni izid ZP VGM (v din)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Leto	Kosmati dobiček iz poslovanja	Finančni prihodki iz naložb	Drugi prihodki	Stroški splošnih služb	Amortizacija	Odhodki za obresti	Drugi odhodki	Davki	Prikazani letni čisti dobiček	Za nagrade in sklade zaposlencev	Za rezervacije za stroške	Popravljeni čisti dobiček	Za rezerve	Za dividende	Nerazdeljeni čisti dobiček
1920	3.036.580			445.518	619.375			72.837	1.898.850	475.507	905.058	518.285	94.943	400.000	23.342
1921	3.736.141			395.379	501.841			1.291.769	1.547.152	328.956	337.500	880.696	78.525	800.000	2.171
1922	5.037.589			598.161	1.616.265			814.331	1.983.318	408.091	350.000	1.225.227	100.442	1.000.000	124.785
1923	11.792.686			1.151.689	2.720.099	3.300.496		1.292.033	3.328.373	774.968	650.000	1.903.404	166.419	1.787.500	-50.515
1924	13.436.602			1.294.034	3.844.367	3.500.073		1.249.408	3.548.720	791.230	400.000	2.357.490	177.436	2.200.000	-19.946
1925	13.987.167			1.758.240	3.844.367	2.335.616		3.074.206	2.974.738	702.758		2.271.980	148.737	2.200.000	-76.757
1926	14.060.822			2.152.890	4.010.882	1.817.399		2.957.717	3.121.934	735.959		2.385.975	156.097	2.200.000	29.878
1927	11.924.613			1.997.626	3.226.669	1.718.460		2.316.828	2.665.030	540.915		2.124.115	133.252	2.000.000	-9.137
1928	11.204.339			2.199.205	3.226.669	975.207		1.146.376	2.656.882	533.721		2.123.161	132.844	2.000.000	-9.683
1929	11.239.455			2.236.403	3.986.728	754.815		1.591.821	2.669.688	549.044		2.120.644	133.484	2.000.000	-12.840
1930	12.487.873			2.299.063	4.528.868	1.197.124		1.713.876	2.748.942	612.163		2.136.779	137.447	2.000.000	-668
1931	12.877.579	287.500		2.763.582	5.336.943	852.284		1.501.720	2.710.550	572.334		2.138.216	135.527	2.000.000	2.689
1932	11.497.816	75.996		2.712.003	5.336.943	672.288		1.507.412	1.345.166	266.559		1.078.607	67.258	1.000.000	11.349
1933	11.937.454	52.048		2.397.702	5.079.539	1.864.536		1.205.741	1.441.984	379.991		1.061.993	72.099	1.000.000	-10.106
1934	10.936.418	181.642	7.025	2.167.191	4.620.297	1.662.782		1.148.865	1.525.950	409.047		1.116.903	76.296	1.000.000	40.607
1935	10.611.096	204.159	154.406	1.871.662	3.219.826	1.137.549	1.950.000	1.216.983	1.573.641	450.216		1.123.425	78.682	1.000.000	44.743
1936	10.733.978	168.329	201	2.035.955	3.036.942	1.185.915		3.095.504	1.548.192	546.000		1.002.192	77.410	1.000.000	-75.218
1937	13.258.035	107.976		2.151.374	3.330.093	1.142.414	108.083	3.933.349	2.700.698	720.000		1.980.698	135.035	1.500.000	345.663
1938	11.938.223	80.647		2.011.684	3.232.890	894.154		3.772.528	2.107.614	545.000		1.562.614	105.381	1.500.000	-42.767
1939	15.030.881	71.686		1.600.585	3.113.900	806.709	1.133.186	5.986.926	2.461.261	705.000		1.756.261	123.063	1.500.000	133.198
1940	13.786.281	1.139.104	32.703	1.795.012	3.308.403	660.267	82.270	5.084.747	4.027.389	1.166.000		2.861.389	201.369	2.400.000	260.020
1941	19.617.303	74.861		2.085.190	2.736.621	867.175	5.205.760	5.448.733	3.348.685	1.263.168		2.085.517	172.696	2.400.000	-487.179
1942	20.001.636	415.026		3.545.976	2.859.218	1.135.647	438.892	7.766.274	4.668.655	1.539.474		3.129.181	233.432	2.400.000	495.749
1943	26.038.352	170.487		7.451.402	2.857.213	1.313.632	937.466	8.268.402	5.380.724	1.986.842		3.393.882	269.037	2.400.000	724.845
1944	30.871.400	136.713		9.974.705	3.545.376	1.416.661	9.003	10.548.934	5.513.434	2.828.947		2.684.487	275.671	2.400.000	8.816

Vir: Poslovna poročila ZP VGM od leta 1920 do 1944

Tabela 1.4 Proizvodnja ZP VGM (v vagonih)

1	2	3	4
Leto	PAPIR	CELULOZA	LESOVINA
1920	556	154	84
1921	454	181	122
1922	646	189	119
1923	851	238	147
1924	942	295	330
1925	1.060	278	457
1926	1.085	257	441
1927	1.289	261	371
1928	1.342	243	405
1929	1.344	240	372
1930	1.334	347	492
1931	1.075	454	321
1932	752	449	242
1933	812	497	239
1934	912	489	277
1935	899	582	242
1936	858	566	200
1937	902	549	193
1938	756	510	154
1939	1.014	669	239
1940	1.238	791	379
1941	851		342
1942			
1943			
1944			

Vir: Poslovna poročila ZP VGM od leta 1920 do 1944

Tabela 1.5 Število zaposlenecv in dotacije zaposlencem iz dobička (v din)

1	2	3	4
Leto	Število zaposlencv	Bilančna remuneracija	Dotacija pokojnin. in podpornem skladu
1920		50.000	250.000
1921	600	75.000	125.000
1922	794	100.000	125.000
1923	855	130.000	320.000
1924	876	150.000	320.000
1925	871	135.000	320.000
1926	871	160.000	320.000
1927	897	130.000	240.000
1928	907	140.000	225.000
1929	894	140.000	140.000
1930	909	160.000	225.000
1931	775	160.000	240.000
1932	767	110.000	120.000
1933	771	130.000	200.000
1934	759	150.000	200.000
1935	780	180.000	200.000
1936	651	180.000	200.000
1937	657	180.000	250.000
1938	668	180.000	70.000
1939	683	220.000	100.000
1940	691	400.000	150.000
1941	518	421.053	171.053
1942	600	631.579	236.842
1943	564	921.053	394.737
1944	522	1.447.368	657.895

Vir: Poslovna poročila ZP VGM od leta 1920 do 1944

Tabela 1.6 Upravni in nadzorni svet ZP VGM ter njihove tantijeme (v din)

1	2	3	4	5
Leto	Število članov upravnega sveta	Tantijeme upravnem svetu	Število članov nadzornega sveta	Tantijeme nadzornem svetu
1920	11	125.391	4	37.617
1921	12	99.197	3	29.759
1922	11	140.839	5	42.252
1923	12	249.975	5	74.993
1924	12	247.107	5	74.123
1925	13	190.583	5	57.175
1926	12	196.891	5	59.067
1927	12	131.473	5	39.442
1928	11	129.785	5	38.936
1929	11	130.034	5	39.010
1930	10	136.279	4	40.884
1931	10	132.565	2	39.769
1932	10	28.122	3	8.437
1933	10	38.455	3	11.536
1934	10	45.421	4	13.626
1935	10	54.012	4	16.204
1936	10	150.000	4	16.000
1937	10	270.000	4	20.000
1938	10	270.000	5	25.000
1939	11	350.000	5	35.000
1940	11	560.000	5	56.000
1941	11	578.947	5	92.105
1942	11	578.947	5	92.105
1943	10	578.947	5	92.105
1944	12	631.579	5	92.105

Vir: Poslovna poročila ZP VGM od leta 1920 do 1944

Tabela 2.1 Sestavine pasive TPD (v din)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Leto	Delniški kapital	Presežek kapitala	Rezerva in preneseni čisti dobiček	Popravljeni čisti dobiček v letu	Dolgoročne rezervacije	Izžreblija posojila	Komercialne in finančne obveznosti	Druge obveznosti	Skupaj pasiva
1928	200.000.000	12.789.927	14.238.856	37.160.792	43.705.370	6.195.287	64.020.447	12.671.260	390.781.939
1929	200.000.000	12.789.927	16.591.982	37.361.973	44.705.370	5.934.222	78.564.417	12.910.990	408.858.881
1930	200.000.000	12.789.927	18.953.957	26.789.251	43.455.370	5.657.078	79.746.961	9.166.630	396.559.174
1931	200.000.000	12.789.927	20.743.208	16.751.558	43.455.370	5.368.853	70.016.786	6.840.786	375.966.488
1932	200.000.000	12.789.927	22.494.767	2.098.892	43.455.370	5.069.435	71.544.116	19.308.600	376.761.107
1933	200.000.000	12.789.927	24.593.659	1.736.479	43.455.370	4.757.529	57.630.350	12.530.479	357.493.793
1934	200.000.000	12.789.927	26.601.186	6.272.133	43.455.370	4.433.366	45.650.272	4.998.567	344.200.821
1935	200.000.000	12.789.927	22.873.318	11.809.534	43.505.370	4.229.646	38.805.771	6.156.642	340.170.208
1936	200.000.000	12.789.927	22.922.502	13.313.989	43.505.370	4.018.077	35.589.598	6.462.351	338.601.814
1937	200.000.000	12.789.927	23.703.991	18.242.923	43.705.370	3.798.081	33.757.346	7.669.598	343.667.236
1938	200.000.000	12.789.927	26.074.144	22.040.317	43.705.370	3.568.950	44.900.407	9.111.192	362.190.307
1939	200.000.000	12.789.927	33.073.093	18.214.795	49.205.370	3.373.650	44.761.339	5.737.095	367.155.269

Vir: Poslovna poročila TPD od leta 1928 do 1939

Tabela 2.2 Sestavine aktive TPD (v din)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Leto	Opredmetena osnovna sredstva	Neopredmetena dolgoročna sredstva	Zaloga materiala	Zaloga proizvodov	Komercialne terjatve	Vrednostnice	Denar v blagajni	Druga aktiva	Skupaj aktiva
1928	154.005.783	34.561.926	21.619.150	1.802.256	171.997.145	1.847.520	1.765.501	3.182.658	390.781.939
1929	156.913.629	26.587.251	23.716.599	3.031.500	190.965.143	2.346.672	2.522.179	2.775.908	408.858.881
1930	178.991.298	21.270.800	18.750.725	10.067.121	159.830.629	2.792.176	2.442.064	2.414.361	396.559.174
1931	173.690.537	15.954.350	14.661.021	10.316.632	153.514.075	3.076.778	2.454.594	2.298.501	375.966.488
1932	167.423.984	13.296.125	13.822.672	11.663.404	163.591.378	2.810.555	1.974.887	2.178.102	376.761.107
1933	155.991.765	9.840.433	11.662.625	6.982.287	166.943.335	2.390.647	1.630.100	2.052.601	357.493.793
1934	147.794.565	7.969.675	13.010.860	5.320.108	161.272.946	2.299.304	4.613.909	1.919.454	344.200.821
1935	140.252.894	6.108.918	13.526.439	4.661.203	167.791.710	2.310.051	3.733.243	1.785.750	340.170.208
1936	140.183.604	4.248.161	14.744.067	2.437.965	170.314.054	2.366.784	2.645.179	1.662.000	338.601.814
1937	149.117.315	2.387.404	16.417.772	1.522.152	167.923.823	2.274.922	2.490.598	1.533.250	343.667.236
1938	164.923.853	526.647	20.781.471	1.190.659	169.170.757	2.181.227	2.016.443	1.399.250	362.190.307
1939	179.170.571		29.041.225	2.375.761	149.524.241	2.725.897	3.057.824	1.259.750	367.155.269

Vir: Poslovna poročila TPD od leta 1928 do 1939

Tabela 2.3 Poslovni izid TPD (v din)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Leto	Kosmati dobiček iz poslovanja	Stroški splošnih služb	Amortizacija	Odhodki za obresti	Odhodki za socialno skrbstvo	Drugi odhodki	Davki	Prikazani čisti dobiček	Za razne dolgoročne rezervacije	Za podpre in pokojnin. sklad	Za tanieme	Popravljeni čisti dobiček	Za rezerve	Za dividende	Nerazdeljeni čisti dobiček
1928	106.226.175	7.085.777	16.416.581	696.135	9.107.868		30.465.940	42.453.873		500.000	4.793.081	37.160.792	2.000.000	35.000.000	160.792
1929	107.705.240	7.509.001	19.609.425	375.941	11.045.334		25.474.979	43.690.556		1.500.000	4.828.583	37.361.973	2.000.000	35.000.000	361.973
1930	96.421.829	7.231.793	18.249.562	358.670	11.144.417		29.435.266	30.002.061		250.000	2.962.809	26.789.252	2.000.000	25.000.000	-210.748
1931	77.361.441	7.177.035	18.773.556	355.813	11.727.044		21.134.982	18.193.010		250.000	1.191.452	16.751.558	2.000.000	15.000.000	-248.442
1932	52.971.577	6.672.924	16.767.833	353.066	12.228.860		14.600.002	2.348.892		250.000		2.098.892	2.000.000		98.892
1933	46.848.465	6.458.188	17.971.330	350.590	11.363.221	408.666	8.309.991	1.986.479		250.000		1.736.479			1.736.479
1934	48.240.405	6.094.885	16.633.070	351.005	11.080.837	401.926	7.166.549	6.522.133		250.000		6.272.133		10.000.000	-3.727.865
1935	50.738.238	6.053.425	14.695.013	342.684	10.382.912	134.056	6.701.284	12.428.864		300.000	319.330	11.809.534	106.443	12.000.000	-296.909
1936	56.336.421	6.255.380	15.258.670	324.200	10.229.488	311.455	9.758.417	14.198.811		300.000	584.822	13.313.989	194.940	13.000.000	119.049
1937	67.394.351	6.624.828	16.460.343	320.333	10.788.686	1.096.597	11.906.008	20.197.556		500.000	1.454.633	18.242.923	2.000.000	16.000.000	242.923
1938	77.566.973	6.841.819	17.309.456	316.356	12.118.907	126.614	16.188.742	24.665.079		500.000	2.124.762	22.040.317	2.000.000	20.000.000	40.315
1939	88.744.856	7.550.860	20.071.863	233.912	12.746.705		21.506.463	26.635.053	3.500.000	2.500.000	2.420.258	18.214.795	2.000.000	16.500.000	-285.205

Vir: Poslovna poročila TPD od leta 1928 do 1939

Tabela 2.4 Proizvodnja in prodaja TPD (v tonah)

1	2	3	4	5	6	7
Leto	PREMOG		CEMENT		APNO	
	Proizvedeno	Prodano	Proizvedeno	Prodano	Proizvedeno	Prodano
1928	1.574.210	1.617.851	41.230	43.750	14.690	14.400
1929	1.957.640	1.933.204	43.680	41.350	20.770	20.980
1930	1.414.890	1.369.301	39.260	38.180	15.530	15.420
1931	1.245.345	1.228.104	63.500	64.380	13.820	13.950
1932	1.010.000	868.000	50.530	49.240	5.260	5.380
1933	921.376	961.258	39.526	39.026	5.357	5.177
1934	1.010.264	1.014.539	33.590	34.648	12.352	11.252
1935	1.000.131	983.455	36.993	38.944	10.100	10.253
1936	977.420	1.009.682	58.511	56.683	14.441	13.629
1937	1.165.980	1.189.266	67.380	67.316	20.625	21.274
1938	1.423.648	1.416.956	74.530	73.898	19.651	19.164
1939	1.501.105	1.493.691	80.260	79.907	14.860	14.491

Vir: Poslovna poročila TPD od leta 1928 do 1939

